

MOKSHA DHARMA.

శ్రీ మహాభారతము

శాంతి పర్వము లో ౧

మోక్షధర్మము.

పహారాజశ్రీ

మొగ్గహల్లి వెంకటరావుపంతులుగారి

ఉద్దేశ ప్రకారము

నీలకణ్ఠీయమనెడి యద్వైతవ్యాఖ్యానముతోనును,
వ్యాసహృదయమనెడి విశిష్టాద్వైతవ్యాఖ్యానముతోనును
తెనుంగుభారతముతోనును చేర్చి

మహామహిమాపాధ్యాయ

శ్రీ పరవస్తు వెంకటరంగాచార్యులవారలుగారిచే
పరిష్కరింపఁబడి ముద్రింపఁబడినది.

౧ సంచిక.

VIZAGAPATNAM:
ARSHA PRESS.

ACTING PRINTER, N. DURGAH.

1887. /

Registered Copyright.

౨॥

ఈ సంచిక వెల అణా ౧

ఇది

దిహాన రేబిల్ శ్రీరాజా

గొడె వారాయణ గజపతిరాయనింగారి

దివాణము లోని

సరస్వతీభండారములోనున్న

పురాతనకోశముంగూడఁ బట్టి

దిద్దుబాటుచేసి

ముద్రింపఁబడినది.

శ్రీహంసగ్రీవాంశముః
సమఃశరమర్చితః

మోక్షభర్త వ్యాఖ్యానం - నీలకంఠేన

అకలిమకుశలేనో) త్తెజసాభాంశరీర

ప్రతికృతిమనుజాయా భూమిచంద్రానారాః

ప్రీత్యగమ తుశక్తం యన్మయస్యవ్యవస్థాత్మక

తదభివ్యక్తమర్చితం శత్రుత్వగీతేనవేష్టయమ్

కథితమర్చితమర్చిత

జైమినికలితా పతజ్జలింబనుజః

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

సమఃశరమర్చిత మోక్షమర్చితమ్

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

శ్రీమద్రామాయణమర్చిత

అత్తా నేష్యమానోకామగౌరవం పర్యవసానం

గమ్యరేణు సనేతవోపపితాః జాతాననస్థితాః

సత్పుష్పసతమశ్చరాశసంతి యదానాహ్లాదితా

సోదీనాశ్చసభిషక్తాసహితా శ్రీలక్ష్మణాశ్చిత్రేః

శ్రీహంసగ్రీవాంశముః

సమఃశరమర్చితః

మోక్షభర్త వ్యాఖ్యానం - వ్యాసవ్యాకరణమ్

వ్యాఖ్యానం - వ్యాకరణం నత్యానాథాదిగురుముఖ్యం

అవిమలైశ్చ వ్యాకరణం వ్యాసశిష్య కథీ మోక్షభర్తేషు

స్వానీకార్థవివరణే నాపేక్ష్యంగ్రహమశ్రియమ్

అదివిం లక్ష్మణవివిధైశ్చ పేక్ష్యమితి ప్రమాత్మయమ్

గురుపాదోపదేశోయస్మిన్వాత్మనికశ్యతే

అత్తా నేష్యమానోకామగౌరవం పర్యవసానం

ఇత్యాదివాదానాం శ్రీమద్రామాయణమర్చిత మర్చితమ్

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.
 నమఃపరమార్థిభ్యః
 శ్రీమహాభారతే, శాంతిపర్వణి.

మోక్షధర్మము పార్వత్యుః.

యథాస్మిరః॥ ధర్మఃపితామహేనోక్తారాజధర్మశితాశ్చభాః। ధర్మ

అవిద్యాయానివృత్త సములస్థస్థ శంసారసౌఖ్యేహోఽపకల్యణావతి వివేకత్వత్
 యో శాస్త్రీమరమృతీయమితి సిద్ధమ్.

తత్త్వినానామధాన్య కుశలస్థానాన్ యుక్తభూతాన్ రాజధర్మశాస్త్రార్థం
 శ్చ కృత్వాఽత్యస్తముద్వీగ్న శ్చుర్యావస్థివాకం మాత్యన్తికశ్చేయా శుకుంధర్మం
 జిహ్వాసమానారాజాయధిగ ఉవాచ॥ ధర్మః పితామహేనోక్తా... ..విత్తుమ
 హా నిసాధికవేతి॥ పితామహేతిత్రేప్యంవాక్య్యంవసూచితమ్. రాజధర్మశ్చిక్తాః
 రాజధర్మశ్చిత్వేనూపస్థితాః, ధర్మ ఆపదధర్మ, ఉక్తాః. శ్రేష్ఠః చ॥ శని తిమ
 మాక్షధర్మః- తిమ- ఆశ్రయిణామితిశ్రే గ్నాహస్థాదీనాం శత్రవేషుకుచ్యేతాధికా
 రోదర్శకః- తథాచయోజ్జ్వల్యైః- సహ్యశ్చిహ్నైర్విజ్ఞానైః శ్చురుస్తైరేవమేవ
 ధాన్యేనకమతాద్రోణబంధుభూతా ఉక్తాః- వివాహం వేదాన్మా పబంబా
 గర్భాతామోక్షధర్మఉపపద్యతే.

తేజశ్చాదావయం ప్రథమశ్చోక్తామితిసారణాశ్చత్రాః వేత్తాః॥ ధర్మః పితామహేనోక్తా
 తామహేనోక్తా ఇతి॥ పితామహేన- శతతేతి శేషః- ఆశ్రయిణాం బ్రహ్మచారి కృపా

ఆంధ్రభారతములోని, శాంతిపర్వమునందలి

మోక్షధర్మము.

శ్రీశితవత్సస్థుల, గౌరీశితవామీంగ, సుభగరేఖానంబు స్త్రీశాంగ
 తనూలలిత, సా మాశ్రితజననిత్యఫలిత, హరిహర నాథా॥వ॥ శాంతిపర్వ
 పాయ నుండు జనమేజయునకిట్లనియె, నట్లు బహు ప్రకారంబులచొంత
 నవుండుచెప్ప రాజధర్మంబులువిని, ధర్మనందనుండు, తిమ్మలంకానుం
 చియింబందె, నస్తుండాకిసీ సందనుండతినితో, వాయెనిగి నతెలంగునం
 బిజ్ఞాకిరణంబులగు వాక్యప్రకారంబు లుపన్యసించి, నింకనేమి నన
 బ్బుచ్చుచే సేవవనిన, నాచేవప్రశునకు నన్నరచెవోస్తముండవచ్చునదె
 సంగపిసతుండ॥క॥ రాజోచితధర్మంబులనోజపిశగభా, శాంతిపర్వము

మాశామితాం శ్రేష్ఠం వక్తుమహాసంపాదినమ్॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ సర్వత్ర విహితో
ధమః సత్యప్రత్య తపఃఫలమ్॥ బహుద్వారస్య ధమః స్య నేహ స్తి విఫ

త్వతి॥ ౧౧॥ కర్మభాగవతవిభజితానశ్రేష్ఠం వక్తుమ్॥ సర్వత్రే॥ సర్వత్రాగ్రాహి
తః, ధర్మవిహితో నేదక అగ్ని హూతాంజుయతస్యైర్గతానామిత్యాదితాం అద్యక్ష
ఫలశ్చుభత్యధాః॥ సత్యప్రేర్యతపఃఫలమ్॥ సతి సత్వస్తువివిధయే, తపః అహారనం
శ్రీకణితకన నిదిత్యాసనాత్కమ్॥ తస్య ఫలం సాక్షాత్కారః॥ సః, అప్రేర్యతప
తాత్పర్యేన కథితం॥ జ్ఞానం దృఢఫలమిత్యధాః॥ సమగ్రాంతకర్మయతాం, కింధ
త్వేదేత్యాకర్మాణా॥ బహుత్వే అయతనధాః॥ వివిధవైర్యశ్చే నేత్యాదిత్యః॥ అశ్వ
సంకమమతీతకర్త కరణశ్చ తావత్తే నావ్యయా, ద్యాధాత్వం కర్మభావం
యద్వాసక శీత్యయస్య శాగ్రాహ్యో జ్ఞానేత్యైవకర్మసాధ్యః॥ యథోక్తమ్
శ్రీశ్చంద్రవిజయంబుద్ధిః కర్మస్య త్యావత్కర్మైః॥ కృతార్థానందమయాస్తి పాపక
స్తేషునాదినేతి॥ భాద్రానేదకమనేనాజ్ఞం సంస్కారిత ఇతిస్తుతేః॥ తత్కర్మ
ధావేవకర్మానేతి తేదావిభాగః॥ తత్కార్యవత్తే విశ్వాసర్యాదిలాభే నివృత్త్యాహం
శ్రీకణిపిద్ధిశ్చ కర్మధికవజన్యా ద్వితియే ఇహోపైత్తిరీతకర్మఫలమ్॥ ఇతితాన్
ధ్యమ్॥ తత్తీయేతి త్తద్ధికకర్మఫలం, జ్ఞానేచ్ఛాదికం కర్మం యత్పాస్తరసాధ్యమి
తివచకః॥ విశంజ్ఞానాద్యధా మది కృతాత్కర్మైః, తద్వధాత్మీ ఫలాధాం నిమితే
చ్ఛాయాగన్యాదిక జన్మాత్పద్యనే, ఏవ ధమః కర్మనూతదృథా అనూత్పద్యస్త
విత్తాకర్మస్య త్యావత్కర్మసాత్ అనూత్పద్యం స్వరూపవిభజతి॥ తథాస్మిన్
ధావవిత్తం తతి తత్కర్మవలంబితేనాత్పద్యం ద్వారామాయాభవతి॥ యథా
మః॥ విద్వరాహాదినేనాం కర్మస్యం బుద్ధివేదమితి॥ భోగంభవద్భరమాత్మనే
బుద్ధిశ్చంద్రమహాది ఇతివగ్ తథాత్పద్యం॥ యథా తామేష్ట్యాదివిధర్మః సత్యఫలక
శ్చ నేన వైవిధ్యం తద్ధిత్వా ద్వారా శ్రేష్ఠా గోతురతి సభర్తృకియావిఫలాం స
ర్వతావత్కర్మైః తత్మోక్షాధినే మోక్షావేద్యధాః॥ సర్వస్య సత్త్వఫలాదియ ఇతితాతేస్తర్వా

శ్చ వాక్తవీనాంధర్మమతితా విశేషః॥ ౧౧॥ సర్వత్ర, సర్వాగ్రాహిత్వవి, వి
హితోధర్మం, కర్మ స్వరూపం భాగ్యధర్మం అమై హతాత్మకత్వస్యాత్మశ్చలం
కః॥ సత్త్వం సత్త్వం, మోక్షాత్మం, రూపం తస్మాదయ ఇతి సర్వత్ర తథా
బాహ్యవిభజితాం బాహ్యం అభ్యంతరం సర్వార్థవిఫలకత్వేనామోక్షాది ఫలక
స్వరూప ద్వివిధ తత్త్వం॥ ఏవమహ బహుద్వారస్య బహువిధస్యేతి యావత్-ధ

నిలసప్రేక్షోచనాం సకలభూతనపరమహితధర్మముం, దెలుపుతగ్॥
గీ॥ శాస్త్రమును నిర్వచించుచు, నత్తటినీనందనుడు, సమాధిర సమ్యక్
క్షిప్తుడగు సునమః గుభాః పోత్రమునకు, నిట్టులనియె, నుర్వివాధా॥ గీ॥ వి
ముమనేక్షాం బలమితి ప్రరిల్లుధర్మములయిం, దొకండునుగలంపనిష్ఫలం

స్వభారతే తిక్క భోజనయాచినాపి తైలవివృతమ్ - తాపి ఉష్ణాన్నిత్యుపాఖ్యాన
 శ్య భీష్మయధస్థిర సంవాతరూపత్వేన మోక్షధర్మాదావేతి సంకతమయో భిక్షుతో
 రాక్షా గజపరిరాంతశ్య సంస్థానేస్థితే తాళవతి)పుస్తకేతదావేతి భిక్షుయో చా
 వ్యధిరాదావేతి ముక్త్యుతే- తతిక్ష్మదాప్త్యాఖ్యానం నీలకణ్ఠీయగ్రస్తాపై త్రైవ
 ముక్త్యుతే- తతిమోక్షధర్మాపాతే, ఆదో,

“యధస్థిరః॥ ధర్మః సితాతపశ్చ సూక్తా మోక్షధర్మాశితాత్మకః।

ధర్మః మోక్షమితి తత్త్వం చక్రచర్మణి మోక్షవాన్॥ (1)

భిక్షుః॥ శర్యతసహితో ధర్మస్త్విత్త్యన్యథలంకృతః।

బహుద్యారశ్య ధర్మశ్యసహస్తి విఫలాక్రియా॥ (2)

యస్త్విత్త్యన్యథలంకృతమయాయో గృహస్థశ్చిత్తమ్।

శరీరమనాభి జానాతి నాస్యం ధర్మతశ్చిత్తమ్॥ (3)

ఇత్యేతన్తోకత) యంపరిశ్రాంతి, “అమృతవర్షం శరవాఘ్నం” “మిథ్యసతాంకథా”
 మిత్యాదికముఖ్యసన్యాసాఖ్యానములలో, “మృగపరిశ్రాంతి” (యన్యథలంకృత్యం
 సన్యాసాన) త్రైవముద్యుతే)

అంగ్రహారతము ఉపయోగం నమస్తుదయంతే

యుజ్యే సన్యాసాఖ్యానం-

(ఈయంభ వృత్తిపా ఖ్యానము వన్నిపట్టములో ముద్రించబడినది సరి
 శ్చిత్తపుస్తకమున మోక్షధర్మలక్షణం నామమృతవర్షం, తిక్కసోమయోజితే
 సుంకుచేసి క్రమంబున యే- అయినను జపమంత్యులకంపా యాసంవాదరూప
 మేనా రాయణీయారతము వైసిరిగియజప మేదయప్రశ్నము లేకయధస్థిర భిక్షు
 సంవాతరూపమైనయాయోపాఖ్యానము వెల్లికొనుట సంకతమగానుండక పొలుటను
 ను, చూడలేదు. తారాబాగా జేసారాయణకవచారాయణింగారి సంస్థానములోనితాటి
 యాకులపుశ్చిమములో మొదటిటనే యుండుటనును మేమునుకొని నిచ్చట నెమ
 ద్రించుచున్నారమునయెఱుంగునది)

అట్లు, సకలలోక సంభావనీయ సమ్యక్-ధర్మాకణికంచి, సముదీణా
 సంప్రీతుండగు, నహ్వాండవాగ్రజుండం॥ ౧॥ గీ॥ అమరతటిసీనుతునకిటులని
 యె, రాజధర్మముఖ్యంబులగు సర్వధర్మములును దాత్రికృప నెఱింగిం
 చి, తత్పుత్రమంబు ధర్మమెయ్యది, నెప్పుము, ధర్మమిత్త్యు॥ ౨॥ ఆ
 నుటయు, నాదేవత్రతుండన్నర దేవోత్తమనకిట్లనియె॥ 3॥ చ॥ అరయంగ,
 ధర్మతంత్రములయందు, నిరధర్మములేదొకండు, నె ప్పరిమదియందు
 న్రా లె, దగవారలుదానినపూనియాచరింతు, గదియ వారియిష్టఫలదో
 హనకార్యమొనచుక నెల్లెడం, బురుషులంజూడ మెఱిమమంబో లినధర్మక

అపితత్వం నరవ్యాఘ్రం) శ్రోతుమహాసి తాంకథామ్| పురాశక్తి
స్య కథితాం వారదేన సుగర్హితా||౧|| సుగర్హితానాగదో రాజా
వృద్ధస్తైః లోక్యసింహతః| వర్తేతిక్రమశోలోకా నాయురవ్యాహ
తోయథా||౨|| సకదాచిన్మహారాజ దేవరాజా లయంగతః| సత్యత
శ్చసురేంద్రేణ ప్రీత్యాఽసన గతాభవత్||౩|| తంకృతక్షణ మాసీనం ప

యత్యపి సుభాషక సంవాదే సంభాషణైః త్రైవిధ్యం స్థితమ్- తథాపి సర్వ
ప్రకారైః స్తుతాకీర్తనైః శ్రేష్ఠతమః కోవా ఆశ్రయవిధిచ్యుతి| ధర్మాజ్ఞి||
అశ్రయితా మశ్రయితాం మధ్యేశేష్ఠం ప్రశస్తితనం ధర్మామాశ్రయ విధర్మం
వస్తువిద్యుతికవాక్-౪ సుభాషకః- సంభాషణః శేష్ఠ్యేషుద్ధరాతా మత్స్యం మోను
ష్మనుశాస్త్రం, యథోక్తం తత్రేనులభాషక సంవాదే- ఆధిపత్యేధామశ్యేనిగ
మానుగిహతి, రాజభిక్షుకాస్థుల్యాముద్యతే శేవకీర్తనీ- తత్ప్రారాధనాతి
త్యం కలశంధాః తమ- అతోశశ శూనః- అత్యధిగత్యామయే యోగిపాతిన్యం
కాన్తిదోర్ధ్వః-౧౦౭౭ సర్వే- ౩) కారైః సుంభాషితైః, కాన్తికాశ్రయః ప్రశస్తాః
కన్తిప్రార్థనాప్రాయః||౧|| సర్వతా||౩) మేషు విహితాధర్మః స్వగ్రహధనం సర్వ
ఫలకథాః త మోక్షవిమలసాధక, చ శవతి- సాధనేనాభ్యోచనాః- విమల వి
జ్ఞదానాదీ ద్వా రాజియస్థా||౧|| మన్త, స్థితి|| సర్వేమ్యశ్రీమేషు శ్వగ్రహమాన్
శ్చాన్తి-శేషు యోగియస్థురుటః శేవకకర్తవ్యగ్రాన్యంధర్మంబహువ్యతజి శ్లోక
క్షయః- ౩|| ౩||

౪) సర్వసన్యాసాగతభిః సర్వ గృహధర్మశ్రేష్ఠతమత్వం ప్రతిపాదయితు ము
ఖ్యప్రతిపాధాన్యమారభ తే|| ఇతిపర్వం ప్రథమా సప్తత్యాయనా|| ఇతిసీలజీయేకా

వర్ష శ్చ విహంద్యైరన్యైః సర్వ సువ్యాసాలక్యవర్షురుద్యధి- త్సగవ మృతి
యతు ముఖ్యత్వ మ్మూల్యాభ్యాసమారభ తే|| ఆశీకత్యాదినా|| కరత్యాఘ్రం- ముఖ్యిర- ౩)
తుమిద్యసి హేతవోనితి కారైః శ్రోతుమిచ్చసి కిమిచ్ఛా- ౪) తామరమనంధయః- ౫
కామి- సోదేహాద్యం|| ౬) గామి- కలిపానాద రస- త్వంద్విష్ణోనేత కుమనాద- ని
ద్ధిజ్ఞాపార- ౭) పశుశైః- ౮) వా మిద్యగా వా మురవలస్యానాః- అర్చిత్యవ్యయః-
యవిధిగతాశేష సారావంచారశ్చసత్త్వాప్వర్త సమీక్షాశ్చ||౧|| మహామ్యనే
త్వవిపారః- మహామ్యః- ౨) ర్చిత్యః- ౩) సేవరాజాల చుచ్చితాకమ్- మహాశ్రేష్ఠ
శ్చవిపారః- ఇద్ద్రాన్యప్రీత్యాగ్రా రససింహం పాప్రాశవత్- ౪) గ్రాన్యశ్చగరి
త్వవిపారేషు విద్యేగ్రాన్యైర్ధర్మ- ౫) క్షమాపార్థితి- అపకాశమితయా

ముల స్వైలుంగఁగన్||౧||౧||౧|| ఆదియట్లుండె, నప్రతిహతగతియై చరించు
చుండి, యొక్కనాఁడు, వారదుండఁడని పాలికింజనిన, సతంజర
సికి సమృద్ధిశుతాగ్రంబులాచరించి, సుఖాసనుండైయున్న యమ్ముని

(౮)

మోక్షధర్మే సవ్యాఖ్యానే

[శాస్త్రము]

ర్యపుచ్చపుచ్చవీపతిః॥ బ్రహ్మన్నకించిదాశ్చర్యమస్తద్దృష్టం త్వయాననుభవం॥
 ౪॥ వదత్సమేవ విప్రప్రేక్షా త్రైలోక్యే సచరాచరే॥ జాత కాతూహ
 లోనిత్యం సిద్ధశ్చరసి సాక్షివత్॥౫॥ సహ్యస్త్యవిదితం లోకే దేవభూత
 వకించని శ్రుతం వాప్యనుభూతం వా దృష్టం వాకిథయస్యమే॥౬॥ తస్మై
 రాజా సురేంద్రాయ నారదో వదతాం వరః॥ ఆసీనాయోపపన్నయప్రో
 క్తవాణా విభులాంకధామ్॥౭॥ యథాయేన వతత్రేయ సతతైర్ద్యుజస
 త్రమః॥ కథాంకథితవాణా విప్రస్తథాత్వ మపి మే శృణు॥౮॥

ఇతి శ్రీమహాభారతేశాస్త్రీపర్వాస్తర్గత మోక్షధర్మ పర్వణి

శ్చాపృథ్వీపాఖ్యానే నారదాభిగమనం నామ సప్తమోఽధ్యాయః

అదితశ్చతు స్సప్తత్యధిక శతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఆసీతు రులగురుశ్రేష్ఠ మహాపద్మేభురోత్తమే గడ్డాయాద
 క్షితేతరే కశ్చిద్విప్రస్సమాహితః ॥౧॥ సౌమ్యసోమాన్వయే జాతోజ
 తాత్త్వా గోత్రతోభ్యగుః॥ ధర్మనిత్యో జితక్రోధో నిత్యతృప్తోజితేంద్రి
 వి విర్యదీ మోక్షధర్మ పశ్యాసత్వధికశతతమోఽధ్యాయః-

॥౧॥ సోమాన్వయే అతిగోత్రే- గౌతామ్యాజ్ఞాతమర్గః॥౨॥ ఇతి సోకట్టియే కా

వర- సత్తతాయేన వరమ్- విర్యాపారస్థితౌ కాలపశ్చిదేత్యవయోః క్షణభిత్వయ
 రః-బ్రహ్మణ బ్రాహ్మణ- మహాన్నే కించిదాశ్చర్యమిత్త్యపి సామంతాన్విత్యత్రాణామః-అ
 నమనివోణామ్॥౩॥ మదిత్యమేవ విప్రప్రేక్షా ఇతి మాత్రజా మన్వయిద్యస్తీ తిపూర్వ
 జ్ఞోకేనాన్వయః-సచరాచరజగత్సర్వమన్వయిద్యస్తీ-సాక్షివత్- త్వయాననుభవం-తా
 యాశ్చారావేవ తస్మాదునుభవం, సాక్షిరూ దానీనః- తద్వదిత్యధికః॥౪॥ అనుభూ
 తమితియాగదృష్ట ముచ్చత్యై- ట్రివచన్మయశ్చ-అహం-యమ్॥౫॥ యేన వతత్రేయ
 యోకశ్చర్యావశ-కశ్చేనీతిహ- క్షితేతరే- అపోనార-విష్ణుభిత్వధికావతి॥౬॥
 ఇతి వ్యాసకృపాదియ శాస్త్రీపర్వమోక్షధర్మ పృథ్వీపాఖ్యానేః-

కులశర్మణః కులశతతి త్యధికః- శ్రేష్ఠతీ యధిపైర స్య సంబుద్ధిః- ఆ

సీత్మిలవరక్రమే త్యధికావతి- సహాహాసని మాదియత్కః ॥౧॥ సౌమ్య సోమః-
 వరు నానంబునంబుజాడిగ నిలిపి, నీవు మెలగు నెడ నెల్లయేనియు నాశ్చర్యం
 బుగన్నయది గలదేయని యడిగన, నమ్రహితాత్మ్యంజన్మ హేంద్రునిసం
 జెప్పినకథ చెప్పెద, నదిభవస్త్వంబునను నుత్తరంజయింజెడు, వి
 నుమయెట్టిదనిన, ధాగిరగదక్షిణతీర్థంబున, నాహావన్మంబునియెడు పురవ
 రింబున, నుల్లేఖ్యంజను భ్యగు-నను విప్రుండు గలం, ఉవ్వరువక

యః॥౨॥ అహింసావిరతోనిత్యం సేవ్యస్సజ్జనసంకుతః॥ న్యాఃప్రచా
 మైనవిత్తేన శీలేనచనమన్వితః॥౩॥ జ్ఞాతినంబద్ధివిప్రేషు మిత్రస్సర్వత్ర
 సంకుతః॥ కులైశుహతివిఖ్యాతే విశిష్టాంశ్చత్తిమాస్థితః॥౪॥ సుపుత్రా
 బహుభాగ సమృద్ధ్యావిమలేకమణిస్థితః॥ కులధర్మాశ్రితోరాజధ
 మచర్యాస్థితోభవత్॥౫॥ తంచైవధర్మం వేదోక్తం యథాశాస్త్రో
 క్తమేవచ॥ శిష్టాచీణంచ ధర్మాత్మా త్రివిధంవేదచేతసా॥౬॥ కింసుమే
 ప్యామృభంకృత్వా కింకృత్యంయత్పరాయణమ్॥ ఇత్యేవంభద్రతేనత్యం
 నచయాతివినిశ్చయః॥౭॥ తస్యైవం భద్రమానస్య ధర్మం పరిమమా

ద్వితీయాధ్యాయమునకు ముగిసినట్లు ప్రకటించుకొనఁబడెను॥

అతితామసాయేన- గోత్రతాగోత్రాద్భృగువిశ్వవృక్షమానః॥ వేదకథాభ్యాం
 సమశంకయతి॥ పాతవేదమర్మనిష్ఠాతోవేదాధా నిర్ణయకృత్యధాః॥ ధర్మా
 నిత్య నియతా యశస్వి॥౨॥ సేవ్యస్సత్కురుక్షుః- తతస్సాన్విత్యాంవిరతస్సత్కృ
 త్యపిపాతః॥ సజ్జనశీలత్యైవసేవ్యత్వే హితుః॥ కిలంసద్యుత్తత- సేవ్యశీలనచాన్వ
 త ఇతిపాత సూత్రేవశీలేనత్యధాః॥౩॥ మిత్రైరితి తుంశ్చమాకూప్త- యద్యా
 సూర్యకర్మకాశాజ్ఞాత్యాదీనామిత్యధాః॥ జ్ఞాతినంబద్ధినిపులే శత్యాద్యా
 తమ సమీకరితపాత- జ్ఞాతినంబద్ధి బహుతే సత్యాది గుణానామశ్రియమత్యే
 తస్మిన్విధియాతా- వితావ్యశకులే నిత్యస్యయాః॥కులవిధి॥ అభిజాత్య సమృ
 త్తానుస్తాన కృత్యధాః॥౪॥ సుపుత్రాః- పుత్రాః- విమలేకకృత్యై విమలేకకృ
 తిపాతః॥౫॥ ధర్మచర్యత్యత్రోక్తకృత్య- చు- శ్చప్రైవభ్యుపాహ॥తంచైవతి॥ య
 థాశాస్త్రోక్తకృత్యుత్తమ- శ్చప్రైవభ్యుపాహ॥తంచైవతి॥ య
 తమిత్యధా- ఆచారము॥౬॥ కృత్యైవకథాశాస్త్రధర్మ- స్థిత్యామే కింకృత్యంసాన్వ
 తరాయణంపరిమగతిసాధనంకృత్యుత్తమ-భివ్యతి॥ కమలకర్మక యోగో య
 భోక్తంవామసేన- భివ్యత్యితితే- విశ్వయోనిణాయే త- సంసయారి సహ
 బ్ధాశ- సచయాతివినిశ్చయమితిపాత శ్చునిఃకర్త॥౭॥ అస్థిత్యితిపాతః॥౮॥ ౩౩

దుండు॥౫॥సి॥ ధర్మచరితుండు, సత్యవ్రతపరు, జహలసాళాలి, యిం
 ద్రియజయవిభాసి, నిజకర్మతృప్తుండు, నిష్ప్రోధుడు, దంధితన్యాయ
 సంప్రాప్తధనములదేవ, పితృతృణ జ్ఞాతిమిత్రకాగ్యములనిర్వృతినంది, సువి
 నయవంతులైన, తనయులఁగన్నాడు, తన్నెల్లవారునువినుతించువా
 డు, తనమనమున, నెట్టికృత్యంబు మేలాయే నెద్దిచేసి కృతపరాయ
 ణ ధర్మతాస్థితవహింతు, నొక్కొక్క యనిచింతబొందుచు నుండు, నా
 స్థితిస్థితివాటుగా క్షించి, నృపవరేణ్యు॥౬॥వ॥అట్లుండువొక నాఁడు

(౮)

మోక్షధర్మే సవ్యాఖ్యానే

[శా.వి.ప.]

ర్యపుచ్చపుచ్చచీపతిః | బ్రహ్మన్నకించిదాశ్చర్య మస్తద్భుష్టం త్వయానఘ ||
౪ || వదత్యమేవ విప్రశేషే త్రైలోక్యే సచరాచరే | జాత కాయామా
లోనిత్యం సిద్ధశ్చరసి సాక్షివత్ ||౫|| సహ్యస్యవిదితంలోక దేవభూత
వకించని శ్రుతంవాప్యనుభూతంవా దృష్టంవాకిథయస్వమే ||౬|| తస్మై

రాజా సురేంద్రాయనారదోపదతాంవరః | ఆసీనాయోపవన్నాయపో
త్తవా విపులాంకధామ్ ||౭|| యథాయేనవతత్త్వేన సతత్యై ద్విజస
త్తమః | కథాంకధితవా విప్రస్తథాత్వ మపిమేశ్వరు ||౮||

ఇతిశ్రీమహాభారతేశాన్తిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మ పర్వణి

ఇచ్చపుత్త్యపాఖ్యానేనారదాభిగమనంనామసభామోఽధ్యాయః

ఆదితశ్చతు సుప్తత్యధిక శతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః || ఆసితుగలగురుశ్రేష్ఠ మహాపద్మైపురోత్తమే | గణ్ఠాయాద
క్షిణేతీరే కశ్చిద్విప్రస్సమాహితః ||౧|| సౌమ్యసోమాన్వయే జాతోజ
తాత్వా గోగ్రతోభృగుః | ధర్మనిత్యో జితక్రోధో నిత్యతృప్తోజితేర్ద్రి

వి పర్వణి మోక్షధర్మ ఇచ్చపుత్త్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

||౧|| సౌమాన్వయే అభిగోతే ||- గతాశ్వాజ్ఞాతమర్చః ||౨|| ఇతినిలకణ్ఠీయే శా

వరః - శక్యతోయసరవః - విర్యాహరస్థితో కాలవిశేషోన్వయాయః క్షణిత్యమ
రః - బ్రహ్మణ బ్రాహ్మణ - మహాన్వే కించిదాశ్చర్యమిత్థమిహ - అస్తిత్యత్రోకానుః - ఆ
శ్రమవిశేషానుః ||౩|| అదిత్యమే విప్రశేషే ఇతిపాదపా మ - స్త్రయ్యస్త్రీ తిపూర్వ
క్షాతేనాన్వయః - సదరానంతరక్షమన్నావరగహితే - సాక్షివత్ - నిత్యమారేఽభియంతాధి
యాత్మారావేతశ్చానుభవః ||౪|| వ - క్షితా దాసీనః - తద్వదిత్యర్థః ||౫|| అనుభూ
తమితియాగదీప్య ముచ్చయే ||౬|| ద్రుపదన్నాయశః - జాతః - యు ||౭|| యేనవతత్త్వేన
యేనశ్చభావేన - కశ్చేదేతిహ - కశ్చేదేత్యర్థః - విపోనారవః - పృష్ఠభిర్యపిహితః ||౮||
౩౪ వ్యాసకృపయే శాన్తిపర్వణిమోక్షధర్మే వ్రథమోఽధ్యాయః-

కులభృగుగః - కులపతిరల్పధాః - శ్రేష్ఠతీ యథాపిర స్య సంచుద్ధిః - ఆ
సీత్రియసః - శ్రేష్ఠే త్వపిహితః - సంచుద్ధిః - ముదయంత ||౧|| సౌమ్య సాధుః -

వరు నాననంబునంజూడిగా నిలిపి, నీపు మెలగు నెడ నెక్కుయేనియు నాశ్చర్యం
బుగన్నయది గలదేయని యుడగన, నవ్వుహితాత్మబడిన్వహేంద్రునకుం
జెప్పినకథ చెప్పెద, నదిభవత్ప్రశ్నంబునకు నుద్దగంజెయుండెడు, వి
నుమనయెట్టిదనిన, ధాగరదక్షిణతీర్థంబున, న నాపర్వంబునియెడు పుగవ
ర్తంబునందు, గులశ్రేష్ఠుండుగు భృగుగారిని పేర్పొందు గలం, దవ్వరుపక

(౧౨)

మోక్షధర్మే సన్యాభ్యాసే

[కావ్యము]

మి బహుద్వారేత్రివిక్తపే॥ కేచిన్మోక్షం పశ్యంతి కేచిద్యజ్ఞఫలం ద్వి
 జాః॥ వానప్రస్థాశ్రమం కేచిత్ గృహస్థ్యం కేచిదాశ్రమాః॥ ౧౦॥ రా
 జధర్మాశ్రమాః కేచిత్తేచిదాత్మ ఫలాశ్రయాః॥ గురుచర్యాశ్రయం కే
 చిద్వాక్యం మమనమాశ్రయమ్॥ ౧౧॥ మాతరంపితరం కేచిత్ శుశ్రూష
 మ్రోచవంగతాః॥ అహింసయాపరేస్వర్గం న త్యేన చ తథాపరే॥ ౧౨॥ ఆ
 హవేభిముఖాః కేచిన్నిహతాస్త్రీదివంగతాః॥ కేచిదుత్పన్నా తేసిద్ధాస్త్విర్
 మార్గముపాశ్రితాః॥ ౧౩॥ ఆజావేనాపరేయక్తానిహతానాజావైజా
 వైః॥ మునయోనాకప్యస్తేషైశ్చ శుద్ధాశ్శాసన్పరిష్కృతాః॥ ౧౪॥ కేచిదభ్యయ
 నేయక్తా వేదవ్రత పరాధర్మాః॥ బుద్ధిమన్మోగతాన్స్వర్గం తుష్ట్యాశ్చ
 నోజితేద్రియాః॥ ౧౫॥ ఏవం బహువిధైర్లోకే ధర్మద్వారైశ్చ నాపృ

దిత్యే ఆముష్మకఫలే ఇతి నానాః॥ ౧౬॥ యజ్ఞాభలంస్వర్గమథాపమ్॥ వానప్రస్థ
 శ్రయా విష్ణుపారః॥ అశ్వినాద్విష్ణుపారః॥ ౧౭॥ ఆత్మఫలంక్షవల్యమ్॥ రాజధర్మా
 శ్రయః కేచిత్తేచిదాత్మ ఫలాశ్రయమితి పాత ఉత్తరాధర్మవచనవ్యయః॥ గురు
 ర్వాగురుశుశ్రూష ఆశ్రయేయస్యధర్మానుభవ ఫలంకేచిదాహుః॥ వాక్సంయజ్ఞ
 ఫలహావమే ఆశ్రయంఫలనాధనం కేచిదాహుః॥ కేచిద్వాక్సంయజ్ఞాశ్రయమితి
 జాత త్యేయపాపవచధర్మాః॥ ౧౮॥ శుశ్రూషస్త్రీః పరివరస్త్రీః॥ అతరేతస్యేతహిం
 వయాస్వర్గంగతాః॥ సత్యేనభూతహితవచనేన॥ ౧౯॥ అభిముఖాస్త్రీతాస్సమ్రా
 ణికాతాశ్చత్రుభిః॥ ఉత్పాదకకాదానం సమాశ్రితాభిర్భవిపాతః॥ ౨౦॥ అతరే
 మురయః॥ ఆజావేనకాల్యవాత్ససామేక విధత్సేనయక్తాః॥ నాకత్పష్టాస్వర్గ
 పరివరే, శుద్ధాత్మానస్వర్గః, నిహతలనాజాపయ్య శ్చుభాధుతైరితః॥ పూర్వం
 నిర్వచితవిప్రైశ్చానైశ్చహవ్రతీష్టితాః॥ ౨౧॥ వేదవ్రతాని ఆగ్నేయాదీని కరా
 యణం యేహంతథాధుతాః జితేద్రియాశ్చుభిశ్చ॥ ౨౨॥ అనాభుతైః-చిన్మితైః-

ట్టులమోహాః॥ ధీనుడడనై, యాత్మగాంచు తెలుగొలయుటకుం॥ బూనిపడు
 దు, నెయ్యదియో॥ కానందెరువాశుభప్రకలనంబునకు॥ ౧౦॥ ఉ॥ కొం
 దలు బ్రహ్మచర్యమును, గొందలు భవ్యగృహస్థధర్మమును॥ బొందుట,
 కొందటిద్ధతవమున్ననభూమిందగంజరించుటం॥ గొందలునిమిత్రియత్వ
 మునఁ, గొందలు యజ్ఞవిధానశాలితం॥ గొందలునూన దానిములఁ, గో
 రియొనర్తురు నిత్యసౌఖ్యము॥ ౧౧॥ క॥ జననీజనకారాధన॥ మున, గురు
 భక్తిని, సువృత్త మున, శౌంతిని, దాం॥ తిని, సత్య మున, నహింస
 ను, విను, కాంతురు మోక్షపదము వేత్తేటజనుల్॥ ౧౨॥ ప॥ ఇ॥ బ

తైః| మమాపిమతిరావిగ్నామేషురేభవవాయునా||౧౬||

ఇతితైమహాభారతే శాన్తిపర్వాస్తగతమోక్షధర్మపర్వణి
ఉభ్యవృత్త్యపాథ్యానే అతిథిబుద్ధివికల్పనామతృతీయోధ్యాయః.

అదితష్టబ్రుస్తత్యధికశతతమోధ్యాయః

అతిథిః|| ఉపదేశంతువిప్రేషే కరిష్యేహంయథాగమమ్| గు
రుణామేయథాభ్యాత మథాతశ్చ తథాశృణు||౧|| యత్రపూర్వాభి స
గేవై ధర్మచక్రంప్రవర్తితమ్| నైమిశే గోమతీతీరే యత్రినాగవ్రజో
మహా||౨|| నమస్త్రీప్రీదతైస్తత్ర ఇష్టమాసీద్విజమభా| యత్రే
న్ద్రాతికృమంచ కృమాంధాతారాజసత్తమః||౩|| కృతాధివాసో ౪
మాత్రాతత్రచక్షుశ్శవామహాన్| పద్మనాభోమహాభాగ పద్మభక్త్యై
వ విశ్రుతః ||౪|| సవాచాకమణానాచైవ మనసాచ ద్విజమభాః||౫|| సా

శ్చ్యసి మాక్షధర్మ సప్తసప్తత్యధిక శతతమోధ్యాయః-

౧||౨||౩|| చతుర్శ్చివాశ్శుర్వః||౪|| త్రివిధేకమణానాసాస్త్వాత్తత్||౫||చక్ష

అగ్నిసంచలితా- ఓవిధిధియవలయారితిభావః- మేషురేభామేషుతీర్తిః||౧౬||
ఇతివాససంబంధం ఇతి శ్చ్యసిమాక్షధర్మతృతీయోధ్యాయః

ఉపదేశంతువేదప్రేక్ష్యపాఠః- ఉధాగయనుచిదేశమసక్తిక్రమ్య- యథాక్రమమ
త్యపిపాఠః- మేక్ష్యాం, గురుణాఅభారస్తై త్వేనయథాధ్యాయతం తదాదిపదేశం
రిష్య- శ్చిద్విశ్వవ్యయః||౧|| పూర్వాభిసర్వే పూర్వస్యప్రాయమ్- నాగవ్రజః నా-
నాంసము- నాగాశ్వాశం పురమిత్యపిపాఠః||౨|| సమస్తేభ్యమస్తైః-
క్షంయాగావరణంకృతమ్- మాంధాతాయనాశ్చపుత్రః||౩|| చక్షుశ్శవానా
పద్మనాభాదిశంపూర్ణాంనామ- పద్మభక్తిసామైకదేశనైవ చిదిధిః- యథాభిః

హువిధంబులగు ధర్మద్వారంబులుగలవు, కలిగినదాన నెల్లవారికి నా
త్తానందంబులవడ నేమనె, యొక్కటియవదేశం చెద నాకణింపుము
౧౨||గీ|| నేమిశారణ్యమందు, గోమతియనంగ| బరంగు నుత్తమనది
మహాపద్మమనఁగఁ| గలమపుణ్యహృదము, దానియలఘుతరతః టం
నెలవుగనుండునాగంబొకండు||౧౪||క|| అత్యోత్తమమున, మాం
త్వండులోనుగ, విశిష్టతపముల నిహలో| కాలితయముం బరలోక| దోష్
తితముం బడసి నారు, తొల్లియ నేమత్||౧౫||గీ|| పద్మండును పేరియన్న
గపతి, యదాత్తుండఖిలధత్తజ్ఞుండతుల దయాన్వితుండు, సుజననం

(౧౪)

మోక్షధర్మ సహ్యాభ్యానే

శాస్త్రపః॥

దయ తిథూతాని త్రివిధేభర్తృనిష్ఠితః ॥౫॥ సామూహానేనభేదేన ద
 డ్దేనేతి చతుర్విధమ్ | విషయస్థంజనంస్వస్థం చతుర్ధ్యనే నరక్షతి॥౬॥
 తముపాకృమ్యవిధివాప్రస్తు మహాసికాక్షీతమ్ | సతెవరమకాద్దమా
 న్నమిథ్యా దశాయమ్యతి॥౭॥ సహిస ర్వతిధిర్నాగో బుద్ధిశాస్త్ర వి
 శారదః | గుణైరనుపమైర్ముక్త సుమస్తైరాభికామితైః॥౮॥ ప్రకృ
 త్యానిత్యసలిలో నిత్యమధ్యమ నేరతః | తపోధర్మాభ్యాసయ్యుక్తో వృ
 త్తేనానుస మేనవ ॥౯॥ యజ్ఞాదన రుదితాస్తౌ వృత్తే చపర
 మేస్థితః | నిత్యవాగనసూయశ్చ శీలవానితివ్రతుః॥౧౦॥ శేషాన్నభోక్తా
 వచ నానుకూలోహితార్థవాక్యశ్చకృతా కృతజ్ఞః | అవైరకృద్భూతహి

సేనూ భీషణితి॥౧౧॥ త్రివిధా మరజ్జాన శక్తియాపేభర్తృనిష్ఠా ॥౫॥ చతుర్విధ
 మితి త్రియావిశేషణమ్ = విషయస్థం స్వదేశస్థమ్ = స్వస్థమితి జనమిత్యసస్థవిధేయవి
 శేషణమ్ = విషయస్థం సుకుశ్లంచేత్యపిపాతః = చతుర్ధ్యనేన దశానేన పురజేన
 చరక్షతీత్యన్వయః॥౬॥ ఉపాకృమ్యప్రాప్య = రతులికృమ్యత్యపిపాతః = ఉరమకాద్ద
 మానో ఉరమధర్మం విహాయేతియ్యోపే ఉభయమి = మిథ్యా అసత్యం సదిర్భయ
 మ్యతిబోధంత్యుతి = పరమకంధమమితిపాతః = మిథ్యా యథాశక్తి తథాసదిర్భయ
 మ్యపీత్యన్వయః॥౭॥ సర్వేశ్వరితయాయస్యససర్వాశక్తిః = అతీధీనాం గుణాగుణాదు
 ర్భృత్యైత్యధాః = బుద్ధిశాస్త్రం జ్ఞానశాస్త్రం = అధికామితైః = రజేయైః॥౮॥ నిత్యస
 లిలః నిత్యముదకదాయాపీత్యోజామ్ = నిత్యమధ్యమనేరతః బ్రహ్మయజ్ఞాశిలః = అనుస
 తునత సమానేన = అనవరతేత్యపిపాతః॥౯॥ యజ్ఞాయజ్ఞాన్కృతవాః = దాసేరులి
 త్యసన్యః = దాస పరిత్యజిపాతః = వృత్తే అనుష్ఠానే = సవిద్యతే అనూయాయస్యసః =
 శీలవాన్మిత్యతేన్ద్రియ ఇతిపిపాతః॥౧౦॥ శేషాన్నభోక్తా = బాలస్య వాసినివృద్ధగ
 ర్భిక్షాతురకన్యకాః | సంభోజ్యాతిథి శృత్యాంశ్చకంబర్యోశ్చేషభోజన మిత్యక్తా
 మస్తానః = వరస్తాస్మిర్యేషామనుమాంసః = అనుమాంస వాగ్విధాః = హితార్థం వాక్యః =
 భూతిహితవచనః = హితార్థం వోక్తృభేదపాతః భూతిహితేతివ్రతేన ఉక్తాఉత్తనా ఇ
 త్యధాః = క్షుతిం పుత్రః కృతిం పౌత్ర పుత్రారమకృతమపితారంబ జానాతి = అతికా
 దజ్ఞాన్వపి అవైరకృత్ = అతీహిమయా తహితేనిష్ఠజితి = నియత ఇతిపిపాతః = ౫

భావ్యమానుడప్రోకపుణ్య నియతి నిత్యుండాగంతుక ప్రియతమంతు॥
 ౧౬॥ఉ॥ ఆతనిఁగానఁబొమ్మ పమరాదరణంబున నీదుకోరిక నం॥ప్రీ
 తిగఁదీర్చునాగుణగతిఘండు నాసలుకూండుమనస్సుమో॥ దాతికయం

తేనవిష్టో గజ్జాప్రాదేభోగిజనోపవన్నః||౧౦||

భృతిత్రిమహాభారతేశాన్తిపర్వా న్నగతమోక్షధర్మపర్యణి

ఉభ్యవృత్త్యపాభ్యా నేధమోపదేశగమనంనామ

వతుభోధాధ్యాయః ఆదితస్సప్త సప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః||అతిభారోద్యతస్యైవ భారావనయనంచహత్|పర్వా
శ్వాసకరంవాక్యమిదంమే భవతశ్శ్రుతమ్||౧|| ఉద్యుక్తాన్తస్య శయనం
స్థానక్లాన్తస్యచాసనమ్| తృప్తితస్యేవపానీయంతుమధితస్యేవభోజనమ్
||ఈప్తితస్యేవ సంప్రాప్తిరథాస్యసమయేతిశే| శోకద్ధూత్తనఃకాలే
వృద్ధస్యేవసుతాయథా||౩|| మనసాచిన్తితస్యేవ పీతిస్త్విద్ధస్యదర్శనమ్|
ప్రహ్లాదయతిమాంవాక్యం భవతాయదుదీరితమ్||౪|| దత్తచతుర్విధాకా
రం పశ్యామివిషృణోమిచ| ప్రజ్ఞా నవచపాచైవ ఉపదేశోహిమేవృతః

యే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మో అప్రసక్తత్యధిక శతతమోధ్యాయః||

జ్ఞాప్రాదేభో గిజ్జైర్వానై రుపపన్న శ్చుహితశ్చు పరత్తత్వితేషః- ఏతేనమోక్ష
తీగజ్జా సజ్జాశ్చల స్థియమితి గమ్యతే- ఇతివ్యాకృతృకయశాన్తి- పర్వమో
క్షధర్మోచతుర్వోధ్యాయః-

అతిభార ఉద్యతాయేనః- యద్యాఅతిభారి ఉద్యతఉద్యుక్తః- తస్యైవభారావ
నయనం చహత్ ప్రతిభారితేషః- భారావతరగమిత్యపిపాఠః- తద్వత్పర్వాశ్వాసక
రమిదంవాక్యమ్- ఇరాశ్వాసకర మితిపాఠే చరఉత్ప్రప్త్యైవ ఆశ్వాసప్తర్క రమిత్య
ర్థః||౧|| ఉద్యుక్తాన్తస్య వ్యాకృతాన్తః- రణస్య- ఆధ్యత్వాన్తస్యేత్యపిపాఠః- ఏత
చ్ఛోకప్రభృత్యుపమానానాంప్రహ్లాదయతిమ్యుత్తరత్ర సప్తస్థః||౨|| ఈప్తిసాన్తి
ర్థస్య సమయేనంపాప్తిరివేత్యన్వయః- అతిభోగినిసంబోధనమ్- శోకేనసంతా
నాభావదుఃఖేన దగ్రతైవానుసాయశ్రీతిశ్చ వృద్ధస్య- కాలేవృద్ధగణసః- వృద్ధస్యే
వసుతాయతిత్యేనేవేషభర్తృ తమా||౩|| మనసాచిన్తితస్య పీత్యాస్త్విద్ధస్య చతుర్
వృత్తసగృహకాలమేవ దర్శనమివ- మేకుహ్యమ్- చామితిపాఠే చాచిప్రహ్లాదయతి
త్యన్వయః||౪|| దత్తచతుఃప్రసారిత చతుర్ముష్యః- ఆకారం విషయమివ- శాన్తి
మి- నాగసోపచితేనతిత్వం చతుషేవ ద్విష్యమిత్యర్థః- విద్యుశామి మననంకో
మిచ- భవతిఃప్రజ్ఞానః- చనైవానుమతదోమేక్యః- ఉపదేశకప్రదర్శనాత్త్వ
త్వచః- మేతదుమోచదేశకమిత్యర్థః- ప్రజ్ఞా- చనాద్యోయముపదేశోహి- మేకృత
ఇతిపాఠే భవతిః- ప్రజ్ఞా- చాద్వరకాః- నాగాభిగమనరూపా- యోయముపదేశక

బునొంది, భృగుఁ, డాధరణీసురవర్యుతో, మహా| త్వా, తెలివొందెనామ
నము, తావకపావనవాక్యంపదక||౧౭||౧౩|| అనిపలికి యిట్లనియె, ని

ఉత్పత్త్యుపాఖ్యానేపఖ్యమోధ్యాయః.

అదితోష్టసప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ సవనానివిచిత్రాణి తిథానచనరాంసేచ॥ అభిగచ్ఛన్కృ
మేణస్త కంచిస్తునిముపస్థితః॥౧॥ తంసతేనయథోద్దిష్టం నాగంపిప్రేణ
బ్రాహ్మణః॥ పర్యపృచ్ఛద్యథాన్యాయం శ్రుత్వైవచజగామసః॥౨॥ సాభి
గమ్యయ ఖాఖ్యాతం నాగాయతన మథావిత్రోహ్రిక్త వానహమస్తీ
ఉభోశ్శబ్దాలంకృతం వచః॥౩॥ తతస్తస్యవచస్సుత్యా దూపేణ ధ
మకవత్సలా॥ దర్శయా మాసతం విపిం నాగవత్స పతి వ్రతా॥
౪॥ పాతస్తే విధివర్షాం చక్రే ధర్మ పరాయణా॥ స్వాగతే
నాగతం దృష్ట్వా కిం కరోమితి చాబ్రవీత్॥౫॥ బ్రాహ్మణః॥ వి
త్రానో భ్యర్చితశ్చస్త్రీ భవత్యాశ్శక్త్యాగిరా॥ ద్రష్టు మిచ్ఛామి

౧౦॥ ఇతినిఃకర్తేయే కావ్యచర్యసిమాక్షధర్మ ఏకోనాశ్శత్యధికశతతమోధ్యాయః-

౧౦౧॥ ఇతివ్యాసశ్శృణ్వయే కావ్యచర్యసి మాక్షధర్మ ఉత్పత్త్యుపాఖ్యానోధ్యాయః-

శకనాని యజ్ఞాస్థానాని॥౧॥ తేనచేరి అతిథానయథోద్దిష్టంనాగం శకాప్ర
తోభ్యగుఃతంమునింపర్యపృచ్ఛత్- శ్రీతివచనం శ్రీత్వాజగామచ॥౨॥ యథాఖ్యా
తంమున్యక్తచక్షుఃకీర్త్యం యథాన్యాయమిత్యపిపాఠః- అథావిత్రోహ్రిక్తవ్రాహ్మణః॥
ఉభోశ్శబ్దాలంకృత మహావత్సీరివచః- ఏతన్నామాహావత్సీభో ఇతివచనమ్॥౩॥
తతస్సృజవచనం శ్రుత్వైత్యపిపాఠః- దూపేణైవ ధర్మకన్యరేరి బ్ధా య మానా-
దూపితే ధర్మ కన్యరేరిపాతే వ్యకతరూప యత్కేత్యర్థః- దర్శయామాశవ
దర్శ- నాగశ్రీ చక్రభ్యశ్రీ తత్పీఠం॥౪॥ విధివే కాస్మాక్త విధానయత్తం
యథాభవతితథా- స్వాగతేపస్వాగతానుయోగే శసహద్యష్టా- ఉభ్యస్తేకహస్వగ
తంపృష్టవతీత్యర్థః॥౫॥ కరోమితి, తవశ్రీస్వాస్తీత్యభివర్చనం॥ శక్త్యాగిరా, దృ
శ్యమాచా, విశ్రాంత్యాచా॥యంపాప్తః, అభ్యర్చితఃపూజితశ్చాస్మీ- భవత్యాశ్శక్త్యా

బహుతీర్థాసేవనంబుసేయుచుంజని, పుణ్యంబగు నైమిశారణ్యంబు సా
చ్చి, గోమతీతీరంబు సేరి, సుప్రసిద్ధంబగు మహావద్దప్రదంబు తలంబు
నం బొలుచు భుజుంగేంద్ర మందిరంబుగాంచి, తగంబ్రవేశించె, నట్టియె
డ॥౧౦॥గీ॥ భక్తితోడ, నన్నాగేంద్రపత్ని, యెదురు॥ వచ్చి, లోహో-
ని చని, యచలవిచ్చి, మీరి॥ లిందురాకకుం గారణమేమి, చెప్పఁ॥ డె
ద్దిసనిచినఁ జేసెదనిద్దచరిత॥౧౧॥వ॥ అనుటయ, నమ్మహిదేవుండదేవి

భవతి తం దేవం నాగముత్తమమ్॥౬॥ పతద్విపరమంకార్య మేతద్దైవ
 లమీషితమ్॥అనేనాగ్ధేనచాత్మ్యద్య సంపాప్తిః పన్నగాలయమ్॥౭॥
 నాగీ॥ ఆర్య సూర్యరథం వోఘంగతోద్భవమనాయకః॥సప్తాష్టభిర్దివై
 ర్విప్రదర్శయివ్యత్యసంశయమ్॥౮॥ పతిద్విదితమాగ్యస్యవివాసకరణం
 ముచు॥భర్తుర్భువతుకిండాన్యంకియతాం తద్వదస్వమే॥౯॥ బ్రాహ్మణః॥
 అనేననిశ్చయేనాహంసాధ్యసంపాప్తిస్తవానిహ॥ పరీక్షన్నాగమందేది
 వతా, వ్యవ్యప్తివహంనే॥౧౦॥నంప్రాప్తవైవచాప్యగి మావేద్యోహ
 మిహంగతః॥ మమాభిగమనంపాప్తి వాచ్యశ్చ వచనాత్వయా॥౧౧॥అ
 హమవ్యతివతా, వ్యమి గోమత్యాః పులి నేశుభే॥ కాలంపరిమిత హరో

౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ వివాసకరణమ్ పివాసకరణమ్॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥

ర్వదైవ ముచుగతిశ్చ॥మో నిరస్తజ్జితిభావః- భవతితి సంబుద్ధిః- ఉత్తరందేవం ఉ
 త్తరందేవభూతంనాగమ్- దేవంనాగముత్తమమితిపాతే సద్విప్రదేవమోయస్తాత్
 భావారముతి విగ్రహః॥౬॥ పతితే నాగదర్శనమ్- ఈస్తిరమిష్టంఫలమ్- వరమేషిత
 విత్యపిపాతః-తన్నగాలయమిత్తత) వన్నగాళియమిత్తపాతః॥౭॥ నాగీనాగవ్యధా
 ర్వా- నాగభార్యత్యపిపాతః- ఆర్యేతిసంబుద్ధిః- ఆర్యజ్జిపాతే నాయకస్యవిశేష
 గమ్- గతోసాహసాచారిక జ్జితిపాతే హనేపాతః మూర్యరథంహానమ్- సోస్యాస్తి
 తికుత్సర్థి యస్మా- సువర్ణిరస్తభిర్వాసపాస్తభిః- సుహాసాన్నాతాతఆర్జః- దక్ష్మయి
 వ్యధి- ఆత్మాసమితివేషః॥౮॥ అచభర్తురేత ద్వివాసకరణం పివాసాచరణంఆర్య
 శ్వాతేపదితిహి- ఎర్ద్ది వశమారభ్య- నివాసకరణంచమేదిపాతే- ముచుభర్తురేత
 వనివాసకరణం భవత్యత్వస్వయః-దాశ్యంతైంకర్యమ్- కిక్వాస్యత్త్రియతామిత్త
 పిపాతః॥౯॥ సాధ్యచివితే హదేవి- నాగస్యాగమంచ్రిక్షిత్ప్రతిక్షిత్తాణి-
 పరస్తై- ఉపమాషవమ్॥౧౦॥ ఆత్మగ్గిమనాకలంయకాతథా ముచుభిగమనం య
 తాహ్నిహోభవతిభావ్యయావచనంవాత్యః॥౧౧॥గోమత్యావద్యాః- యథోక్తం

తో, దేవీ, భవదీయపతిం గానవద్భితి, నెచ్చోనున్నవాఁ, డవ్విభుంగాను
 పింపుమనిన,నతనికాభుజంగంగనయిట్లనియె॥౨౩॥క॥తనకు నెలవరునవ
 చ్చిన, నినరథవహనమునకాతఁడేగినవాఁ, డే, డెనిమిదిదివసములకు, ని
 టఁ, జనుదెంచుం, దభ్యమిది, ప్రిసాదప్రవణా॥౨౪॥క॥ అతని తెలుగి
 ట్టిది, వాం, చిత మెయ్యది, యిత్తుననకు చెప్పుమనుడు, నా, సతికిట్లును భృ
 గుండు, భవ! త్పరింగనుటయకాక, వాంఛ, తకు-నుగలడే॥౨౫॥వగ్గి అ
 య్యురకవల్లభుంకుచుచ్చునంతకు,నల్లననంబుననిలచెద, నల్వంభుడువచ్చి

యథోక్తం పరిపాలయత్||౧౨|| తతస్సవిప్రీస్తాంనాగీశమాధాయపు
నఃపునః| తదేవపులిసంనద్యాః ప్రయయాబాప్తూర్నభః||౧౩||

ఇతి శాన్తిపర్వాన్తర్గతమోక్షధర్మపర్వణి ఉభా పృథ్వుపాఖ్యానే
నాగపత్నిదర్శనం నామషష్ఠోధ్యాయః
ఆదితపకోనాశీత్యధిక శతతమోధ్యాయః

భీష్మః|| అథ తేనరశ్రేష్ఠ బ్రాహ్మణేనరపిన్వనా| నిరాహారేణవస
తామఃఖితాస్తేభుజంగమాః||౧|| సర్వేసంస్తూయ సహితాస్తస్య నా
గస్యబాన్ధవాః| భారతస్తనయాభార్యా యయుస్తం బాప్తూణంప్రీతి
|| తేవశ్యేక పులినేతంవై వివిక్తైనియతవృతమ్| సమాసీనంనిరాహ
రం ద్విజం జప్యపరాయణమ్||౩|| తేన ర్వేసమతిక్రమ్య విప్రమభ్యవ్యక్త
వాసకృత్| ఉదుర్వాక్యమసద్విధ మాతిథేయస్య బాన్ధవాః||౪|| షష్ఠో
హి దినస్తేద్య ప్రాప్త స్వేహ తపోవనాత్| నచాభిలషసేకించ దాహ
రంధమకావస్థల||౫|| అస్తానభి గతశ్చాసి వయంచత్వాముపస్థితాః| కా

౧౩|| ఇతి సీతకథాయా శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మ ఆశీత్యధికశత మోఽధ్యాయః-
౧౨||౩|| సమతిక్రమ్య ఉపేత్||౪||౫||౬||౭||౮||౯||౧౦||౧౧|| ౧౨||౧౩|| ఇతిసీత

శుపాప్యభిద్ధిస్తేర్విప్రేక్ష్యుక్తం కాలమ్ పరిపాలయత్ ప్రతీక్షమాణః||౧౨|| స
మానాయుశ్చైవ సంతోషాయుః బాప్తూర్నభః బాప్తూణశ్రేష్ఠః||౧౩|| ఇతివ్యాస
వృద్ధిమేశాన్తిపర్వణిమోక్షధర్మపర్వోధ్యాయః

సర్వేశ్వరయధిష్ఠిగః కుఃఖితాః కుఃఖిపన్తఃకృతాః||౧|| తస్యనాగస్యబాన్ధవాశ్చ
ర్వే సహితానస్తస్యంస్తూయ- సర్వేసంస్తూయేత్వపిపాతః||౨|| సయతిప్రీతి
త్వస్యైవవరణం నిరాహరమితి-జన్యంప్రాక్షరాది, శరాజాణం, యశస్విన్||౩|| శ
మతశ్చక్రుగత్వా- క్రగుపాదవిక్షేపేఇతిధాతుః- అతిథిమసాధారణిథేయస్య నా
గస్యబాన్ధవాః||౪|| తపోవనాత్ శ్రుకీయాత్- తపోధనేత్వపిపాతః- కింకీదీపద
శి- అభిభాషకఇతిపాత అచార ప్రశంసామపి నకరోపీత్యర్థః||౫|| అస్తానుద్దిశ్యాధి

సప్తమః, మఱువక, నాకెఱుంగింపవలయుననిపోయి, భృగుండు, గోమతి
తటపుణ్యోరణ్యంబున, జప్యపరుండును, నిరాహారుండునునై యుండె,
నల్లుగడ, నాభుసంగవతిబొన్దవులు, తదీయపత్నిపుత్రసహితంబుగా, న
మృహీసురవరుపాలికిఁ గనుదెంచి, మృదుమధురవాక్యంబుల ననునయి
చి, నిరాహారంబుగొనక నిలువఁ దొడంగిననాటికి నేఁ డాఱుదింబుల

ర్యంచాతిథ్యమస్తాభిరితి సర్వేకుటుమ్మినః॥౬॥ మూలం ఫలంచావర్ణం
వా యచ్చాన్యద్విజసత్తమః ఆహారహేతోరన్నంవా భోక్తుమహాసే
బ్రాహ్మణః॥౭॥ త్యక్తాహారేణ భవతావ నెనివసతావతా బాలవృద్ధమి
దంసర్వం పీడ్యతేధమకాసంకరాత్॥౮॥ సహినోబ్రహ్మహాకశ్చిద్రాజ
వర్యా నృతోపివాపూర్వాశీవాకులేహ్యప్తికా దేవతాతిథిబద్ధమ॥౯॥
బ్రాహ్మణః॥ ఉపదేశేనయుష్టాకమాహారోయం మయావృతః ద్విరూ
ననశరాత్రంవై నాగప్యాగమనంప్రతి॥౧౦॥ యద్యష్టరాత్రేనిర్యాతేనా

శ్చియే కాన్తిచర్యచిమోక్షధర్మం ఏతాశ్చిర్యధికతరమాధ్యాయః-

గతకార్యః అవ్యక్తస్తాభిరాతిథ్యంకార్యమితి వయంసర్వేకుటుమ్మినశ్చా ముతి
స్థితాః॥౬॥ యచ్చాన్యత్ క్షీరాదికమ్- ఉయావాద్విజసత్తమేత్యపిపాతః॥౭॥ బాలా
శ్చ వృద్ధాశ్చ బాలవృద్ధమ్- సర్వోత్పన్నాన్విభావయై కతవ్యకతిత్యేకకవశమ్-
ధర్మశాసంకరా భర్మపీడకార- క్వాఙ్మహింసాయామితిధాతుః॥౮॥ సూక్ష్మా
కమప్తినోకులేద్రాజహాకశ్చిహింసః- బ్రహ్మహేతిపాతే బ్రాహ్మణసంకతవిర్యధాః-
రాజవధ్యో రాజవజ్జాహాః- అన్యతః అశ్శృణవాదీ- దేవతాతిథిబద్ధమి విర్యమా
ను పూర్వాశీవద్విజసత్తమంభోక్తా॥౯॥ యష్టాకమచరీతశ్చ- అష్టగుంప
నేషు నాగకగమవ్యతి త్యేకంయాదేణ- ఆయామాహారోనాయా పాపయాపాపాయా
ప్యతః- కృతోమయ్యేతిపాతః- ద్విరూశదశరాత్రమ్ అష్టరాత్రమ్- ఆపగమిషు
౧౦॥ నిర్యాతే అతిక్రాంతే- తథా లపిపాతః- తిన్నాగమిత్తమిహాగతోహం భ

య్యే, నే మతిధిపూజాపరులము, మాకుధర్మవిరోధంబుగాకుండ, మా
చేయునాతిథ్యంబాదరింపు, మున్నదీయప్రాథానంబున, నన్నంబు, ఫలం
బు, మూలంబు, మఱియు నెయ్యదియైనను, భుజియించి, మమ్మురక్షించవే
యనిన, వారలతోనానువ్రతశీలుం, డిట్లనియె॥౭॥ఉ॥ ఇంతననేలయే
నుభుజగేశ్వరు రాకయవాదివాడ, నా కంతపునంతకుం గుడువనా
కలి, నీభులు ద్రావదృష్టయై, కింతయులేదుగా, కలిగియే యటనిష్ఠలి
కేగుడెంచియే, కాంతమయున్నవాడ, నియమాభిగతున్నను, నేవ నేటి
కిక॥౭॥౩॥మీకును, ధర్మవిరోధము, గాకుండగ, నేనుపూజు, గారవ
ముననా, లోకింపుండెంచదవము, మాకుగడుంబ్రయము, వ్రత సమాప్తి
య్యుగలుగున్॥౮॥౩॥ విను, మున్నమనుగుదివసం బున, ముదచూరంగ
నిండు, భుజగేంద్రుడురా, కుంకిలిగె నేనియ్య, బర, దినమునగుడిచెద

గమ్యమివన్నగః! ఫలాహారంకరిష్యామి తన్నిమిత్త మిహా గతః||౧౧||
కర్తవ్యోనవసంతాపోగమ్యతాంచయథాశుఖమ్! తన్నిమిత్తంవ్రతంబ
ద్ధంవైతద్భేత్తు మిహాహాథ||౧౨|| తేన తేనమనుజ్ఞాతా బ్రాహ్మణేనభు
క్తమాః! స్వమేవభవనం జన్తురకృతాథా నరమథ||౧౩||

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాన్తర్గత మోక్షధర్మ పర్వణి
ఉచ్ఛవృత్త్యపాఖ్యానే నాగబాధవాభిగమనంనామ సప్తమోధ్యాయః
యః- ఆదితోఽశీత్యధిక శతతమోధ్యాయః-

భీష్మః|| అథకాలేబహుతిథే గతోవైపన్నగోత్తమః! దత్తాత్ర్యనుజ్ఞ
స్వంవేత్తకృతకర్తావినస్వతా||౧|| తంభార్యాప్యవచక్రామపాదశౌ
చాదిభిరుణైః! ఉపాసీనాంచ చతాంపాధ్వం పన్నగః పర్వపృచ్ఛ

లాహారం తదాకరిష్యామి తన్నిమిత్తమిహం క్రియిష్యసిపాహః||౧౧|| యథాశుఖం
శుఖమపతిశ్చిత్తు- మయాఆహానస్తీకృత ఇతిసచారకీయవిద్యుత్- తన్నిమి
త్తంనాగగమనమిత్తమ్- బద్ధమ్ ఆదంతమ్||౧౨|| భవశంకృతామ్||౧౩|| ఇతివ్యా
సహృదయోవాసి పర్వణిమోక్షధర్మ పుష్పమోఽధ్యాయః-

బహుతిథేబహునాంపూరణకాలే ఆదిత్యస్తే- కృతకర్మాఙ్గధ సూక్ష్మరథ ఇ
త్యధః- ఆతపతవినస్వతాసూర్యగ దత్తాత్ర్యనుజ్ఞః స్వంవేత్తకృతా గతఃపా
త్యః- అథకాలేబహుతిథే పూర్ణిపూర్ణ భుజద్ధమ ఇత్యపిపాహః||౧|| పాదశౌచాది
భిర్బుధైర్బుజద్ధిర్యాపారైః- నేనాముచితకాలాకర్షిపతి- ఉపాసీనామపా

భవవ్రతం చ్ఛ్రియమెసః||౨౯||౨౯||వ|| మీరితేఅంగున, కమజ్జసేయవ
లయునని, వంప్రాథాన స్వరంబునంబలికిన, విని, వారందలునొకంబడి,
నిజనివాసంబులకుంజని, రయ్యప్తమదివసంబున||౩||౩||వరునడినంబులు
డిటిన! నరవిందాప్తుండుతపకుననుమతిసేయం! గురువంశమఖ్యుతగన!
య్యుగ గాధీశుండు, విభవమొప్పుగ, వచ్చెన్||౩౧||ఉ||వచ్చినవంబ్రమం
బు, గరువంపు తెలపుణు, నుల్లినల్లిమై! నచ్చువడంగఁజేయఁ జెలు,
వాభుజగేశ్వరుపత్ని, యాతనిం జెచ్చెరఁ దానెదురొగని, విశిష్టనమా
దరయై, యుపాసనం! విద్వి, తదీయచిత్తమున, నింపెనలారఁగఁ, బా
ద్యమిచ్చినఁ||౩౨||౩||వ|| పీపుతుండై, నముచితపి కారంబుననుండె, నట్లు
న్నయన్నాగే- మృగము, నమోపాసేనయైయున్న, యద్దేవి నాలోకింది||

త||౨|| అథత్వమసికీర్త్యాణి దేవతాతిథిపూజనైః పూర్వయుక్తైః విధి నా
యుక్తాయుక్తవిచక్షణా||౩|| అథత్వమసి సుశ్రోణి స్త్రీబుద్ధ్యామార్దవీకృ
తా మద్వియోగేన రమ్యోగుః పియ్యుక్తా ధర్మసేతునా||౪|| నాగీ||
శిష్యాణాం సురుశుశ్రూషా విప్రాణాం వేదిధారణమ్ భృత్యానాంస్వా
మివచనం రాజ్ఞాం లోకానుపాలనమ్||౫|| సర్వభూతపరిత్రాణం క్షత్రి
యాణాం పరిశ్రమతే సర్వేషామపివర్ణానామాతిభేయసమన్వితా||౬||
పితృక్షత్రియవైశ్యానాం శుశ్రూషా శూద్రకర్తృతు||౭|| గృహస్థధర్మో

౧|| ౨|| ౩|| అక్కతాదేః ధర్మసేతునా||౪|| ౫|| ౬|| ౭|| ౮|| ౯|| ౧౦|| ౧౧|| ౧౨|| ౧౩|| ౧౪|| ౧౫|| ౧౬|| ౧౭|| ౧౮|| ౧౯|| ౨౦|| ౨౧|| ౨౨|| ౨౩|| ౨౪|| ౨౫|| ౨౬|| ౨౭|| ౨౮|| ౨౯|| ౩౦|| ౩౧|| ౩౨|| ౩౩|| ౩౪|| ౩౫|| ౩౬|| ౩౭|| ౩౮|| ౩౯|| ౪౦|| ౪౧|| ౪౨|| ౪౩|| ౪౪|| ౪౫|| ౪౬|| ౪౭|| ౪౮|| ౪౯|| ౫౦|| ౫౧|| ౫౨|| ౫౩|| ౫౪|| ౫౫|| ౫౬|| ౫౭|| ౫౮|| ౫౯|| ౬౦|| ౬౧|| ౬౨|| ౬౩|| ౬౪|| ౬౫|| ౬౬|| ౬౭|| ౬౮|| ౬౯|| ౭౦|| ౭౧|| ౭౨|| ౭౩|| ౭౪|| ౭౫|| ౭౬|| ౭౭|| ౭౮|| ౭౯|| ౮౦|| ౮౧|| ౮౨|| ౮౩|| ౮౪|| ౮౫|| ౮౬|| ౮౭|| ౮౮|| ౮౯|| ౯౦|| ౯౧|| ౯౨|| ౯౩|| ౯౪|| ౯౫|| ౯౬|| ౯౭|| ౯౮|| ౯౯|| ౧౦౦||

నాంకుర్యతీంచతాంసాద్ధీంపతప్రతాప- ఉచితసన్యాసమర్థవిపాకః||౨|| అథేవ
శ్చ-దేవతాతిథిపూజనై విషయయుక్తైః అయుక్తైః పరిచక్షణా అసికీర్త్యన్తయః|| పూ
ర్వంయుక్తైః అన్వితేనవిధినాకృమేద- పూర్వామస్తిగతృమేదేర్విధానః||౩|| శోభనా
శ్లోకిః కటిర్యస్యాస్త్రధారాతే- రమ్యోకవశ్యావి డోయామస్యాస్సారమ్యగూః||
డోహత్కరచదాదోబహ్యుత్కృత్యుత్- తస్యాస్సంబద్ధిరమ్యగుః- త్వంధర్మరూపేద
సేః నామియత్క- ధర్మరహితా సతీత్వర్థః- మద్వియోగేన స్త్రీబుద్ధ్యామార్దవీ
కృతా, మార్దవతీకృతా- మృదుకృతేతియోవర్, అథాపి అసికీమ్||౪|| శిష్యా
మి||గురుశుశ్రూషేత్వాదీనాం పరిశ్రమం పరిశ్రమ విద్యుత్కరేణ సంబంధః- రాజ్ఞా
మభిషిక్తా నాగీ||౫|| క్షత్రియాణాం ద్వితీయవర్ణాతానామ్- క్షత్రి ధర్మజహూ
వ్యు- విద్యుత్కరేపాకః- అతిభేయసమన్వితా వృత్తి- విద్యుత్కరేపాకః- పరిశ్రమ విద్యుత్కరేపాకే

౩౩||గీ|| అతివ, సేమమే, తగ్గదేవతిధిజన, పూజనంబులునడచెనే, పూ
ర్వవృత్తి, యెడలియేను లేకునికి, నేమేనివికలమయ్యెనో, చెప్పు, మనవు
డు, నామృగాగ్ని||౩౪||ఉ|| ఆతనితోడనట్లనియె, నంతయెటుంగమరారు, నీమః
శిష్యాతిశయంబుకల్పి, భుజగాధిప, నామః, దగ్గ, సమస్తదేవతిధి
పూజనంబులు, సమగ్రిములైనడచెన్, సుహృజ్ఞన, వీరియూ మున్ను
వోలే నతిభేదతయొప్పుగ, నిర్వహించితిగా||౩౫||౪|| అని వెండియు||
౩౬||గీ|| గురుభక్తిశిష్యులకును, వేదపరతవిప్రులకును, జనంక్షభూవతు
లకు, న్యాయాజ్ఞతంబు వైశ్యజనంబులకు, విప్రణారాధనంబు శూ
ద్రావలికిని, బతిమాళ్యకరణంబు భటులకు, సర్వోపకారక్షమంబైనసా
రభూత మనఁగఁ జెంపొందు, గృహస్థాశ్రమంబుపైవారనిపి మెల్ల

నాగేంద్ర సర్వభూతహితేహితా నియతాహరతానిత్యం క్రతచర్యా
యథాక్రమమ్॥ ౭॥॥ ధర్మమహిధర్మసంబద్ధా ద్విధియాణాం విశేష
ణాత్॥ ౮॥॥ అహంకార్యకుతోవాపికఃకోమేవాభవేదితి ప్రయోజనమతి
ర్నిత్యమేవం మోక్షాశ్రమీభవేత్॥ ౯॥॥ సత్యసత్యాత్మం భార్యాయాః
పరమోధర్మః ఉచ్యతే తవోపదేశాన్నాగేంద్ర తచ్చతత్త్వేన వేద్మివై॥
౧౦॥॥ సాహంధర్మణిచానస్తీరమణిత్యే త్వయిస్థితే సత్పథంకథ
ముత్సృజ్య యాస్యామివిషమేపథే॥ ౧౧॥॥ దేవతానామహాభాగధర్మః
చర్యామహిమతే అతిథీనాంచసతాగౌరే నిత్యయుక్తాన్యశ్చిత్తా॥
౧౨॥॥ సప్తాష్టదివసాస్త్యధ్యవిప్రస్యేహాగశస్యవై॥ నవకార్యంసమేఖ్యతి

చృతి-భ్యుత్థితధర్మః॥ ౧౩॥॥ కర్తవ్య-విప్రసేవమ్॥ ౧౪॥॥ దర్శనశ్రీః-శు

॥ ౬॥ స్వయామహిధర్మసంబద్ధా ద్విధియాణాం విశేషణాత్॥ ౭॥॥ ధర్మమహిధర్మసంబద్ధా ద్విధియాణాం విశేష
ణాత్॥ ౮॥॥ అహంకార్యకుతోవాపికఃకోమేవాభవేదితి ప్రయోజనమతి
ర్నిత్యమేవం మోక్షాశ్రమీభవేత్॥ ౯॥॥ సత్యసత్యాత్మం భార్యాయాః
పరమోధర్మః ఉచ్యతే తవోపదేశాన్నాగేంద్ర తచ్చతత్త్వేన వేద్మివై॥
౧౦॥॥ సాహంధర్మణిచానస్తీరమణిత్యే త్వయిస్థితే సత్పథంకథ
ముత్సృజ్య యాస్యామివిషమేపథే॥ ౧౧॥॥ దేవతానామహాభాగధర్మః
చర్యామహిమతే అతిథీనాంచసతాగౌరే నిత్యయుక్తాన్యశ్చిత్తా॥
౧౨॥॥ సప్తాష్టదివసాస్త్యధ్యవిప్రస్యేహాగశస్యవై॥ నవకార్యంసమేఖ్యతి

వారలకును, లోపమేల, యేనేల, యిస్లేకతంబు, యింద్రియంబులగుది
యించి, యీనుననించు, యిండువాడగు నీను మతి, యోగికిని, బిలివ
తాత్వంబు భార్యను, సునతములు॥ ౭॥॥ కావున, ధర్మసూక్ష్మం
వేదివగు, నీమదితంబున, భేదంబొక్కింత యేనియుం దొడగు విధం
బున, వతింతునే, యొకండుపెన్నసంబు సేయంగల, దవధరింపుము,
పరమపావనమూర్తియగు మహిమిరోత్తముం, డిచ్చటికివచ్చి, యచి
తుండై, భవత్పతివర్షింపవచ్చితినినయె, గార్యంబేమియని యడిగిన,
జెప్ప నొల్లనండె, నేను, నీవలం జనుటం జెప్పుట, విని, యిట్లేని, నా
భుజంవిభండు వచ్చునంతకు, నల్ల వనంబుననుండెద, నతండు వచ్చి

(౨౪)

మోక్షధర్మే సవ్యాఖ్యానే

[శాస్త్రీప||

దర్శనంతఃకాష్టతి||౧౩౪|| గోమత్యాప్యైవపురినెత్వద్దర్శనసముత్సుకః|
 ఆసీనోవతఃకాయాబ్రహ్మ బ్రాహ్మణస్సంతతః||౧౪|| అహంత్యవేననా
 గెష్ఠి సత్యపూర్వంనమాహితా| వష్టాప్యైవపురికాశంసనంప్రాప్తోభు
 జగోత్మయః||౧౫|| ఏతన్మత్వామహాప్రాప్తతత్గగన్తం త్వమర్హసి| (దా
 తుమహాసివైతస్యదర్శనందర్శనశ్రవః)||౧౬||

ఇతి శ్రీమహాభాగవే శాస్త్రీపర్వాస్తర్గత మోక్షధర్మపర్వణి

ఉభయపుష్పపాఖ్యానే అష్టమోధ్యాయః

ఆదితపకాశీత్యధికశతతమోధ్యాయః

నాగః|| అథబ్రాహ్మణ రూపేణకంతం సమనుపశ్యసి| మానుషంవా
 ధవా విప్రందేవం వాధనువిస్మితే||౧|| గోహిమాం మానుషశ్చక్తోద్రిష్టు
 కామోయశస్విని| సందర్శన రుచివాక్య మాజ్ఞాపూర్వంవదిష్యతి||౨||
 శర్మ||౧౬|| ఇతిసంకర్షణే శాస్త్రీపర్వణిమోక్షధర్మే ద్వ్యధిక శతతమోధ్యాయః-

౧౩౪|| బ్రహ్మవేదమంజయ్యుత్పత్తయః- కర్మయోగ అశ్వశ్రవ- ఏకబ్రాహ్మణః-శం
 కంతిష్ఠంకృతంయస్య- శ్వతేంత్యం వ్రతేంత్యుత్పత్తిః||౧౩౪|| శభజగోత్మయ
 స్సంప్రాప్తస్సా మస్మికాశంప్రతిప్రస్థాత్సంప్రేషణీయవతి శశ్వంపూర్వంయ
 స్సీన్కర్షణీతద్విధాంతామహాతా||౧౫|| మత్వావిచార్య-ఏతచ్ఛ్రీత్వ
 త్యపిపాత- దాతుమహాసి వైతస్యదర్శనం దర్శనశ్రవ ఇత్యధా శ్లోకశ్చకేమ తి
 త్పుశ్చకేమ ద్వ్యశ్వతే- దర్శనశ్రవః- శాస్త్రీ||౧౬|| ఇతివ్యాకర్షణయే శాస్త్రీ
 పర్వణి మోక్షధర్మే అష్టమోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణ రూపేణకంతం, మానుష మబ్రాహ్మణమ్, అథవాశక్తింబ్రాహ్మణమ్,
 అథవేదంవానికనుశీల్యసీతి గోపియవిశిష్టశ్చందః- శుభకర్మచక్రియవ్యా
 సాను- మానుషంకేవం విప్రమితిపాత కేవలమానుషం విప్రమిత్వేనా శోదిః||౧||
 మాంజిక్ష్ణకామా మానుషః కోవాశక్త శ్చుచకః- శంకర్మనే రుచిరాశక్తి
 ర్యశ్వ రథాశ్చాశ్రీ అజ్ఞాపూర్వంవాక్యం దావదిష్యతి తాత్పర్యమాను

న నాలేజంగెలుంగింపుమనివలిగ, నేడెనిమిదినాల్లేని, జవ్యపరుండు
 ను, నిరాజిరుండునునైయున్నవాఁడు, నీవచ్చటికరిగియతని సంతా
 వింపవలయుననిచెప్పిన, నాసర్పగామణి కుపితచిత్తుండె||౩౮||క|| ఏ
 నఁటె, యొకెగ, డకొక్కరుఁ గానంగాఁబోదు, దేవగణము ననుర
 లుఁగఁబోనుగ, నన్నేచందము| మానననడపుదురు,తలఁపుమా-||శుకమతీ

సురాసురగణానాం చ దేవక్షిణాం చ భూమిని అనునాగామహావీర్యా
స్సౌరభయాన్తరిస్సేనః॥౩॥ వస్తనీయాశ్చవరదా వయమన్యేనవాత్సలః
మానుషాణాం విశేషేణనాగాధ్యక్షాత్తతి త్రుతిః॥౪॥ వాగ్నిః ఆజ్ఞావేనా
భిజానామి నాసౌదేవోనిలాశనః ద్విజానామిహ భక్తశ్చకాలవిరహాని
రోషణః పితృన్నేవజానామి భక్తిమానదిరేక్షణా॥౫॥ సహితార్యా
వ్రతాపేక్షీ జలేపున్చౌతకోయథా వషేవవషపీయః పక్షీదర్శ
నం తనకాక్ష్యతి॥౬॥ సహిత్యదైవతం కిందిద్వితీయం ప్రతిపాలయేత్
తుల్యేహ్యభిజ నజాతేనశ్చిత్పర్యుపాసతే॥౭॥ తత్రోకధంసహజంత్య

౧॥౨॥ సౌరభయాః దివ్యగర్భవహః॥౩॥౪॥౫॥ సోకకాచారకః॥౬॥ హిత్యాని
నా- వృతిపాలయేత్ పాప్తియార్- త్వద్దర్శనవివాశ్యకోపి విహ్నుమానాదిత్య
భూః- అభిజనే శవ్యంశేఖరిః కుశ్యతివిహ్నానాగోపికాచార- సచర్యుపాసతే పం

మ ఇతిపూర్వేణ సంబంధః॥౨॥ సురాసురగణానాం దేవక్షిణాం చానువక్తు
న్నాగాః- తేభ్యఃకిందిమావాత్సల్యభక్తి- మనుష్యభక్తి-౭భివాత్సలభావః- సౌరభయా
స్సౌరభరచిత్రాత్మని తరస్యిమోవగవస్తః-సన్నిరిపాతసనువామిని సంబోధనమ్-సు
రాసురగణానాం దేవక్షిణాంచాపేక్షయానాగాశరస్యేన ఇత్యవ్యయః॥౩॥ నా
గాధ్యక్షావయమ, అన్యేనశశిరేన వస్తనీయాశ్చిహ్నాన్తేనైవం వరదాః- వైభి
శ్చిహ్నా- ఇత్యవంశ, మనుష్యాణాంవిశేషేణతేభ్యవంశత్రుతిశ్చుతియమాజ్ఞితా-
అతోమయా శిఖాప్రసాదానావక్ష్య ఇతిభావః- నావక్ష్యఇతి మేదుతిరి చతుర్థాశా
దే పాతాన్తరమ్- జయమశ్యనుయోసఇతిద్వితీయపాదే- మనుష్యవస్తనీయత్వా
ది విశిష్టతయవస్తనయాయనః తద్వాప్రసాదానుసారిణః కిమితివాక్యః॥౪॥ ఆర్జవే
సవిజానామిత్వవిపాకః- అనిలాశనమనాగ- ఇహాశాతేద్విజానాంవిశేషభక్తి
యోగః- యద్వాద్విజానాంవిషయే భక్తియోగః- కాలిరీ శకుయజ్ఞః- కలిహో
మః- కలిఃకలహః- తస్మిన్కరోషణః కోవశః- జిహ్వాభివర్తియ-వర్- అలరక్షణాశ్చ
ల్పకాలం వ్యవృత్తత్యకం ఏనిర్నిత విషయే భక్తిమానత్యేవంజానామి ఏవం త
స్మిన్విజానామిభక్తిమానత్యేవంవిపాకాన్తరమ్॥౫॥ వషేవవషకాలే,వర్తన్తి
యః శుప్తియః, చాలకఃపక్షీ జలేపున్చౌతకో- జలమేవాకాక్ష్యతే- తథావివదర్శ
నం కాక్ష్యతి- సహితార్యా-రాపేక్షీ- కార్యాన్తరాకాక్ష్యతి, సోకకాచారకః, పక్షం వ
షపీయితివిరహాన్తరమ్- తదాసోకకాచారకజలేపున్చౌతకో వషం యథా
కాక్ష్యతి శతేభ్యవ్యయః॥౬॥॥ఇంద్రియామాన్యేనతంత్రంశవ్యంశిభిరవైవతం
దేవతాభిన్నం ద్వితీయంవస్తు శనిరిపాలయేత్- అభిజనేనశ్చతుర్థాతాతా
శ్చిహ్న శకుర్యుపాసతే- సూపాసే- బహువచనమామోష్- హిత్యానిత్వవ్యయం

త్వాత్పమేనం ద్రష్టుమహానిః ఆశాచ్ఛేదేన తస్మాద్వనాత్తానం ద్రష్టు
మహానిః॥౮॥ ఆశయాహ్యభిషన్నా నామకృత్వాశ్రుప్రమాద్యనమ్ రా
జావారాజపుత్రోవా భ్రాతృహత్యే నయ్యజ్యతే॥౯॥ మానాత్ జ్ఞానఫ
లావాప్తిదానే నాభ్యదయోమహాన్ వాన్నిగ్ధం సత్యవాక్యేన షర
త్రచమహీయతే॥౧౦॥ భూమిప్రదానేయత్పుణ్యం భవత్యాత్రమ సంప
దా నప్తస్యాధ్యస్య సంప్రాప్తిం కృత్వాఫల ముపాశ్నుతే॥౧౧॥
అభిప్రేతామ సంక్లిప్తాం కృత్వాకామవతాంక్రియామ్ నయాతి నిర

త్యజ్యతే- ఆంధం త్యక్త్వానకకృత్సిద్ధిమతే ఆస్త్యైశ్చ॥౧౨॥ సకాజం సర్వస్య
తోజమ్॥౧౩॥ భూగహవ్యయైశ్చ॥౧౪॥... ..౧౫॥ ఇతీతికథ్యేయే కాన్తిచర్మసి

భేద్యిష్టుం శక్తిరిహలయేత్ తుల్యావ్యభిషనేకాతత్సరిపారావృత్తమ్॥౧౬॥ ఆద్రో
షమిత్పిపాతః-సహజమ్ స్వాధావకమ్॥౧౭॥ భౌగహత్యేనభౌగహత్యయా-భౌ
గహత్యాకువాత్పుయాదిత్యపిపాతః॥౧౮॥ మానాత్ ముత్త్యా-జననాదిత్యభః-
అభ్యుక్తయోగ్యతాదయాః-దానేనయతో మహాద్యపిపాతః-వాన్నిగ్ధం శ్రీ
శస్త్రవాక్యమ్॥౧౯॥ లభతీత్యాదౌమ్-భూమిప్రదానేయత్పుణ్యంలభతే, ఆ
శ్రీమశ్శుదాత యత్పుణ్యంలభతే, సప్తస్యాధ్యస్య సంప్రాప్తింకృత్వా తిష్ఠాయ
పాశ్నుతే. భూప్రదానేనచ గతింలభత్యాశ్రమసంపాదాన్ న్యాయ్యావ్యాధికస్య
సంప్రాప్తిమిత్పిపాతః॥౨౦॥ కామతామథానామభిప్రేతాంక్రియామసం
క్లిప్తాంకృత్వా-కల్పదపి-ఆంధం ప్రామతి, ఆత్మహితమితిచపాతావృత్తమ్॥౨౧॥

౩౯॥గీ॥ అనిన, నీ కాక వార్చి, మహాశయోడ సున్న, విపురినియభిలాష
మొక్కభంగిఁ దీవకంబున్నను, ధర్మమే, సకలశాస్త్ర, చిత్త, నీయప్రియా
చారపిత్తమునకుఁబడె॥౩౯॥ దివశిమిర వాసలెడిననఁ, బొంసిన పాపా
గ్నిం గాల్చుంబూ నెద వేసి, పుంహ్మంబును, సముదితపరస్వమును, గృ
పయు, ధర్మపాశ్చిన్యంబుఁ॥౪౦॥ పిను, మూశాపిచ్ఛేదని మునఁబా
టిలు బ్రహ్మహత్య, భూదగోస్తమ, సా మౌనిరూఢులైనపురుషునికును,
సర్వజ్ఞవాసదీప్యగోరులపలచే॥౪౧॥ సూనమనశ్చభజ్ఞానము, దా
నంబున భవదయ, ము, ధర్మని శ్రాంత్యాశానిగ్ధహణంబుననర, కానీ
కాహగణసౌఖ్యమగునంబుమిఘుల్॥౪౨॥గీ॥ చాతకమువానఁ గోరెడు
దంసి మొంగి, నెదురు సూచుచునున్నవాండెంచునీమ, రాకకకట,య

యం కశ్చిదని ధర్మవిదోవిదుః||౧౭|| నాః|| ఆభిమానేః మానోమే
జాతి దోషేణవైమహా|| రోషస్యంకశ్చిస్సాన్విశ్చిత్తో నాన్విహ్న
నాత్వయా||౧౮|| నవరోషాదహంసాన్వి సత్సేవ్యాపిపకఃతమః||౧౯||
స్యవక్తవ్యతాం యాన్తి పితేషేణ భుజ్యమాం||౨౦|| రోషస్యహ
పశంకత్వా దశగ్రీవఃప్రరాపవా|| తథాశక్తిప్రకాశ్చస్థితహతో రామే
ణసంయుగే||౨౧|| ఆన్తఃపుర గతంవశం శ్రుత్వా రామేణ నిర్మత
మ్| ధర్మణాదోషనంపిగాన్తిః తార్తవీర్యమౌహాహం||౨౨|| జామ
దగ్నేన్యన రామేణ సహస్రసయవోసమః| సంయుగే నిహతోరోషాత్కా
ర్తపరోమహాబలః||౨౩|| తదేషణపసాంతత్రుశ్శ్రేయ సాంపసిపాతకః|
కరోమిభద్రేకింరోషంశుత్వైవవచసంతవ||౨౪|| ఆన్తఃపచితేషే
ణ ప్రశంసాన్యనపాయని| యస్యమేత్వంవిశాలాక్షి ఛార్యానర్వగు

జాతేరాభిజాత్యస్య దోషేణగోపయాతే|| ఆభిమానేః ఆనాః కారణే సమహా మా
నశ్చిత్తోన్యః రోషస్యంకశ్చిత్తః తార్తవీర్యమౌహాహం|| శివహాసః అపవాక్య
స్య నాద్యః|| రోషస్యంకశ్చిత్తః వాగ్విసేచపారాన్మరమ్||౨౫|| సమనా
ద్వీచికం దాహకత్వం తమఃతమాగుణమ్- ఇత్యేయమధికంతుః|| తస్యేహితాస
రమ్||౨౬|| శక్యప్రతిస్పర్ధ్యపినకా- రాసేణవాశరథినా||౨౭|| పశ్యంశ్చోశ్చ
మః|| మేఘైరసరామేణ సర్గతః|| తహితాన్తార్తవీర్యమౌహాహం|| స్థిర్మమిత మి
త్యంః|| ధర్మజాతిరన్యారః- రోషఃకోధః- విశాధ్యంసంపిగాన్తిః సంచలతాః-ఓ
పితేషేణ వచసంతవ||౨౮|| తమదంశుత్వా రోషంకరోమిత్వం-
సరోమిత్యధః|| నిగృహితోమ మారోపక్యత్వైవవచసంతవేన్యపారః||౨౯||
యస్యోన్యార్థార్థమాత్మసం ప్రశంసాని- గుణసమస్తితే త్యపిపాతః||౩౦|| త్య

డవిలోబాప్రీష్టాణుండు, రోషముడుగుముధమానిరూఢహృదయ||౩౧||
వ|| అనిపత్ని బోధించిన||౩౨|| చ|| ౨౩|| ముదేటి నాగవతి, యశుమ
లాననమోమానూనియిట్లను, నొకఁ గాఃఁ బొమ్మనినయంతన, రోష
మువచ్చి, యిట్లులాఁపునిపలుకుల్ నగర్వముగఁ బలికితి, దానికి శంక
లేక చెప్పినజతనంబు, ధర్మమును దేమియు నాకునొనర్యై, మన్మథి||
౩౩||గీ|| కారణవీర్యవశముఖప్రముఖులు,జమ! దగ్ని నయరాఘవాదు
లైన! పురుషవలచేతఁబొలియరే, సక్రోధ! వృత్తి, గాననలుక విడు
వుమేలు||౩౪|||| సీహట్టిభార్యగలుగుటఁ, దోయదదళనయన,యుక్లు

(౧౮)

మోక్షధర్మ సన్యాశాసన

[కాన్డీచు]

శాన్తితా||౧౮||పవిత్రత్రైక గచ్ఛామి యత్ర తిష్ఠత్యసాద్విజః| సర్వథా
చోక్తవాక్యస్సకృత్యకృతః ప్రియాన్యతి||౨౮||

ఇతి శ్రీమహాభూత శాన్తిపర్వాంతగత మోక్షధర్మసర్వణి

ఉత్పన్నత్వపాశ్యాసే నవమోధ్యాయః

ఆదిత్యోద్వ్యవృత్తాధిక శతతమోధ్యాయః

భీష్మః|| సవన్నగపతిస్త్ర ప్రయయా బ్రాహ్మణంప్రేతి| తమేవమన
పాశ్యాయః కార్యవత్తాం విచారయః||౧|| తమభికిమ్య నాగేంద్రో
మతిమాన్ సనరేశ్వరః| పోవాచమధురంవాక్యం ప్రకృత్యాధర్మవత్స
లః||౨|| భో భోఃసోమ్యాభిధాషేత్సం నరోవంకతుమహాసః| ఇహ
త్వమభిసమ్ప్రీప్తః కస్యాథేకేంప్రియోజనమ్||౩|| ఆభిముఖ్యా దభికి
మ్య స్నేహోత్పన్నామి తేద్విజ| వివిక్తేగోమతీతీరే కంవాత్సంపర్యపా

మోక్షధర్మ ర్వికీర్తనాధికశతతమోధ్యాయః

||౧||౨|| ముక్త్యుత్తమశివకృత్యా||౩||౪|| ధర్మకర్మం మునిం చూంధిచేదనాశం

యాసా ఉక్తవాక్యస్సృభాస్త్రాదా, కృతకృత్యస్సృభా ప్రియాన్యతి- సర్వథాచోక్త
వాక్వాక్యంశకృతాశః- ప్రియాన్య తిష్ఠిపాతః||౨౮|| ఇతిశాన్తిపర్వాయ
శాన్తిపర్వణిమోక్షధర్మ సమోధ్యాయః

౧|| తమత్రైవ్యకృత్యపాతః- సరేశ్వరః పురుషశ్రేష్ఠ ఇనినాశేష్ఠ ఇతిశ్రేష్ఠ వి
శేషః||౨||౩||౪|| తమత్రైవ్యకృత్యపాతః- తేజఃశ్రేష్ఠ-చమ్యపాశస ఇతిచామ-చంద్ర

దోఽగ్నిమరితా| పాయంబునఁ బొరయకయేఁ| బోయెదనావిప్రుకో
రి- పూణముసేయః||౪౮||౫|| అనివలికి, సత్త్వరంబుగఁ| జని, భృగు
నింగాంచె, వినయసంధ్రమములతో,| జనపాలోత్తమ యతఁడా| తనిఁ
గని, యుల్లమునఁబ్రియము దళుకొత్తంగాన్||౪౯||౬|| అంగంబువదల
వెమరుకొనియె, నల్లయ్యురుపురుసు సంగతులై, సుసంగతపత్రప్రకరతరు
శ్చాయాశీతలసికతాతలంబున, సుఖాసీనులై, రయ్యహీనుండా మహీసు
రివరునితో, మధురస్వరంబుననిట్లనియె||౫౦||౭|| అనఘ, నారాకవాద్వి,
నీవధికనిష్ఠ| నిట్టులునికీక గారణమేమి, కోరి-యెప్పిధంబైన, దాసనే
నిపుడనిర్వ| హించి పుచ్చెద, నత్రైటం గెలుఁగఁ జెపుమ||౫౧||౮|| స్వ
సంబులచేత, నిచ్చుటనీయునికీవిని, యభిగమ్యండువగునీకడకుంజనుడెం

ନବମୀ ୧୫]

దశమోఽధ్యాయః-

(२६)

సఃసీ॥౪॥ బ్రాహ్మణః భూమా రణ్యంహిమాంవిక్షీ నాగంద్రస్తుమిహా
గతమ్॥ పద్మనాభంద్విషశ్రేష్ఠతత్రమేకార్యమాహితమ్॥౫॥ నతస్యచే
హసాంవిధ్యం శ్రుతవానస్త్రితంగతమ్॥ స్వజనంతంపరీక్షామి పజాస్య
మివకషణః॥౬॥ తస్యచాన్తేశకరణే న్వస్తి కార్యసమన్వితమ్॥ వర్ణ
యామ్యమృతంబ్రీహ్మ యోగయక్తానిరామయః॥౭॥ నాగః॥ ఆశువా
కల్యాణతృప్తస్త్వం సాధుఃసుజ్ఞనవత్సలః॥ శ్రీద్వాద్యస్త్యం మహాభాగ ప
రంసేహీనపక్ష్యసి॥౮॥ అహంసనాగోవిప్రేష్ఠా యథామాంవిద్యతే
భవాన్॥ ఆజ్ఞాపయయథాస్వైరం కింకరోమిద్రుయంతవః॥౯॥ భవత్తం

వాక్యముగలదు॥౧౬॥ అక్షరములం దేవుని నివారము॥౭॥౧౭॥ అనధాన్యము॥౧౩॥

శాశం నాగం ద్విష్టం భూమారణ్యం శ్రీ ఆకంజం పద్మశయం - యద్యాశ-
 మారణ్యనిద్రశం నాగమిని నాగమతేషు దానా - భూమారణ్యం పద్మశయం శాశం
 ద్విష్టం శర్వాశామశ్చ పశువ్యతే - అర్జునాశ్రమ - యద్యాశమా రణ్యనిద్రశం
 ౨॥ బ్రహ్మరూపం శివ్యం నాసి - శివ్యచాపాదు సాంవిధ్యమిత పాచకృతా - నిత్య
 నాశ్యతా - శ్రుజనం యోగియ సుభూతం సంనాగమ - పద్మశయం పరస్పరము
 వామ - పశువారణ్యం మేఘమితి ౧౨౪ తస్య నాగశ్య ఆర్జున శరణే - సుభాసం వాదనేమ
 యే - అత్త శరణమితి పాత బ్రహ్మశ్రుతి శివ్యమేషామే గ్యనితా శ్రుతి మర్దనాపాత
 రూపేణ తేన శ్రుమన్వితం యథా - యథా - శ్రుతి తారనమాహితమత్యపిపార - యాగయ
 త్కూర్వానయోక్తః - నిరామయ - రాగాదోషవిహితః - అమృతశ్చ సాధకం
 బ్రహ్మశ్రుతి - వత్తాయామి - అమర్త నూమి - బ్రహ్మశ్రుతి పిపారః ౧౨౫ ఆహూ
 విత్వాశ్చర్య - అహూ ఇతి పిపారః - కల్యాణైస్సంపత్తిః - కల్యాణ వృత్తి
 ఇత్యపిపారః - శ్రీద్వా ఆద్యాముఖ్యాన్యశ్శ్రుతిః - అవాద్యవితిపారే - అనిన్ద్య
 త్యగః - వరమ అత్యత్తమ ॥ ౧౨౬ విచిత్రేణ బ్రహ్మపిపారః - యథా - యేన నామ్న
 యావత్ - మాంభవాదీనాం - తానాతియోవర - శనాగః - విన్నామకో నాగో
 మామ - యథాన్వేరమే - స్వైరమనతిశ్రవ్య - యథేష్టమిచ్ఛతః - కింప్రియం - విజయ

దితి, ననవుడు, నన్దరామరుండు, ధర్మారణ్యంబుననుండి, నిన్ను గా
నవచ్చితి, మాననీయమహీసుర సూనుండ, భాను... చను
టనిచట భవదీయవల్లభవలన నెరింగి, వాడినిచేసివాడను, వారకెడి
రుచూచునట్లు, భవదాగమనంబువార్చి, నియతవృత్తినున్నవాడ, మదీ
గుమనశ్లేశంబునిరసింపనీవయహూండవనుటయు॥౫౨॥గీ॥నీవుకల్యా
ణమూర్తివి, నీమనోర! థంబు సుఫలంబుచేసికదా, మదీయ! జననసఫ

(34)

మోక్షధర్మ సవ్యాఖ్యానే

[ବି. ପ୍ର. ୫]

స్వజ్ఞంను న్యే సంపాప్తంశుతహనిహ। అతస్త్వాన్వయమేవాహం
 ద్రక్షుమభ్యాగతాద్విజ॥౧౦॥ వంప్రాప్తశ్చ భవానద్యక్తితాథాస్య
 ప్రియాస్యతి। విప్రజ్ఞామాంద్విజశ్శేష్టవివయయోక్తుమహాసి॥౧౧
 యింసిభవతస్సర్వేగుణప్రేమ్యవిశేషతః। యస్త్యమాత్మహితంశ్చ
 త్వామామేవేహనురుధ్యసి॥౧౨॥ బ్రాహ్మణః॥ అగతోహంమహాప్రా
 జ్ఞభవద్దర్శనలాలసః। కిష్టోదధామనథాజ్ఞః। ప్రక్షుకామోభుజ్జమ॥౧౩
 అహమాత్మానమాత్మస్థామాగ్నమాహోనునోగతమ్। వాసాథి నంమహా
 పాజ్ఞచలచిత్తముపాప్తిహ॥౧౪॥ ప్రికాశితస్త్యం న్నగుజ్జేర్యశోగ
 భైర్గభస్తిభిః। శతాజుకరవజాకైరాన్యవ్యాత్మప్రికాశిభిః॥౧౫॥ త
 వ్యమేనగ్రముత్పన్నమద్యచిచ్ఛేనిలాశన। పశ్యతాగర్వంపదిష్యామి
 శోశువహాతమేభవాత్॥౧౬॥

ఇతి త్రిమహాభారతేశాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మే

ఉత్పన్నమృతపాత్యనే దశమోధ్యయః.

[illegible]

అదంత్యోగ్యోగిక శతతమోద్యయః

బాహ్యుగః॥ అవస్థతోగవ్యతిపర్యయేణవోధుంభవాం స్తంరథమేక
 చక్రమ్॥ అశ్వశ్చభూతంయదిత్రక్రింబిద్భుజ్జం త్వయాశంసితమహా
 సిత్వమ్॥ ౧॥ వాగః॥ అశ్వర్యాణామనేకావాం ప్రతిష్ఠా భగవాన్సీః
 యతోభూతాఃప్రసతానై సర్వేత్రైలోక్య సంచితాః॥ ౨॥ యస్య రత్న
 సహస్రేషుశాఖాస్పివవిహ్వమాః॥ ఎనన్త్యాశ్రీ త్యమునయ స్సిద్ధావై
 దైవతైస్సహ॥ ౩॥ యతోవాయుర్వినిస్సృత్యసూర్యరిత్యై శ్రితోమహా
 విజృంభ త్యైస్స రేపిప్రకియాశ్చర్యంగతఃపమ్॥ ౪॥ విభజ్యతన్తుపిప్రేక్షా
 ప్రిజానాంహితకామ్యయా॥ తోయంన్యతతిపద్మాను కిమాశ్చ్యవతఃప
 రమ్॥ ౫॥ యస్యవర్ణైలమధ్యస్థోమహాత్మావరమల్పిమా॥ దీప్త స్సమీక్ష్యతే
 కణీయే కాన్తిచిర్యజి హుత్తధర్మ రసుకర్మధిక శతతమోద్యయః-

॥ ౧౧౨౩ ॥ ౧౧౨౪ ॥ ౧౧౨౫ ॥ ౧౧౨౬ ॥ ౧౧౨౭ ॥ ౧౧౨౮ ॥ ౧౧౨౯ ॥ ౧౧౩౦ ॥ ౧౧౩౧ ॥ ౧౧౩౨ ॥ ౧౧౩౩ ॥ ౧౧౩౪ ॥ ౧౧౩౫ ॥ ౧౧౩౬ ॥ ౧౧౩౭ ॥ ౧౧౩౮ ॥ ౧౧౩౯ ॥ ౧౧౪౦ ॥

రః॥ ౧౧౪౧ ॥ ఇతివ్యాసాదయేకాన్తిచిర్యజి హుత్తధర్మ రసుకర్మధిక శతతమోద్యయః-
 విశ్వశ్చో రథగోధుం భవాం చక్రయోగ పర్యాయోగ శక్యః॥ ౧॥
 యః ప్రసర్జయే యత్రైకాకాయతాః సౌజీనాంచక్రయోగః॥ ౨॥ అవస్థా
 దైవతైస్సహ॥ ౩॥ అశ్వరే తస్య శ్రితోమహా విజృంభ త్యైస్స రేపిప్రకియా
 శ్చర్యంగతఃపమ్॥ ౪॥ విభజ్యతన్తుపిప్రేక్షా ప్రిజానాంహితకామ్యయా॥ తోయంన్య
 తతిపద్మాను కిమాశ్చ్యవతఃప రమ్॥ ౫॥ యస్యవర్ణైలమధ్యస్థోమహాత్మావరమల్పిమా॥

లత లిగింతు, ననుభవంక, మాధిపుని మోముఁబూని, యిట్లనియె నకోడు
 ౫౩॥ ౩॥ నాకోరిక-పిదపఁజెప్పెద, లోకనుతా, యొకటియ మగి, లో
 లస్యముది త్రాకిలితమయ్యె, బాగ్భన, చేకొని, యదిమ న్ననాకుఁజె
 ప్పగవలయున॥ ౫౪॥ ౪॥ అనుటయు, నియ్యరగవల్లభు , డది యెంద్రిది
 యడుగునిన, భృగుండు, నీపురవిరథంబు వహింపల నిసయెడం, గిన
 ట్రియాశ్చర్యంబుగలదేని, నాకెటింగింపవేయనియడిగిన, నతండ్రినియె
 ౫౫॥ ౫॥ అశ్వశ్చములకెల్ల నాస్పద మాదిత్యుఁ, దాతనివల నసభూతబాల
 మఖిలంబుఁజరియిండు, నదియ చెప్పరువుగాదె, యద్దేవుంశువులందుఁ
 బ్రీతిసమగులు, వాలభిల్యాదిమునీంధ్రులు, సింధులు, శాఖలఁ జెందియు
 రడు॥ విహగపలంబులవిధమున, వసియింతు, గంతకంఠెను వెఱుకడదృ
 తంబుగలదె, యన్యహాత్మకలననఃవాయవు వెడలి, చతుఃనడిమివిపులభ

లోకాకాశమాశ్చ క్షయమతఃపరమ్॥౬॥ శుక్లో నామాసితఃపాదో యస్య పారి
ధరోఽప్యరే॥ తోయంస్పృశతివర్షాను శిమాశ్చ ర్యంతతఃపరమ్॥౭॥ అష్టమా
పాంస్తుశుచివా ధారణయోగ్నితంపయః॥ పర్యాదత్రైపునఃకాలేకమాశ్చ
ర్యంతతఃపరమ్॥౮॥ యస్య లేజోవిశుషేహ మనిశ్యమాత్మాప్రతిష్ఠితః॥ య
తోవీజంమహీచేయంధార్యతేనచరాచరా॥౯॥ యత్రజేవోమహా బా
హుశ్శాశ్వతఃపుషోత్తమః॥ అనాదినిధనో విప్రకిమాశ్చ ర్యంతతఃపరమ్॥
౧౦॥ ఆశ్చర్యాణామివాశ్చ క్షయమేకంతు మేశ్వణు॥ విమలైయన్తే యా
దృష్టమవృతేసూర్యసంశ్రియాత్॥౧౧॥ పురామధ్యాహ్నాసమయేలో

హత్యాస్తర్వామి॥౧౨॥ పాదవిషపాదోఽపయవః॥ నీలమేఘరూపేణ శ్యయతువ క
క్షాతీత్యర్థః॥౧౩॥ యతస్సూర్యాతీ విషమాపదమ్॥౧౪॥ శ్రీభాగ్యంపుణ్యంభం

పాదః ॥ రంభాః ॥ కిరలైరుత్పాదిత ఇత్యర్థః ॥ శుక్లో నామవాంధరః అత్యురేతసి
త్యక్తితస్మిన్ పురానువర్తతః తోయం స్పృశతి॥౭॥ ధారణయోగ్యామనిశ్చితం శ
యఃశుచినాకరణేన శుర్యాదత్రే యోగిహసాంస్తుశుచినా కిరణనిశ్చితం శయః॥
ప్రత్యాదత్రైపునాకాస్తరమ్॥౮॥ తేజసావిశుషేహ శోపితేమశరీరేహ విషంప్ర
హృది శర్యుకపి సూర్యకాంత్యైకాపాద్యంతిత్వర్థః ॥ శరరాచరాజ్జలం పాదరశ
మిరా॥౯॥ శరమూర్తబుద్ధిర్విపాకాస్తరమ్ యశ్యచుట్టంమధ్యస్థ ఇత్యుక్తమివా
మావ్యతే॥౧౦॥ ఇషమేకంపశ్యమాదంతు విమలైనిర్వలైతచ్చరే సూర్యసంశ్రియా
త్ సూర్యాశ్రియకాశ్చ సోమయావ్యక్తమే॥౧౧॥ ప్రత్యాదిత్యప్రతికాశఃపాదిత్య

శ్చైది బొంది, వృష్టిగురులు, నెందునునట్టిచోద్యములుగలవె, భూసు
రాగ్నిగణ్య॥౧౨॥౧౩॥ రఃస్పృజయించునుచువఃము, రఃయోమగుడు, గి
రణతతులరసమంతయుఁదాదిపుచును, చిన్నయకారక, మవనీసుర వ
ర్య, దానికధికముగలదే॥౧౪॥౧౫॥ ఇనువేడిమిశోషించిన! జనములయం,
దాత్తనిష్టశాశ్వతికత్వంబునవెలుగుచుండు, దానికి, ససఘామిగులంగఁ
జిత్రమై నదిగలదే॥౧౬॥౧౭॥ సూర్యవలసన బీజంబుధాగ్యమాణ! మగుఁ,
జగచరధారిణియైధరణి! చేత, సంతకుమిగులఁజర్పింపనగు! జంబులెం
దును గలవె, నిష్ఠానిధా॥౧౮॥౧౯॥ పరముఁడు, నిరంజనుండు, డాక్షుఁడు, డజ
రుం, డద్వయుండు, శాశ్వతుఁడగున! పురుషుఁడురవియుండు పలుఁగు,
నరుడంతటికంటెఁగలదె, యగ్నిమవణీ॥౨౦॥౨౧॥ అనివెండియు॥౨౨॥౨౩॥
విను, మత్స్యాశ్చర్యమొకటి, మనుజోత్తమ, యొక్కనాడు, మధ్యాహ్న

కాంతమతిభావః॥ చిత్రత్యాదిత్యప్రతిభాశః సర్వతః ప్రత్యక్షత్యతః॥ ౧౨॥
 సహకాంత్యేజసాసర్వతః స్వభాసావిభాసయః॥ ఆదిత్యాభిముఖో
 త్యేజి గగనంపాటయన్నివ॥ ౧౩॥ హుతాహుతి రివజ్యోతి రుర్వాన్వంతే
 జోమరీదిభిః॥ అనిదేశ్యేనయాపేణ ద్వితీయభవభాసః॥ ౧౪॥ త
 ప్యాభిగమనంప్రాప్తో హస్తోదత్తోవివస్వతః॥ తేవాపిదక్షిణోహస్తాద
 త్తః పృథ్వీగౌ వార్పనామ్ ॥ ౧౫॥ తతోభిత్వేకగగనం ప్రవిష్టో ర
 శ్చిముద్బలమ్॥ ఏకీభూతభృతతైజః క్షణేనాదిత్యతాజ్జతమ్॥ ౧౬॥ తత్ర
 నస్సుంశయోజాతస్తయోస్తేజస్సమాగమే॥ ఆనయోః కోభేరూర్సార్యో
 రభస్థోయస్సమాగతః॥ ౧౭॥ తేవయంజాతనందేహాఃపర్యప్తచ్ఛామహే

శ్వర్వమ్- పృథ్యాదిత్యప్రతిభాశమ్- ఆదిత్యావ్రత మిదమేతద్విధమ్, ఇద
 మత్యంత మప్యమ్॥ ౧౨॥ సజతి రదేవదూతం ఎరామ్యత్యత్సృజె॥ ...॥ ౧౫॥ ఇతి

శ్చితినిధిమయః శ్చిత్సద్దాక్షిణ్యేతః- చిత్రత్యాదిత్యప్రతిభాశంసర్వతఃస్వభావత్యతే
 త్యేజిపాతః॥ ౧౨॥ నిర్వభాసయన్నిత్యేజిపాతః॥ ౧౩॥ ఉర్వాన్వంతుతాహుతిరివసర్వతం
 త్యేజిఃతేజోమయైర్వరీదిభి రనిర్వేద్యేనయాపేణ॥ ౧౪॥ అనిదేశమహాభిముఖ్యం ప్రాప్తః
 త్తేజఃపరిభావః- తస్మైవికాశ్చిత్రాసాస్తోదత్తః- అర్చనాంపూజాం పృథ్వీగౌనా
 శ్చితిగృహీత్యా- పృథ్వీగౌనాభిగమనం॥ ౧౫॥ తతోభిః రశ్మిముద్బలంశ్చి
 త్తః- తత్ ప్రభవయాచం శేజః- ఆదిత్యేన ఏకీభూతంనందే॥ ౧౬॥ తయోః త్తేజఃపాదత్య
 యోః- రభస్థోయస్సమాగతః, సమాగతః త్తేజఃపాదత్య ద్విధానాదాతః- యో
 యమాగత ఇత్యేజిపాతః॥ ౧౭॥ తేజఃపాత్యాత్రాణం శ్చితినిధిమయభవమ్ తదివృద్ధాదు

మనం, దనవేలుగను, నినువేలుగనుతో॥ నెనగా, గగనమున, నొకట
 దేతెంచె, వడిగా ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ అంబరపాటనమునుబో॥ లెం, జెప్పెయనొ
 వ్వు, తనమలీలాగతి, క॥ య్యంబరమణి, యధికవీమ॥ దంబున, సభిము
 ఖండుగా, మదగ్రస్ఫూర్తిగా॥ ౧౪॥ ౧౫॥ చ॥ కదియంగఁ బాటులెంచిన, వి
 తాసవిభాసి ముఖారవిందుడై॥ యెదురుగఁ జేయిచాచె దినసేళుఁ,
 డతండిను కేలుగేలనొ॥ ప్పిదముగఁబట్టి, రూపముల భిన్నతర బొందఁ
 గఁ, జొచ్చె వింబమున్, సదనముఁ జొచ్చునట్లు విలసన్గతి, నింకిటనే
 మి చెప్పదుగా॥ ౧౬॥ ౧౭॥ అట్టియెడ॥ ౧౮॥ చ॥ అరదముమీఁద ము
 న్నొలుచునాతఁడొ, యిప్పటియీతఁడో, దివా॥ కరుఁ, డనుసందియంబు
 భుజగంబుల చిత్తములందుఁబట్టి, యెం॥ డొరువులతోడ వారుగడునొ

మన్వసిద్ధిప్రదే పృథ్వుమూలగతో య కా॥౫॥ త్వయిచాహంద్విజశ్రేష్ఠః
వాత్సయినసంశయః। లోకోయంభవతస్సర్వః కాచిత్తా మయి తేనఘ
౬॥ బ్రాహ్మణః॥ ఏవ మేతన్మహాపాజ్ఞవిజ్ఞానార్థభజజ్ఞమ। వాతిరిక్తా
స్వయాదేవా స్సర్వతైవ యథా తథమ్॥ ౭॥ యఏవాహం సఏవత్వం
యోహం నితుభవానపి। అహంబహంశ్చభూతాని సర్వేతేనర్వగాస్స
దా॥౮॥ ఆసీత్తుమేభోగివతేనసంశయఃపుణ్యసంచయే। సోహముఞ్చవ

౫॥ అహంత్వయిభక్తిమనిరికేమః- మయమిత్రే సరికాచిన్మా- సకాపిత్యర్థః॥ ౬॥ ౭॥
సచివత్వమితి॥ యప్రదేక్షా ఉహారామభ్యాశ్చరిః శురుషత్తమః। అనాదిభగవ
విప్రకృష్టాశ్చర్యమః పరమరియః శూర్యమాదిత్యాస్తర్వర్తీ శురుషత్తమత్తః, స
వీర్యాత్ సహకామః సయ్యాజం శురుషః। య్యాజ్ఞానాదిత్య, సచివత్వ
విజ్ఞానాశ్చ శురుషయోరభివాగమతో- కాకతాత్వనాభేదేపి కార్యాత్వనా ఆ
వయోశ్చేదభివ్యతిత్యాకజ్ఞానా- యోహంసఏవభగవానపి- తుకతో- ౭వభా
గణే- ఏతేనభేదాభేదవత్ సరిత్ర- యాతానియదాచివ సర్వయత్కథాః ప్రం
యకాలేతదేవ బ్రహ్మస్థి ఇత్యర్థః। ఏతచ్చవిజ్ఞానప్రదే సూర్యచక్రవేళమత్ర క్రియ
నైవజ్ఞానమ్ నిర్మితం వేదావ్యాపిభావః॥౮॥ భోగివతే- భోగోహితుర్జలమ- త

హిత్యేర్థ్యభావః- గస్తంభాహాని- మృత్యుమూలే, తమిగ్రామే, నివాసంగృహితివానతిభ
ర్యభ-౬రితేయకహితో గచ్ఛతి తద్వదితిభావః॥ ౫॥ త్వయ్యహం సుహృదయః- అతో
మయభవానీ తథేర్థ్యత్) మమనసంశయః- మయిచాహంససంశయఃఇతిపాత అహం
మయివిషయేయథా శ్రేయస్కామోభవామి తథాత్వయ్యర్థ్యహం శ్రేయస్కామ
ఇత్యర్థః- అహంమదీయస్సర్వలోకో జనాభవతస్సర్వస్థేయః॥ ౬॥ విజ్ఞానార్థ
విజ్ఞానవిషయే॥ వాతిరిక్తా ఇతి॥ దేవైస్తుల్యస్వమిత్యభావః॥ ౭॥ యఏవేతి॥ మమ
కేమగత్యాంవత్యామిత్యభావః- తదమేవిభురాగ మమితవపాతః- సర్వగాః సర్వగ
శ్శ్చ భగవత్కరీరభూతాః- సర్వయత్కథా శ్శుదేవ్యవిపాతః॥౮॥ పుణ్యసంచయే

౭౧॥వ॥ అనివేండియు॥ ౭౨॥గీ॥ అశఘ, నాయందునీవు, నీయందునేను।
గలము, నీసనీసర్వలోకంబుగలము, చింతకవకాతమేది, నిశ్చింతభావ।
మొందు, నునియె నాదందశూకోత్తమండు॥ ౭౩॥ వ॥ అనినవిని భృగు
డు పశునకిట్లనియె॥ ౭౪॥గీ॥ భోగివర, యిదియిట్టిద, భూతములును। నీ
వు నేను సర్వగతావిష్ట, విధములము, వేదితవ్యంబు విదితమయ్యె॥ ని
ట్టిసందర్శనము ప్రతమింక నాకు॥ ౭౫॥క॥ ఈవిధము నిశ్చయమునే, భా
వింపకగంకంటి, నీకృపారతివలనకా, నీవుకృతార్థుడవు సుజన। సేవిత

తంపాథో చరిష్యమ్యథా దృశ్యః ||౯|| ఏషమే నిశ్చయ పాస్థోక్త
తఃకారణవత్తః| ఆమస్త్రీయామిభద్రం| లెక్కతా ధోరైభుజ్జమ||౧౦

ఇతి శ్రీమథారతే శాన్తివర్షణి మోక్షధర్మో డ్భా

వృత్తుపాథ్యానే త్రియోదశోభాభ్యయః

ఆదిత్యక్షణశీఘ్రానశతతమోభ్యయః:-

భీష్మః|| సచామస్త్రోగ్గశ్రేష్ఠం బ్రాహ్మణఃకృతనిశ్చయః|| దీక్షా
కాశ్రీ తదారాజంశ్చ వసంభాగవంశీతః||౧|| నతేనకృతనంసా-

కృత- భాగవతేతిశ్చర్యఃపాఠః||౯||౧|| ఇతినికర్తృమే శాన్తివర్షణి మోక్షధర్మో డ్భా
ప్రాశస్త్యధికతంతమోభ్యయః:-

దీక్షాక్షణపాన్తియత్తాదీ పూర్వకముభ్యవృత్తి స్త్రీకాః:- తత్తత్త్రీ||౧|| తత్తత్త్రీశ్రీ
నికర్తృ, యద్యది సర్వమ్యశ్రీమేమమోక్షస్త్రీ, తథావిగర్తృశ్చ మేవస్యాభ్యయ
విశేషతంతమయదు శతురమాద్యపేత మ్యశ్రీహస్తగర్భానామశ్రీయతిలి రిత్రేకా
త్రీయ్యన సర్వధర్మాశ్చంధవస్తితి తేనైవోపసంహరఃకృతః:- యథాచ్య
మోక్షే బ్రహ్మసంస్థానమృతమేతది సంస్థాన కలిహతతే వాత్మ
సత్వపాచార్యకులా త్తేనిదుర్భీయకాలిదానం గురొకమాతితేమోక్షాని సమా

శుద్ధ్యసంపాదనే- అథావిశ్వాకః శ్రీమోక్షాభ్యున్నా- అథాసాధనమితిపాతే దీ
భ్యశ్రీమయ్యకృతేమోక్షమోక్షా- కారణవత్తః- అతేవసామోక్షః- కారణమత్తమ
మితిపాతే శ్రీమోక్షానాధనం కలిమేనశ్చ ఉపవిత్త్యర్థః- ఆమస్త్రీయామి
ఆస్థవ్యే||౧|| ఇతివ్యాసస్వామయే శాన్తివర్షణి మోక్షధర్మో త్రియోదశోభాభ్య
యః:-

దీక్షగురుసమాశ్రయణ పూర్వకముభ్యవృత్తి గ్రహణమ్||౧|| అభిరక్తివానిశ్చపి

యామంత్రణంబు చేసినవాడ||౭౫|| వ|| అనిపలికె, నివృథంబున
గృతనిశ్చయమై, భృగుండు, భుజంగవిభునివీడొని, దీక్షాపిశేషకాం
క్షుంజేసి, భాగవతమలవపిత్రు నిచ్యవసునింగాంచి, నిజవృత్తాంతంబున

రో ధర్మమేవోపతస్థివాన్ | తత్తవచకథామేతాం రాజన్ కథితవాంస్త
దా||౨|| ధాగఁవేణాపిరాజేన్ద్రో జనకస్య నివేశ నే | కత్తమా కథితాపు
ణ్యా నారదాయమహాత్మనః||౩|| నారదేనాపి రాజేన్ద్ర జనకస్య నివేశ
నే | కథితాభరతశ్రేష్ఠ పృష్ఠేనాక్లిప్తకర్మణా||౪|| దేవరాజేనచపురా
కత్తమాకథితాశుభా | నమస్తేభ్యః ప్రశస్తేభ్యో వసుభ్యోవసుధాధిప||౫||
యదాచమమరామేణ యుద్ధమాసీతు దారుణమ్ | ఎసుభిశ్చైతదారాజా
కత్తమాకథితామమ||౬|| పృచ్ఛమానాయతత్త్వేనమయా వ్యద్యతవాన
ఘ్న | కథేయంకథితాపుణ్యా ధర్మార్థధర్మ భృతాంవర ||౭|| తదేవ

కృత్యకుటుమ్బ కుచాదేశన్యాభ్యాసాదుఃఖీయానాం కార్యత్వాదధదాత్మనః | శర్యే
ద్వియాది చ్చరిత్రపుష్కాహింసకాశ్రయాది ధర్మార్థవ్యవహారాశ్చ శుభిర్యేతం త
ర్తయన్యాకదాయకం బ్రహ్మలోకవిధిసంపత్కతే సరళుసరావర్తతే సరళుసరావ
ర్తతవిధి గృహిణైవోప సంహరఃకృతః- తత్రైవ కృత్వాత్మసంధర్మణా శుభాప్తేః
యథోక్తంకరణతా కావరాయదే- కృత్వావాత్మ గృహిణోపసంహరవిధి- త
థేవాపిసుఖా జనకసంవాదే సంన్యాసన్యాధిశ్చేదిత్యే త్పుష్పపుష్కపాణ్యానేగృ
హిణైవోపసంహరః చ్చరిత్రవిధిః- అతిశేషవిధిశ్చేదే- కృత్యేకృత్యావరణః- కా
మి-కా-పుష్కకర్మ- శర్యేద్వియాది చ్చరిత్రపుష్కరసేవ యోగైక్యః- తీర్థో
శ్చరిత్రవిధిచింతితదానాకథనః- యత్రకుతాప్ర్యాసోమ జితేన్ద్రియాధ్యాసవిష్టామవస్థ
తదిత్యుక్తంకరణ- తత్తవచకథామేతా విత్త్యాదినా వంశియైః||౨||...౩|| తర
కృతియాపేజాభవాదేన నిష్కామం శ్రవకమేవావిజేన్ద్రియేదకరణవ్యవహార- తదేవమా

పాఠః- కథామ అతిధిగాగతమామవృత్తాశ్చేదే- కథితవా- శ్వగురవే భార్గవా
యోగేశవః||౨||౩|| పృష్ఠేనేత్యో చ్చిత్తకార్యాదేవరాజః||౪|| దేవరాజేశవశుశ్చః
కథితా||౫|| పృచ్ఛమానా యేత్యాత్మ వేదకాత్మ- మయాచైవోత్తమావతేర్య

ప్రి, తత్కృతసంపాదకంబునం గృతకృత్యుండయ్యో నిష్ప్రయోగిథ, భార్గ
వుండు, జనకసదనంబున నారదునకు వివరించె, నద్దేవమునివరుండు దే
వతావరునకు వినుపించె, నన్మహాత్ముండు వసువులకుఁ జెప్పె, జామద
గ్న్యతోటి సంగ్రహంబున నుద్దామచిత్తుండవైననన్నుండేర్చుటకై, వ
సువులు, సకలభూతసమదర్శిత్యసంపాదకంబైనయాయితిహాసంబు, నా
కుంజెప్పరి, నీవుపరమధర్మంబెయ్యదియనియడిగిన, నీకుఁజెప్పితి, సర్వ

పరమోదయో యత్నాం పృచ్ఛసి భారత! అనన్తధీరవా కాశ్మీరభక్తాః
కరణేనృపం॥౧॥ సచలకృతనిశ్చయోద్విజాతిర్భుజగపతివ్రతిదర్శితార్థ
కృత్యః॥ యమనియమసమాహితో వనాన్తం పరిగణితోఽశ్వశిలాశనః ప్రవి
ష్టః॥౯॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మోద్ధృతః

పృథ్వీపాఖ్యానం నామ చతుర్దశోధ్యాయః

ఆదితస్సస్త్రాశీత్యధికశతతమోద్ధృతః

యథాపి రః॥ నష్టేధనేవాదారేవా పుత్రేపితరివామృతే॥ యయా బు
ద్ధ్యాత్యజేహ్యం తన్నేబ్రూహిపితామహం॥౧॥ భీష్మః॥ నష్టేధనేవాదా
రేవా పుత్రేపితరివామృతే॥ అహూయః ఖమితిధ్యాయన్ శోకస్యాపరి

క్షద్వా రుత్వా శయనాం॥ అనన్తధీరవా॥ ఉపనివారతి॥ సచలకృతనిశ్చయో
దయః॥ నియమాన్యోవాచయః॥ వనాన్తరం వనదుభ్యమ్॥ చుగడితం చురితమ్॥
దానం కడికావ్యధానం కిం చుగడితం చురితమ్॥ శిలాశిలకృతృభ్యం
భజితృభ్యం ముఖ్యకృత్రేకరిం ప్రావేతకమ్॥౯॥ ఇతి నిలకణ్డియే శాన్తిపర్వణి మో
క్షధర్మపాఖ్యానం నామ చతుర్దశోధ్యాయః

తస్యేతాం మోక్షధ్యాయకా అత్యంతదాక్షిణ్యము క్రితే అత్తనూనృత్యం చుః

విపాకః॥౨॥ ధర్మార్థకరణే ధర్మఫలకక్రియావిషయే॥ అనన్తధీరభక్తాః
అనాకాశ్మీరభలాకాక్షారహితృభ్యం వేదితయిత్ తదేవచరమాధర్మః॥౧॥ యథానియమ
సమాహితానన్తరమితి విపాకః॥ వనాన్తరం వనదుభ్యమ్॥ చుగడితం చురితమ్॥
౯॥ ఇతి వ్యాసకృతయే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మ కథనకాండోద్ధృతః

సప్త ధ్యాయః॥ దారే భూర్భూమిః॥ ఎకవచనమహమ్॥ తాం
బుద్ధిమ్॥ తన్న ఇతి హిత సాక్షి స్యేకమింశుమ్॥౧॥ ఎరద్ధః॥ ఖమహూయి,
మితిధ్యాయక వక్ష్యమామిప్రకారోదయశన, ఆదితీయవచనం తయం చర
తోహా) శ్చియాదిత్యర్థః॥౨॥ ఇతి హాసం పురావృత్తమ్॥౩॥ విషణ్ణమనసమితిహివా

సనుతా సముపహితం బైన యనా కాంక్షిత్యం బు ధర్మోత్తమం బు, నిరతి
శయానందమునకు నిధానం బు॥౭౬॥క॥ అనియిట్లు ధర్మముతునకు, నని
మిదనాశ్రితనూజుండధికప్రేమం బునఁ జెప్పటావై శంపాయనుఁడునుజ
నమేజయునకు నర్థింజెప్పెన్॥౭౭॥

(౪౦)

మోక్షధర్మే సవ్యాఖ్యానే

[శాస్త్రము]

తిం చరేత్ || ౨ || అత్రాప్యదాహరన్తి మ మితీహానంపురాతనమ్ |
 థాసేనజితంబ్రహ్మ కశ్చిదేత్యా బ్రవీత్స మ్మన్వత్ || ౩ || పుత్రశోకాభి
 త్తం రాజానంశోకవిహ్వలమ్ | వివర్ణితదనః కర్మ విప్రోపివిధూ
 తమ్ || ౪ || కిన్నముహ్యసిమూఢస్వేశోచ్యుః స శోచసి | యదాత్మ
 మపిశోచన్తఃశోచ్యాయాన్యన్తి తాన్ || ౫ || స్యంజైవాహంచయేహ
 న్యేత్వాంరాజా సముపాసన్ | సత్సత్సత్సత్సత్సమో యతపవాగ
 తావయమ్ || ౬ || సేనజిత || కామ్యుః సోహంసోస్సమాధిస్తపోధనకిం
 జ్ఞానంకింశ్రుతంచైవయత్ప్రాప్యనపిషేదసి || ౭ || బ్రహ్మణః || పశ్యేత్ భూతా
 భవ్యరూపమితి కుశ్యమమాదనాః లోచనముః లవః కంఠశరీర తరళిశోకా
 త్త విదితిక్రమే రాత్రజ్ఞానార్థం శోకచ తికాగోమం శమాజకమనుశ్ఠేషదిర్భక్తిః ||
 ౨ || ౩ || శతంశోకేత్యబ్రహ్మశ్రోతేత్యపాదః సన్యాసాస్తర్పణార్థావాః విహ్వ
 తత్వం బాహ్యస్థియవలంకార్యత్వమ్ వివర్ణితదనః కర్మముహ్యత్వమ్ || ౪ || కిన్మ
 తి || మూఢాశ్చుర్యశోచ్యాశ్చోకాకావ్రాశ్చ - ఆలోచిత్వేకం శతమస్తేప్త్యమిత్య
 ర్థః || ౫ || తదేవాహ || త్వమితి || త్వంబ్రహ్మం దేతి శోక్త్యన్తిత్వం - యదేతి దేహన్తి
 యవయదాదిస్వగ్రహర్థః తద్వయంయతః గరియత్యంతరాంతరజగల్లీయతేతదన్య
 రత్యశోకంచకమ్ - ద్వైతంతుశోకమిత్యర్థః - థాద్యశ్లోకముః - శ్రుత్రామిహః
 కశ్చోక వికర్మజునకర్మత్రయమ్ || ౭ || బ్రహ్మణః || పశ్యతి వై భయం భవతితర ||
 శ్రుతిబద్ధి రుచవర్తిః - తవ శ్చదా లోచనమ్ - సమాధి బద్ధి రిత్యి కర్మ
 పాపమ్ - జ్ఞానం సాక్షాత్కారః కుశితమేష్వశ్చేతి భగవాన్ || ౬ || శ్రోత్ర
 మహా సార్థ త్వయేన || పశ్యతి వై భవతి వ్యాపి న్యాపి || ౭ || తత్స
 వః - భూయధిక్రొత్వం - పో - పశ్యతి వ్యాపిపాప || ౭ || యదాత్మమిత్యాద
 యః పాపంపాపిమపాపిబ్ధయే నాచరాబిర్విస్త్రావీతిగ్రహ్యేత్కా
 నాస్తద్దేయవాతే - తథాప్యత్తిరానావ రానువారణన్యాఖ్యాన్యైః || ౮ || య
 తస్మాత్సాదాగతాశ్చ కుశిలయః స్థానంమహ్యమ్ - తయమితవచనరాజ్ఞీ
 వానాదునేకస్యస్యస్థు తత్సేవకేనాన్వేతదేవభక్త్యన్వైరయోః పరాభిజితయో రసభి

క || ప్రియములు నప్రియములును, మృదయమునక బొగయ
 మియ, మోక్షదంబగు ధమకం, బయమహితా, తదోద్భవి | మయ
 మగునితిహాసముం, బ్రసన్నాకృతిగ్ || ౬ || ౪ || చెప్పెద, నాకణిం
 ము, సేనజితను రాజు పుత్రశోకాతుకంజై యున్నయెడం, దదా
 వుండగు విప్రుండతని కిట్లనియె || ౭ || క || ఇదియేమి, శోకమున వందె
 దు, పుట్టినవారి కెల్లం దెరు వారయంగా | నిదియే, భవత్సుకుం

నిమగ్నభవన్యతివత్సానివర్తనః|| ఉత్తమాధమ మధ్యాని తేషు తేష్యహః
 మనసు|| ౧౩|| ఆత్మపిచాయంనమమసర్వావాపుధివీమయథామమత
 థాన్యేహమితిచిన్త్యనమేవ్యథా|| ౧౪|| ఏతాంబుద్ధి మహం ప్రాప్యనప్ర
 హృష్యేనచవ్యథే|| ౧౫|| యథాకాత్మంచ కాత్మంచ సమేయాతాం మ
 తాదాదధా|| స మేత్యచవ్యపేతాయాంతద్వద్భూతనమాగమః|| ౧౬|| ఏ
 వంపుతాప్రపాతాప్రజ్ఞాతయోబాధవాస్తథా|| తేషుస్నేహానక
 తావోవిపయోగోద్రువోహితైః|| ౧౭|| అదశనాదాపతితేపునశ్చ

భూతాద్యమాని తేతదిర్యత్తునున్యదీని- కర్మమనిలత్తాతేషు|| ౧౩|| ఏవంకర్మచం
 దుఃఖంబేదాదీనామచ్చుస్థితి స్థిత్యానానాం కృష్టాన్తే సూచనాకృత రన్నివృత్తా
 వత్ప్రవర్తితావా|| ఆత్మేతి యాయామహితి ప్రతితిగోచరతత్వా సాపేక్షమతి
 వైత్యస్య స్వరూపం- బాహ్యస్వత్వత్వస్య- భాగ్యభాగకయాశ్చ ఘటాంతయః
 త్రివిధోభేదః- ఏవమహమథాబ్ధిదాత్వానం వివర్తతే|| వృథిత్వాన్యధ్యస్తమి
 తిగర్వస్య తవనస్యత్వమాహ- సర్వావాప్యధివీమయ్యరూపమితి- ఏతేవాభ్యాసే
 న కర్మయతి యథామమేతి యథావిధాన- యథావిధాన ప్రతివివృత్తముఖం న
 స్వరూపమేయాభవ- స్యద్వ్యక్తత్వార్- సాత్వన్యత- తద్వ్యక్తితేజాభావతి- ఏ
 వంబాయాకల్పితేబుద్ధియేన సూచనాకర్మచేమ సూచనాత్వచేమ ప్రతిభితిత్వ
 దాత్వావిరాట్ప్రత్యాస్తర్యానిధావేనద్యుక్తేన ప్రత్యగాత్వా, నాపి తత్సప్త్యతి- ఏవ
 ముచితస్థితిత్వే, తత్వమ, తిస్త్వ, శ్యాసేన సాత్వత్వత్వ, సమన్వితేతిత్వం ముక్త
 మ|| ౧౪|| తత్వాన్వితే, ఏతామితిత్వే|| తాన్వితేవత్వత్వేతిభావః|| ౧౫|| యదిముక్త్యా
 తితితా|| యథేతిభావః|| ౧౬|| తవేతిభావః|| ఏవమితి|| ౧౭|| అదర్శనాదితి
 నాస్తిదర్శనం కృత్యత్వేన ప్రతానేయస్య తదిదర్శనమ- అదంతిన్యత్వే, తన్వా
 తావతితి- తవపుంజితేషా- త్వాత్వాంతిన్యత్వమసామ్యోగవేద- స్వప్రా
 చంబు త్రిమవత్త్వనా మత్రత్వాన్విత్య తభాన్వితమి తంతిన్యత్వంనవేద- అత
 త్తాచరత్వాత్- తిత్వాన్వితేవసీత్యన్యాయ భావః- తేవ్యః త్రిత్వః తింతిన్యత్వా, ఉ

మంత్యంబ్యజ్యతే|| ౧౮||... ౧౩|| అయమాత్మామకేషుభూతోన- తింతుకగవతోసన్యా
 ర్తకేషుభూతః- సర్వావాప్యధివీత్యచిన్త్యాన్యజలక్షణం- సాపేక్షమతి- భగవత్సేవ
 యత్రైవేత్యర్థః- ఆన్యేహం, తేవానామ్- చిన్త్యులస్యత్వా- ఆమాత్యత్వం|| ౧౪||
 || ౧౫|| అదిదర్శనాదితి|| సద్వ్యక్తేదర్శనంజ్ఞానంయస్యోపస్తాతి- అజ్ఞాతినానాన్విత్యర్థః-
 ఏవమదర్శనమజ్ఞానం నానగతిః, అన్విత్యాన్విత్యసామ్యత్వేతిభావః- త్రిత్వత్వం
 వేద- త్వింతిత్వః- త్విత్వ సమన్వితేతీని తింతిత్వ సమన్వితేతింతునువోదన- గీతంహిభగ
 ఙ్గానకే, వదలువనట, మూఢునటువనకందగునే|| ౧౬|| అనినవినియజ్జనపతి,
 నీవేమిటంజేసి నావనటవారింశనపుడు, ఇతింశతనికిట్లనియె|| ౧౭|| క్షుద్రయం గా
 వ్తముకావము, నిదలో, మఱిగొంత సెల్లనకుంబాయును|| ౧౮|| మ్మదినట్లుగద

నైవదహీసముపాశ్చులేతల్ ॥౨౨॥ జీవితంబశరీరేణాత్మైవసమాజా
యతః ఉభేసహవివలేలే ఉభేసహ విసశ్యతః ॥౨౩॥ స్నేహపాత్రై శ్చ
మమవిదైరావిష్టవిషయాజనాః అశ్చతాథాశ్చ సేదప్తే జలే నైకతసేత
వః ॥౨౪॥ స్నేహేనతిలవత్సర్వంసర్గాచక్రేనిపీడ్యతే తిలపీడైరివాక్రమ్య
క్షైతైరక్షానవంబవైః ॥౨౫॥ సందినోత్సశుభంకమఃకళత్రాపేక్షయా న
రః పక్షిఃక్షేతానవాహ్నోతిపరత్రేహచమానవః ॥౨౬॥ పుత్రీనార కుటుమ్బే
మద్రసక్తాస్సర్వమానవాః శోకపక్షాణావేమగ్నాజీణా వనగజా ఇ
వ ॥౨౭॥ పుత్రనాశేవిత్తనాశేక్షాతిసంబద్ధివామపి పాప్యలేసుమహద్దుః
ఖం దావాగ్నివ్రాతిమంబిభో ॥౨౮॥ దైవాయత్తమిదం సర్వం సుఖమఃఖే

[illegible]

యశ్యత్కర్త కలాపితః కర్తవ్యేనైవ శరీరజ్జేవ సమమహమ్మతే- కర్తృభలమమ్మతః ప్ర
త్యథా- శరీరవరహితశ్యకర్తృభలమభవాన్ నీర్త్యథా-॥ ౨౨॥ జీవంతం జీవనమ్.
శరీరేణ సహజాత్మా జన్మన్తేవ జాయతే. యథా శరీరజీవనై సహ సమమ్, వివర్త్యతే వివ
ర్తమానత్యే- వివమేవ వివశ్యతః- యావచ్చరీరేణ సహజతా- రేతావదేవ జీవజీవిత్యుద్య
తే, శరీరవియోగేన తథా, కంతుమ్మతః శ్యుద్ధ్యవభిధానః- జీవంతం తపాగ్ని సాధారణ- హే
మగూఠః కర విశేషః॥ ౨౩॥ ౦౦ ౨౫౫ శ్రుత) నాశశ్చింతనాశేనాశే- జీవనాశ

భవాభవా||౨౨|| ఆసుహృత్ససుహృత్వాప్తిసంశత్యుత్పత్తివాసపి సప్ర
జ్ఞఃప్రజ్ఞయాహీనోదైవేనలభతేసుఖమ్||౨౩|| నాలం సుఖాయసుహృ
దోనాలంమఃఖాయశత్రువః|నచప్రజ్ఞాలమథావాంనసుఖానామలంధన
మ్| నబుద్ధిధనలాభాయ నకాడ్యమసమృద్ధయే||౨౪|| లోకపర్యాయ
స్సత్తాన్తంప్రాజ్ఞోజానాతినేతరః||౨౫|| బుద్ధిమన్తంచమూరంచ మూ
ఢంభీరుం జడంకవిమ్| దుఃఖాలం బలవన్తంచ భావ్యభోజ భజతే నగ
మ్||౨౬|| ధేనుర్వృత్త్యస్యగోపవ్య స్వామినస్తస్సారస్యచ| పయః పిబతి
యస్తస్యాధేనుస్తస్యేతి నిశ్చయః||౨౭|| యేచమూఢతమాలోకేయే

కార మనశేష్యోతకారకర్తా- మితిచిత్త్యోతకార మనశేష్యోతకారకర్త- క
యాః శ్రీజ్ఞాయాశ్చ భావేభావేనా శక్తియాశేషా దైవాదేవసుఖం లభతి- ని
దైవాః శత్రువీసుఖసాధన మఃఖసమి, తృప్తాధిత్వాత్, శుద్ధివాన్తై రకథానా
త్సుఖసమి, తృప్తాత్వానా దిత్యథాః||౨౮|| సుఖాయసుఖందాతుం నాలంశత్ర
ర్యాపాః- అథానామ్- లాభశ్చరితేషు|| జాడ్యంమూఢతా- అశమృద్ధయే ధనాది
నానామ్||౨౯|| లోకాధోగ్య చీశభ్యః- తస్యచిత్తాయా నిర్మాణమ్- తత్త్వవిమ
యై-వృత్తాన్తంసిద్ధాన్తమ్- పాజ్ఞాన్తత్త్వం-చర్యాయస్తూచకారేస్యా స్మిన్మా
దేవశరే క్తియైతివిశ్వః- తత్త్వవిమయరీతిలోకక కల్పకంశత్రుస్ససుఖ మఃఖానా
మ్- సుఖదోలకశత్రుత్వమ్||౩౦|| మూఢంనిర్బుద్ధిమ్- కలిందిమూఢత్వమ్- జడమంశ
మ్- భాగినంశదైవమ్- భజతే- స్వయమేవ యేషమేష్మనురదధాం యత్నాచేత్యే
త్యథాః||౩౧|| ధేనురితి- పిబామీతురభధేనుః- ఇతిరేషంతు తత్త్వమతావ్య
ర్తా- తత్త్వదాశత్యకావధితే శ్రువానకార్యత్వథాః- యథోక్తమ్- గోశతాదిపి
గోక్షీరంచీర్ణం ధాన్యశతాదిపి శ్రీనాదావపి ఖట్వార్థంతేషుః శరవిధాతయై
ః||౩౨|| మూఢతయాః సుమప్తిస్థాః-బుద్ధేః పరంగతాఃస్వీకల్పకసమాధిస్థాః- విధనే
వృద్ధిం విప్రదావాభ్యాం శ్రీత్తువన్తి-శతాసోమ్యుతదా శక్తుస్మాదధికరి, బుద్ధ
తవన్తిస్తా-అభవతి చుమప్తిస్సూధోః-బుద్ధభావశ్చ||౩౩|| అత్రీసుమపున్దనన్యా
సావ్యష్టావృథాః- అరవిచమాధ్యం దివాఃయన్తైతం సచేశ్వరీత్యాదినా సుమప్తిస

వర్త్యపాతాన్తరమ్-||౩౪|| అసుహృదితిఅత్యాగ శతానూహన్త్య శుద్ధివానుగత
స్సుహృత్| పక్షియంశవేద్యితిశతపాదస్యభావవర్త్యవివేః||౩౫|| ౩౬|| లో
కేతి| చర్యాయః కలిమాః- వృత్తాన్తమ్- శ్రవణమిత్యథాః- పాజ్ఞః తస్య
భేదాకరణాంతో లోకక్షీయతే ఏవమేవామిత్రీప్రద్యుతిలోకాః క్షీయం విజ్ఞాన
వాణా||౩౭|| లావ్యభో- భజతేనరమితి పాదః- కమూఢలస్య సుఖమఃఖతా
చశ్రీ భావ్యథా శ్రువాన్తా మూఢై స్సులాన్త ఇతి మూఢయోపీత్యథాః- భాగ
ినంభజతేసుఖమిత్యపిపాదః-భాగినమ్- భాగ్యవన్||౩౮|| ౩౯|| మూఢతయాః-కమ

భూతిస్త్రేవం శి)యాపాథం దత్తేవసతి నావసే||౩౯|| సుఖం వా
 యదీవాదుఃఖంపీయం వాయ దివాఽపీయమ్|| పాప్తం ప్రాప్తము
 పాసితహృదయేనా పరాజితః||౪౦|| శోకస్థానసహపాణి భయస్థా
 నశతానిచ| దివసీదివసే మూఢమావిశన్తి నవజ్జీరిమ్||౪౧|| బుద్ధి
 మంత్రంకృతపిజ్జం శుశ్రూషు మనసూయకమ్| దాన్తం జితేద్ద్రియం
 చాపి శోకోనస్పృశ తేనఁమ్||౪౨|| ఏతాంబుద్ధిం సమాస్థాయగుప్తచి
 త్తశ్చరేద్బుధః| ఉదయాస్తమయజ్జం హినశోకః స్పృష్టు మహా

స్వామిః||౪౩|| సాహిత్యరహితాశరానితి కృత్యక్తయావిద్యయా||౪౪||
 సుఖమఃఖాధనవియాప్రియం- బుద్ధయేనకార్యశోకమయేన, అతిరాజితః- అతః
 కృతః||౪౫|| శోకే|| శోకమూలాని బ్రహ్మవియాగాదీని- భయమూలాని అనిష్టశంకయా
 గాదీని- అచిత్తస్వరూపాన్తావనశ త్యాత్మవస్తి||౪౬|| సచిదీశమిత్యే తద్వి
 త్పజాతి|| బుద్ధి|| బుద్ధిఃగ్రస్తకారణ సామర్థ్యమ్- తవ్యప్రమ్- కృతాశ్శయః నిర్దాచి
 బ్ధాప్రసాపాపాకాలం యస్యతమ్- ఉశ్రూషుం శాస్త్రాధ్యాసకరమ్- అనూయక
 మ్- కాస్త్రీయేర్థే దోషపక్షపితృనాయా- తవహితమ్- దాన్తమజితహాత్యద్వి
 యమ్- జితేద్ద్రియం జితచిత్తమ్||౪౭|| గుప్తంకామాదిభ్యో తక్షితంచిత్తయేన
 శశుప్తచిత్తః- యాక్తచిత్తభరిపాతేచిత్తచిత్తయేనచిత్త- ఇత్యర్థః- అతివిశదయ
 త్తయజ్జమ్- జగదత్పరిలయస్థానం బ్రహ్మ- తజ్జమ్- యాక్తచిత్తత్వాత్- ఎతేన
 తరతి శోకహర్తచిదితి కృత్యక్తచిత్తః- ఉదయాస్తమయేత్యర్థః- కాక్తకృత్య
 గతిజ్జం తందేవామర వినిర్గతమిత్యర్థం గౌడాపతన్తి- తస్యాభాః- ఉక్తంసత్త్వమ్-
 కృష్ణంతమః- తాభ్యాం పాత్యగతి- శ్రీకాళావరతాశ్చ ముక్తిశంసారాభ్య- త
 జ్జమ్- దేవాః దానవయాదిరూపాః సాత్విక్యశ్చేతోవృత్తయః- అసురాః రాజ
 సతామస్యో లోభమాచార్యాస్తావిచ- తాసాముఖయానామపి చిత్రమనిర్గమా బ
 హిర్యావో యస్తాత్మమ్- యాక్తచిత్తోహి యోగవలేన ముక్తిశంసారాయాశ్చత్త్వం

నవా|| ౩౯||౪౦|| బుద్ధసాధనశతానిచేత్పపిపాఠః-||౪౧|| కృతాశ్చీరాశి)
 బ్ధాంతస్యతమ్-స్మృతశ్చతాత్మసేవకమామమ్||౪౨|| గుత్తమనభోభ్యోఽపి
 తంచిత్రయస్యశః- యాక్తచిత్తబ్రహ్మచిత్రశమానాశ్చ- ఉదయాస్తమయజ్జయ
 త్పరిలయాశ్చ- అనిర్గత్యత్వానశ్చమిత్యర్థః- ఉదయాస్తమయజ్జయిత్యర్థః- పూ
 ర్వక్తచిదీశంశత్యే- ఉక్తకృష్ణగతిజ్జం తందేవామరవినిర్గతమితి- ఉక్తకృష్ణ గతి
 అర్చిరాదిభూతాదీ- గీతంహితగతా- ఉక్తకృష్ణగతిర్యాతేజ్జితిఅర్చిరాదిసానా
 కృత్రియాయాని కృష్ణయాతి- పునరావరతం బ్రహ్మశాస్త్రమిత్యర్థః- దేవశ
 త్తేన శ్రీరామయో- దేవలోకా ఉద్యస్తే- అసురశత్రే- అసుర్యానామ తేలోకా
 ఇత్యుక్తా- లోకాః- ఉదయమత- లోకం వినిర్గతః- తేరాజ్ఞుభవ్యం యస్యత

తి॥౪౩॥॥ యన్నిమిత్రంభవెచ్చోకస్తాపోవా కోధపవవా! ఆయాసో
వాయతోమూల మేకాన్తమపితత్వజేత్॥౪౪॥॥ కించిదేవ మమత్వేన
యదాభవతి కల్పితమ్! తదేవపరితాపాథానం సర్వం సంపద్యతే త
దా॥౪౫॥॥ యద్యత్వజతికామానాం తత్సుఖస్యాభిపూర్వతే! కామా
సుసారీపురుషః కామాసనువిసశ్యతి॥౪౬॥॥ యచ్ఛుకామ సుఖంలోకే
యచ్ఛుచివ్యంమహత్సుఖమ్! తృప్తాక్షయ సుఖస్యైతే నాహాతష్టోదశీంక
థామ్॥౪౭॥॥ పూర్వదేవకృతంకన్తి శుభంవాయ దివాఽశుభమ్!
చాగ్జంమూఢం తథాశూరం భజతేయాదృశంకృతమ్!౪౮॥॥ ఏవ
మేవకీలతాని ప్రియాణ్యేవా ప్రియాణిచ! జీవేషుపరివర్తంతే దుఃఖా
నిచసుఖానిచ॥౪౯॥॥ ఏతాంబుద్ధిం సమాస్థాయసుఖమాప్తే గుణాన్వి

కావకానరుద్ధ శతశతద్వైవిధ్యప్రభుః కవ్యరస (కావ) శాస్త్రశాఖాధిపతిః ॥
 యదాతయాః శత్రుస్తూలంకారవిజయసాధకః; ఏకాక్షరశ్రితకదేవ భావతపిర్య
 జేత - క్షయరథకదారాద్విరరః ॥ చారాదామనయైవ అనర్థమేతః; పృథ్వీరత్నా
 గమనశుభరత్నాత్మానాద్వాభ్యామః కింవిదవేతి ॥౪౫॥ కామనాం విషయ-దాంతు
 త్యైరః ॥౪౬॥ వైరాగ్యంస్త్రోతి ॥ యచ్చేతి ॥ లోకేశుజ-పే విషయంశ్చర్లభవమ్- పృష్టామ
 యావైరాగ్యమ్ ॥౪౭॥ శనేశ్వరచనాద్విత్యాగే శతంధేకనిరూపా ఇత్యాశ్చక్ల్యసా
 పూర్వేతి ॥ కృష్ణమణిార్థమేవో యత్ప్రకర్తవ్యం ॥౪౮॥ ఎనుపూర్వకత్వాపి కృష్ణ
 యత్నమత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ యథాహోగారోగ్యాదిచాని శుభముఃఖానస్య పౌర్ణికా తా
 న్యేవలభ్యస్తే, ఏవమేవపియూ పియశబ్దభాదీని లాభనాశాదీనిర లభ్యస్తేఇతివశ
 త్త్యహోయత్నైర్విరళభవః ॥౪౯॥ ఏవామ- యచ్చ కామశుభమిత్యాదిగా ఉక్తమ్- శు

మ॥౪౩౩॥ శ్రీమహానామః- తావన్యంత్రాపాదోగాదివిషయః- శ్రీభోమయమః-
అంతాశక్తిమా భారవకునాదివిషయః- కుంభమేవ చేరిపాతే ఈప్తికాలాదివిషయ
శ్చ శుంఖియా॥ ౪౪॥॥ మమత్వం మమయమర్థం మానః మమక బ్ధాత్
కష్టేతి తిహవ కావ్యయాత్మ్య పృథ్వయ - తేన॥౪౫॥॥ కామనా మతి
నికారణేవప్తీ॥౪౬॥॥...॥ ౪౭॥॥ ఏవమేవ, పూర్వకర్తానుగుణమేవ. వియా
ణి మఖరరాణి. అప్రియాణి మఖరరాణి. చరితర. శ్చ. శ్చివర. శ్చ. ఇత్య
ధా॥౪౮॥॥ ఏతాంబుద్ధింశమనాద్య నాదనీకృతాన్యత ఇత్యపి పాతాన్యంమ

వి. పాఠ సిస, నలహూద మోద మునుభేదంబు || క || ఇది వాయు దీయ నుమాం
త, న్మ | ది నెయ్యది పట్టు కొల్పిన నువాసిత మై, తుది ద జేటునొంది, వానికి | నది
శోకము నావహించు, నత్యంతంబు || క || వినుము, పురాతనజన్మం | బున జేసి
నయ ట్టి, కర్మముల ఫలములు, ప్రా | జ్ఞుని జై నంబొందు, వానికి | గను జేత్యర,

తః సర్వాకామా జగుష్కేఽకోధం కుర్వీతవృక్షతః॥౫౦॥ చృ
 త్తపవహృదిపాఢో మృత్యురేషన్భవః కోధోవామశరీరస్థో జే
 హీనాం ప్రోవ్యతేబుధైః॥౫౧॥ యదాసంహరతేకామాః కూర్మో
 క్లానీవ సర్వతః తదాఽన్తజ్యోతిరాత్మాయ మాత్మన్యేవ ప్రవశ్య

భంజితృగం యథాహస్య, క్షుధా, గుణాన్యతిః వైశ్యస్థాన్యతిః జగుష్కేఽకోధ-
 కామాన్ విషయాః - కామాన్ హతాః - కోధంకుర్వీతవృక్షపాఠః॥౫౦॥ చృత్తో
 నిత్యవిష్యత్కృత్ - మృత్యుఃజన్మమరణాభ్యాసంసారద్వారభూతః - చతుశ్చరః కామః -
 సమీకరణ చిన్నిమిత్రేణ త్రిలిపాః కోధయాపేన వంశమరణకృతః॥౫౧॥ య
 తేతి॥ త్రివిధాః కామాః స్థూలసూక్ష్మకారణాపాధిగ్యా విషయాః - రుద్రీశ్వర
 నాంత్యాగః శక్తజగన్సేవనీయాసేవ - మాత్రైకాంశాసనాకాయానాం త్యాగో
 వైరాగ్యకార్యస్సర్వవిషయప్రణాశావ్యధాః - ఎతాసమిగురుక్తయత్కాశరిత్య
 ద్యహారాకాశాభ్యాంకారణంజిప్తాచివిప్రయేగి, అత్రహిసర్వకామాశ్చమహిమాః
 యచ్చాన్యహస్తి యచ్చాన్తిశర్వం తదిత్యిక్త్యావిద్యత ఇతిత్రీతీయకామసం త్రి
 తోక్త్యన్తర్గతమతీతానాగతం కామకామం సంకల్పశకుతాలాభిరతిపురోఽర్థమా
 శమేతవశ్యకదాచిదైర్వరాగ్యమాప్త్యాప్తశ్చూతి, అతప్రాపి సంహారే - తథావ
 సూత్రింభగతః పరిష్కారే - శాన్త్యుపనివృత్తిసంకల్పయంతరణం శుభరవిప్రత్యిశ
 త్పాదితి - వ్యాఖ్యాతం వైతక్యకతా బాదరాయణేన - తత్రితీయమతీంభామిం సా
 త్మకృత్వతోబాప్త్యాశ్చ స్థానినాదేతా సృత్యుద్ధికునుతకృతః స్థానై రుపేనివృత్తి
 యజ్జే-కోఇహశ్చేతామహరమృతాంకమనయోయంభోగః, కమనీయేయంకాగ్యరసా
 యస విషంజరాక్యత్కూతాదతి, వైహయశమివంయూస, మమికల్పత్రీకాః, శుశ్వా
 న్దానీ, సిద్ధామహర్షయః, ఉత్తమానుకూలాశ్చాశ్చరసా, దివ్యకోతిరతుషీ, వ
 త్కోపయః, శ్వగురైశ్చిరస్యమివ ముపాదేశాతమాత్మకా త్రిలిపివృతామి

కామా - విషయా - కోధం వృక్షతః కుర్వీత - కోధనాని యతోన భవేదిత్య
 ధాః॥ ౫౦॥ చృత్తవృక్షకృత్ కుల్య, ఏషచతుశ్చరః కామః, ప్రాధికారియః, వృ
 త్తాకాతశ్చన్, జేహీనాంశరీరస్థ ఏషకోధోవామబుధైః ప్రోవ్యతే - గీతంభా
 గతతా - కామవిషకోధ ఏవరజోగుణ సమూహతః - చతుశ్చరః సామకమాచాప్రాప్రావిద్య
 సమికారై రితివిలి - భాషితం - కామామహాశక్యమిర్విషయేష్యసమాకరణతి,
 ఏషవివచితహరణతిః త్రిలిపిశాతుభావరేతనాన్ ప్రతిక్రొధయాపేన తులనరణి॥
 ౫౧॥ కామా ఇన్ద్రియాభాగా శబ్దాదీనంసారతే సంశ్చితతి - గీతం
 హి శగతతా - యదాసంహరతేనాయం కూర్మోఽక్లానీవ సర్వతః ఇన్ద్రి
 యాన్ద్రియాభాగశ్చ శ్చశ్చ త్రివిధా వీరిష్టితేతి - త్రివిధ్యతి స్వయంత్రీ
 కాః - ఆత్మన్యేవ త్రివిధతి - ఆత్మవిషయే త్రిసన్నాభవతి - ఆత్మసాక్షాత్కా

౧౫౫౧|| నవిభేదియదాచాయం యదాచాప్తాన్నవిభ్యతి యదానె

వచనంబునకురకురంపానం దేవతానాంపియమిత్యేక విభిధియమానశ్చజ్ఞా వోమ
 న్నానయేర - పూరమృతంవారాజ్దైవపాతవ్యమానేనమయాజనన జగత్సాధకా
 రే వివర్తమానేన విధంబివాసాదితః కైకలిమి కవికాశియోగశ్చిదీవః, చిన్మనెతే ప్రస్తా
 యోగయోవిదయాః చిత్రితయే, నఖల్యపాంబాలోకః కథకురయ వియమ్యుగల్పస్తి
 యావిభృతస్త్రైకపునఃవృద్ధిప్రశస్తి శంకరాగ్మరాత్మాన మిథనీకుర్యా మితి
 శస్తి వశస్తివోమ పశ్యత్యః కృతజ్ఞజనప్రాకృ నయేభ్యా విదయేభ్య ఇతివం
 శశ్చితియతిః శమాధిం భావ యేర - నజ్ఞకుర త్వాప్త యమవిసేకుర్యాతి - ఎవకు
 వాంతకానామపి పాత్రానీయజతి వయోవంతం సుప్తిరంజనశ్చితియా మృత్యునా
 కేశశ్చగూరియాత్మా సంభావయిష్యతి, తథాచాస్యభిద్యాగ్నర పేక్షీవిర్యంయతోచి
 తర్యః పశుమదో లబ్ధవిజరః కైకావత్ప్రకృయిష్యతి - తరిశ్చపునరనిష్ఠ శ్చాగ్నశ్చైరి
 తప్తాచ్యుత్యః శరూపస్త్రివిధాపే కామాసంపాదరే - మార్కొక్టానీతి వృష్టాపే, కా
 మానాం శ్చిరూపాదివస్థత్వం వ్యాధీనూత్పత్తి చలయత్వం చ విశ్రాంతి
 యదా కామాం శ్చిరూప్యంపాతే తిదాయమాత్మాహం పర్యయగోచరోజీవః ఆత్మ
 స్వేకాపేర నిర్వేపాథా శ్చాశ్చిరూపవివ ఆత్మజ్యోతిః పర్యగ్నిశ్చిరం విభాసం చ
 శ్చితి - అయజర్గః - యథాభాగర ఘటంసూర్యాదిగా జ్యోతిమచశ్చితి, గాధాశ్చ
 విరికువాచైక జ్యోతిమచశ్చితి, న్నపేతు ఆగ్నేద్రయజ్యోతిమచభావా ద్వా
 శివామయశ్చ ఘటవృత్తగాత్ జ్యోతిమైక చ ప్రకాశవైచిన్సాధిం జ్యోతిర్యా
 ప్తాదే - అత్రాయం పురుషస్త్వయం జ్యోతిరియ - తేనరత్యకంజాధావ విధే సుఖమా
 తానినామయశ్చ పరబ్రహ్మనివాక వృత్త్యాభావా ద్బ్రహ్మత్వంఅత్రాశతే - వివ
 నమాభావపి శంకాజ్ఞాతేకాభావః - ఆశంకాజ్ఞాతేకత్వేరదయారాధావో వ్యప్తి
 త్వనివృత్తే బ్రహ్మత్వంవిశ్వతత్వం - అస్మిదతిహితే కరణనంకరణం కాలుష్యం
 త్యజతిత్యధః||౫౫౧||-పింబితవచనమిత్యేనీతి శ్లోకం కేచిదిహుతవన్తి - తవామధుకు
 త్యాంయోగభూమా యే ప్రితేతం వివయేతువైరాగ్యార్థమిదం వచనమితిజ్ఞేయం||- అ
 శంకాజ్ఞాతావస్థానమేకశ్చవచ్చయతిద్వాభ్యామవిభిభేతి||ధీర్విర్యేతత్సర్వంజన
 వేతి||తేః భూమిర్నూధర్మ త్వాస్తననశ్చరీనత్యాత్ - యదాభయాదిరహితఃస్థా
 మిదం వచ్చలోకవతి, తదాస్తాన స్వేదనావనిభ్యతి - అయంచవిప్రసంజన్యతే - త
 ధావకులిః - యదాచిచ్ఛాపవతిప్రస్తే జ్ఞానానిజనసాశుటాః బుద్ధిశ్చరవిశేష్టతామ

రవాణ - భవతిత్యధఃఆత్మ స్వేకప్రకాశతీతిపాతేఆత్మ జ్యోతిః స్వయం ప్రకాశమా
 త్త శ్చిరూపంశశ్చితిత్యన్వయః||౫౫౨|| నవిభేదియదాచాయం - యదాచాప్తాన్నవి
 తస్మిన్నవృత్త్యేననాత్మే నిరుక్తే నిలయనేనయం అగ్నిప్రాంతం||తే|| ఆధిపాతయం
 గోళవతితిహ్యాయతేఅస్తాగ్నిర్వజనాశ్చయదాచిభ్యతి - కమిమిదిగంపత్యా
 ప్రధానావాదిభావః - సేవ్యతీకామరహితో భవతితి - విభిభేతి||హతుః - సత్వస్త్వే

శ్చుతిసద్యేష్టి బ్రహ్మసంపద్యతేతదా॥౫౩॥ ఉభేసత్యానృతే త్యక్త్వా
శోకానన్దా భయోభయే! ప్రియాప్రియేపరిత్యజ్య ప్రశాన్తాత్మా భవ
వ్యతి॥౫౪॥ యదానమదుతేభావం సర్వభూతేషు పాపకమ్! కర్మణా
మనసావాచా బ్రహ్మసంపద్యతేతదా॥౫౫॥ యాదుస్త్యేణాదుర్మతిభి
ర్యాజీర్యతిజీర్యతః! యోసాపాగ్నిణాద్వికోరోగస్తాం తృష్ణాంత్యజత
స్సుఖమ్॥౫౬॥ అత్రపిణ్యశయా గీతాగాథాః శ్రూయంత ఉత్తమాః!
యథాసాకృష్ఠ్వికారేషు లేభేధర్మం సనాతనమ్॥౫౭॥ సంకేతేపిణ్య

[illegible][illegible]

మందుడై ర్యమహిమయఃచుప్తి||క|| సరమసుఖముత్యస్థయువగు, టరయం
గనిల్లుగుట,పింకభాలాసములం;బరిబోధితమగు,ధరణీ; త్వర,చెప్పెదఁదె

(౫౨)

మోక్షధర్మ సన్యాభ్యాసే

[శాన్తిప||

యాస్తమయం కాస్తేతిమంస్యతే||౬౦|| అకామాం కామరూపేణ
ధూతానరకరూపిణః| నపునవజ్జన్యైష్యన్తి ప్రతిబుద్ధా స్త్రిజాగృ
మి||౬౧|| అనర్థోహ భవేదర్థో దైవాత్పుర్వ కృతేనవా| సం
బుద్ధాహం నిరాకారా నాహమ ద్యాజితేన్ద్రియా||౬౨|| సుఖం
రాశః స్వపితినైరాశ్యం వగమంసుఖమ్| ఆశామనాశాం కృత్వాహీ
సుఖాస్వపతి పథలా||౬౩|| భీమః| ఏతైశ్చాచ్యైశ్చ వీచ్రస్య హేతు

తథాచక్షురిః- యత్యన్యస్య సర్వమాత్మైవా రూపిత్వైకంవశ్యవతి, ఏద్యాకభా
యం- ఉత్పన్నస్వభావావాపి భేదమవతవతి. కాస్తేతిసంగతిః||౬౦|| అ
కామాం- అత్తలాభేన సర్వకామావాప్తేః నిర్యామ- కామరూపేణ కామకరూపే
ణ- ప్రతిబుద్ధాజ్ఞాతతత్త్వా- జాగృమిజాగృ- అవిద్యానిద్రాశ్చదాత్ భార
తత్త్వోపవిషయై రాశ్యవ్యత్యిక్తయః||౬౧|| అనర్థః ధనాద్యాశయ- వైశ్యవ్యం, త
దేవార్థోభవే- ఆకాయానిరస్యయో చేతకపాటత్వేన ఉఃఖాయాపిస్యత- తత్త
పాటః- దైవార్థేదేవస్వస్యగృహం- నిరశ్వరవాదమనురుధాహ|| పూర్వకృతేనవే
తి- నిరాకారా నిర్విషయజ్ఞానరూపా||౬౨|| శుభమితి- నైరాశ్యమేవ సంసుఖం
మాప్తిభ్యవశమనుభవావేమ- అశనంభోజనమాశః- వియంతభాగః- తత్ప్రహితా
క్షుణాహమ్- భోగార్థంపథవాతా- భోగత్వానదుర్విద్యత్యత్యర్థయః||౬౩|| తర్హక

తే- తత్తరతత్త్వాదన్యత్| కాస్తమ్యిబద్ధగోతృత్వస్మరణ్యధః- కాస్తేతిసంగతిరూర్థః|
||౬౦|| ఏనమకామాం- కామసేవనీయసయాశేదయైతాప్తిపూర్వకృతస్యాన
రకరూపిణ ధ్యోత్యత్యరస ద్విప్త్య- ప్రతిబుద్ధాని జ్ఞాతవత్త్వస్త్రి-అవిద్యాజాగృమి జా
గృమి- అజ్ఞాన నిద్రాతో నిపుత్రాస్త్రి- జాగృయాత్కృమి||౬౧|| దైవాత్పూర్వ
త్ప్రసాదాత్ వితజ్జన్త నిరత్యేయోసంపాదితాత్, పూర్వకృతేన పూర్వకరణజానా,
అధికానివార్థోభవే- చరణమన్యథః-చక్రకృత కామాధానం తప్రప్రస్య సంత
తన్మానస్య కాన్తి సాధన త్యవిద్యనాజే-ముక్తిః- యద్యాపూర్వకృతేన భగవత్ప్ర
సాదావృక్తిహక సర్థోవా అధోవా భవేదిత్యస్య యః- నిరాకారాం విషయా
కానిరాకరణాత్, అహమ జితేన్ద్రియాన-తింకుజితేన్ద్రియవేత్త్యధః- నిరాకారేతి
పాతేనిరాకరణనిరాకారః-సాన్యాసస్త్రినిరాకారేత్వశ-ఆద్యన్తేదోధ్యః||౬౨||
ఆశామనాశాంకృత్వా- ఆకాయాపిదైవాత్కాయముమాకానాస్త్రిత్యధః||౬౩||
హేతుమద్వి గుణపత్తిమద్విః- చక్రవిద్యాపితః- ప్రకృతాస్థాపితః- అవగతపుత్రకో

యాస్తమ, జేంమసుఖంబుల్ ||౧౦|| క|| ఆశయాయం ద్రియజయ ముపి నాశ
ముఁబొందించు, గావునందొంగెదనే| నాశను, సాశ్య మునిచ్చుని రాశ
య, యనిపలికి, యట్టిదైనిద్రించె||౧౦|| వ|| అనియవిధంబునవిప్రండుప
దేశించినవాక్యంబులంగలంకండేటి, నేనజిత్తుసుఖ ముష్టునీవునునందలికా

మధ్యస్థుభాషితైః | పర్యవస్తాపితోరాజా సేనజిస్తుమదేసుఖి || ౬ - ||

అతిశయభారతే శాస్త్రిచగ్వాత్మగత మోక్షధర్మపర్యణి

సామంతుల వాడు పట్టుదతోనే ధ్యాయః-అదియే

८॥ शैल्युद्धि शैल्युद्धि शैल्युद्धि शैल्युद्धि ॥

యునిష్ఠిరః॥ అతిక్రామతి కాలేష్కా సర్వభూతక్ష యావహే॥
 కింశ్రేయః ప్రతిపద్యే తతస్తైబ్రూహిపితామహా॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్య
 దాహరన్తివ మితి హాసంపురా తనమ్॥ పితుఃపుత్రేణ సంచా దంతస్య
 బోధయునిష్ఠిర॥ ౨॥ ద్విజాతేఃశత్రుచిత్తాన్ధకస్వాధ్యాన నిరశశ్యతైః
 భూనపుత్రోమేధా వీమేధా వీనామనామతః॥ ౩॥ సోబ్రవీత్పితరంపుత్రః
 స్వాధ్యాయ శరణోగమ్॥ మోక్షధర్మార్థకుశలాలోకతస్త్వివిశక్షణః॥
 ॥ ౪॥ పుత్రః॥ ధీరఃకింస్య త్రాతకు ర్యా త్పిదా నక్షేప్రం హ్యయుభిః

ప్రాచీన: బ్రహ్మచర్యసంస్థానం ప్రాచీన: ౧౮౧౧. ఇంగ్లీషు భాషలో వ్రాసినది. దీనిని పరిశీలించి, ప్రాచీన భాషలో వ్రాసినది. ప్రాచీన భాషలో వ్రాసినది.

పూర్వం జతాశ్చ మామమిదే దివ్యకృష్ణః సంచితశ్రీకాండవ్యా సతీర్ష
 విశ్రాంతః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః
 శ్రీకృష్ణః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః సతీర్షః

శ్రీ: కృతస్మరణః॥౬౮॥ ఇతివ్యాసశ్శృణ్వై శ్వాపర్యణి మోక్షధర్మోపదేశ్య
 ఓశోఽప్యయః॥

వికారశ్రుతికావ్య పద్యములను పాఠ్యముగా భాగ్యం యధ్యక్షింపుండు (చిత్రశీలము న్నా)
 భగవత్ పద్మము అతిశయముగా ఉన్నది అని పాఠ్యముగా భాగ్యం యధ్యక్షింపుండు - సర్వభూతములను
 ఆహారముగా చేర్చుటకు సామర్థ్యము ఉన్నది - అందుచేత - నాకు భగ్యమేధావీనుమేధావీతి
 అని నిర్ణయించుకొనినది. 34 స్వాధ్యాయము చేయవలయునను - తత్త్వరసే - మాకు సాధనము తదైతరీయము
 ఉన్నది యాదన సేమాత్మరసము అని పాఠ్యముగా భాగ్యం యధ్యక్షింపుండు - సర్వభూతములను

త్వంబనునంధించి, శాంతినొందుమనిచెప్పినఁ, గుంతీతనయాగ్రజంఘ,
శాంతనవుతో, భూతక్షయవహంబగుకాలంబ త్రికాంతంభగుచున్నయ
ది, యట్లుండజనంబులకెయ్యదిగతవ్యం, బువదేశింపుమనిన, నన్నును జప
తింపీతింగనుంగొని, యన్తహితాత్మండుపితాపుత్రసంవాదంబనునితిహా
సంబుగల, దాశశీఁపుము, దాననీరుఁడిగినయది తేటపడుననిపి లికి, యిట్టి
నియె॥ ౨౦॥ సీ॥ వేదవిదుండగువిపనందనుఁడు, మేధావి నామకుఁడు మేధా

శ్వతేమా నవానామ్|పితస్త దాచక్ష్యయథార్థం యోగంప్రమానుపూ
ర్వాప్యేనధర్మంచరేయమ్||౫|| పితా||వేదానిధ్యై బ్రహ్మచర్యేణ పు
త్రపుత్రాని చైత్యావన నాథం పితౄణామ్ | అగ్నినా ధాయ విధివ
చైష్ట యజ్ఞోపనంప్రవేశ్యాధ మునిబుధ భూషేత్ ||౬|| పుత్రః||పవ
వ ఛ్యాహ తెలోకే సమవృత్పరివారితే| అమోఘాసుపతన్తీషు కింధీర
భివభాషసే||౭||పితా||కథమ ఛ్యాహతో లోకః కేన వాపరివారితః|అ
మోఘాః కాపరన్తీహకించుభీషయ సీవమామ్||౮||పుత్రః||వృత్త్యనాభ్యా
హతో లోకోజరయాపరివారితః| అమోఘారాత్రాః పతస్త్వేతేనసుకన్త
గ్నబుధ్యసే || అమోఘారా శ్రేయశ్చాపి నిశ్యమా యాన్తి యాన్తి
చ||౯||యదాహమేతజ్ఞానామినమృత్యుస్త్రిస్తతీతహ| సోహంకిథం ప)
తీక్షిమ్యేజ్ఞానేనాపి హితశ్చరణ||౧౦|| రాత్యాంరాత్యాం వృతీ

కశలః||౧౧|| యథార్థయోగం ఫలకవృత్తకుసరికృష్ణ||౧౨|| యనిర్వాహకః||౧౩||
అబ్యాహతే మృత్యుశ్చ ఫలప్రాదితే- ఉపవాంతే జరయా వ్యాప్తే- ఉరిత విశ్రాంతి జీర్ణ
పారః- అమోఘాసు అయర్థతశ్చేన సఫలాసురాత్||౧౪|| అమోఘారాత్రాయ
శ్చాపిపారతమోఘారాత్రాయైర్వేదేనా శబ్దవివాధిభిర్నకృతః||౧౫||యోగస్త్రైవి సరిష్ట
స్తీర్థగః||౧౬||సతిష్ఠతి అపితుతితేషిజై అర్హాగాయ తి||౧౭||బ్రహ్మసేనాపి హితః
అనాచ్ఛాదిభానకవచస్యహి మృత్యుభయంచాస్తి, అహంతతుమిహిహంకిథం నూ

స్థాయశ్చ- తప్- ఆనుపూర్వాప్యనుకృమే||౧౮|| పుత్రానిచ్చేదిత గార్హస్థ్యముచ్య
తే- పాననాథః మ- తారణార్థమిత్సర్గః- మునిస్సంచస్త్రి- మఘా- ధివతుని
శ్చే||౧౯|| ..||౨౦||వృత్త్యుత్త- మృత- కింత్యాచలత్వేవేతిభావః- విహితఃఅబ్రహ్మ
సేనాచ్ఛాదిభి- సఫలవతి స్త్రివిహితః-అత్ర హేతుఃబ్రహ్మసేనేతి- తాలేనాపిహితిభావః
తాలేనామృత్యునాపిహి- ఆచ్ఛాది- మృత్యునాగ్రహిత కేశభవస్థి రితిభావః||

వివరుడు||న ౩ మయింబున, సనకుతో, నాయువునులకు వేగంబుచనుచునుం
డు, దీనిమై గను వెట్టి, భీరతదలకొల్పి, మేలువాటిల్లి, నెమ్మెయింజరించు| వా
రొకొ, యనవుడి వా, కినిట్లునుండడి, యాలునునపత్యంబుగలుగు| తెలుఁ
గునడిపి, గుజ్జల్పుప్తనిజరుండయి, శమమునొంది, కాననమునకేగి, సౌ
మ్యవృత్తిముక్తి సాధించి, పృథ్వీపు:| నంఘుని యతి గెలువవలయు, నన
ఘు||౨౧||వ||అనినపిని, మేధాపితండి||కిట్లనియె||౨౨||సీ||నికిరముకా-ంబు
నీకుఁగొంతగలట్లుచలికెడు, నీవుగర్భంబుసొచ్చి| నప్పటనుండియు, నన్నే

తాయా మాయసల్పతరంయదా తదైవవన్ద్యం దివసమితివిద్యాద్విద
 తుణః||౧౦|| గాధోదతే మత్స్యజనసుఖంవిదేతకస్తదా||౧౧|| అనవా
 ప్రేషుకామేషు వృత్తురభ్యేతిమానవమ్| పుష్పణీవ విదన్వంత మన్యత్ర
 గతమానసమ్| పృక్తివోరణ మాసాద్యమృత్యురాదాయగచ్ఛతి||౧౩|| అ
 ద్వైవకురుయచ్ఛ్రీయో మాత్యాంకాలోత్యగాదయమ్| ఆకృతేష్వేవ
 కార్యేషు మృత్యువైసంస్కృతీకషతి||౧౪|| శ్వఃకాగ్యమద్య కుర్వీత
 పూర్వాన్మోచావరాజ్ఞీకమ్| నహిప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతమస్యనవా
 కృతమ్| కోహిజానాతి కస్యాద్యమృత్యుకాలోభవివృతి||౧౬|| యువైవ
 ధర్మశీలస్సాద్విదనిత్యంఖలు జీవితమ్| కృతేధర్మేభవేత్కీర్తితా రిహప్రేత్య
 చవైసుఖమ్||౧౭|| మోహేనహి సమావిష్టః పుత్రదారాధాముద్యతః|
 కృత్వాకాగ్యమకార్యంవా పుష్టిమేషం ప్రయచ్ఛతి||౧౮|| తంపుత్రీవ
 శుసంపన్నం వ్యాసక్తుమనసంసామ్| సుప్తంవ్యాఘ్రోమృగమివ మృ

ద్విజేయమిన్ద్రః- అపిశబ్దస్థా త గ రివతేవ ఆకా లోపలకృత్వా, ధో మూః- బా
 లేనాపిహితభిహారేతువ ఆకారలోపాద- బాలేనమాయావరణేన అపిహితఅచ్యా
 దితి||౧౦|| మత్స్యంవృలం||౧౧|| యదామృత్యురభ్యేతి తదాకః సుఖం విదేతేత
 శంబద్ధః||౧౨|| పుష్పణీ కామ్యకర్మఫలాని మేషీణాకారవానీవ- అన్తఃపంసా వ
 కూవాం స్త్రీసజ్జేవృత్తుత్సహర్షణా- విత్సన్తం కాన్త్రీవిప్ర్యా ఆహ్లాదేన- ఉ
 రణం మేవమ్||౧౩|| అన్యం కల్పితృతా- మిల్లమిలిపాత ఆయం
 యత్తాకారణహిమ్||౧౪|| మోహేనహి విషం పుత్రాదీనాం||౧౫|| మనం
 పుంసమహాఘ్రేవేతిపారే, శుప్తంనైకతే, మహాఘ్రాదుచానదీ- ఆకాలపూర్వ

||౧౦|| దివసంకతదినమ్||౧౧|| గాధోదతే, అగ్నిమూరోదతేగర్తదౌ- శోషణోన్మఖ
 ఇతియావగ్||౧౨|| అనవాప్రేష్వితి|| అత్రవిప్రస్తాః- పుష్పణీవేతి|| పుష్పణీవ ర్తనాన-
 ది- శబ్దస్థానకథయేవేత్యన్వయః- యద్వావాక్యాలక్ష్కారేభివశబ్దః- అన్యత్రీకణణీవా
 మార్గవేషు- సతమృత్యానం- మేష్టోరభో- జోగ్ధాయామేషుప్రజ్ఞ యవిదతేతి
 ర|| ౧౩|| ౧౪|| శస్యాయం మృత్యుకాలభిత్వపిపాతః||౧౬|| ఇహలోకే
 కీర్తి-ర్వవే- పేర్వమరణానంతరంవ సుఖంభవే||౧౭|| మోహేనఅజ్ఞానేన
 ముదత్యయాపేతి||౧౮|| వ్యాసక్తుమనసంపుత్రీవకాదిప్రస్తావితమే|| శుప్తంమృగం

వణము సేయుఁగొనిపోవుటకుమృత్యువని యెలుంగు, మివిరెడునీటమీ
 నవుఁగాదె దారపుత్రాది సక్తుండగు నలండు, గాన! నముననువుండైన
 నరుఁబులిగొనిపోవునస్టులుచూ, వృత్తునపహరించుఁ, జేసినది, సే యను

తృతీయాధ్యాయముగ చ్చతి॥౧౯॥ సంచినానకమేవైతం కామానామవిత్పత్త
కమ్। వ్యాఘ్రఃపశుమివాసాద్య మృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥౨౦॥ ఇదం
కృతమిదం కాన్యమిదమన్యత్రౌతాకృతమ్। ఏవమిహాసుఖాసక్తం కృ
తాస్తః కురుతేవ శే॥౨౧॥ కృతానాం ఫలమప్రాప్తంకర్మణాంకర్మసం
జ్ఞితమ్। క్షేత్రానిహృహాసక్తం మృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥౨౨॥ మఖ
లంబలవస్తంబ శూరింభీరుంజడంకపమ్। అప్రాప్తంసర్వకామాథా
న్మృత్యురాదాయగచ్ఛతి॥౨౩॥ మృత్యుజరాచవ్యాధిశ్చదుఃఖంచానేక
కారణమ్। అనుషక్తంయదాదేహీకింస్వస్థైవతిష్ఠసి॥౨౪॥ జాతమేవా
న్తకొన్తాయజరాచాన్యేతిదేహీమ్। అనుషక్తద్వయేనైతేభావాఃస్థా

[illegible]

హరిమః వ్యాఘ్రేనామః ॥ ౧౯ ॥ పంచవ్యాసః కమః - కుర్మీయః - అపి వృత్తాన్తే పుత్రాన్తే పుత్రాన్తే
 భవాదీః క్షణక్షణమ్ - ఏతే కుర్మీయః పాతః - ఏకమేవ మృత్యుశ్చక్షాత్తి, సతి పు
 త్రాదీనపి, యానంతరేనానం చినాతిభిః - ఆసాన్త్యరాత్మ - లత, ఆతా
 రాగ్నహిత్యా - సమమదాదాయేత్యపిపాతః - వ్యాఘ్రేనామదాదాయేవ మృత్యురే
 సమాదాయకృతీత్యన్తః ॥ ౨౦ ॥ కార్యంకర్తుమ - కర్మీతమతి యా - తి -
 కృతంకర తుకృతంకర్మతాకృ మ - అసమాపితమిన్త్య - ఈహాన్త్య - రజిత
 ముఖమ్ - కృతాన్తాన్తన్తః ॥ ౨౧ ॥ అపాప్తమ్ అపాప్త - నమ్ - కర్మసంజ్ఞితమ్
 కర్మనుకరతేతి - క్షిప్రహస్తం సంజ్ఞానమ్ - కర్మసంజ్ఞితం పాత కర్తానాం
 కర్మకాం ఫలస్యా సవాప్తాపి పు - కర్మస్నేహకర్మమిన్త్య - ౨౨ ॥ కురాల
 త్వ భీరున్త్యజదత్వాని బలశ్చ కురత్ కురత్ విరుద్ధ భవాః - జడం మృత్యు
 జ్ఞమ్ - కపింకర్మిన్ - కామనానాత్మా - వ్రాయాజనాని ఫలానీత్యధః ॥ ౨౩ ॥
 దుఃఖంచానేక కారణమిన్త్య - నానాద జవన్తమ్ ॥ ౨౪ ॥ భాతాన్త్యమేవ జీవీనమ్, అ
 న్తాయ నాకాయ - మృత్యుస్నేహిత అనుకర - జరాచాన్త్య - స్థావరావృత్తానిః

న్నది, సేయవలయు! నది, యనంగలకార్యంబులందుఁదగులు! వాని, మృ
త్యుదేవత దనవశముఁ జేయుఁ, గానఁ, గాలంబు నేమఱఁగాదుతం
ద్ర్రి॥౩॥ క॥ భీరుఁడు, కూరుఁడు, జడుఁడు వి! శారదుఁ, జబలార్తకుండు,
సబలుం, జనలే! దేరినయిన, మృత్యువుదు! ర్వారంబై యవసారింను, వైది

తమ్||౨౯||తస్మాత్సత్యవ్రతాచారః సత్యయోగ పరాయణః| సత్యాగ
మః సదాదాన్త సుత్యైనైవాన్తకం జయేత్||౩౦||అమృతంపైః మృ
త్యుశ్చ ద్వయం దేహాపితృష్టితమ్| మృత్యురాపద్యతే మోహాత్సత్యే

అరణ్యాభిః- ఏతేనసత్యయోగో నజరాపమృత్యుః సాప్రత్యయోగాగ్నిమయం శ
రీరమితీశ్వరైరర్థశక్తః- ఋతేసత్యమనత్యాద్యమితీపాతే అసత్యబద్ధానమాద్యం
శక్త్యం అస్యేత్యర్థః||౨౯|| సత్యవ్రతాచారః బ్రహ్మసాత్త్వరాని వైతానయశ్చ
యాపాత్యాచరతితథా- సత్యయోగః చిదాభాసరూపస్య జీవశ్శ్రవణబలావనవ-
తప్రవరాయణః- సత్యవ్రతాచారాః, ఆగమగురువేదవశ్యం, యస్యసః, స
త్యాగమః, శ్రద్ధావాః||౩౦|| జేహేత్- మోహాద్యయవారంశ్యాత్- సత్యే
సతద్వర్జనాత్తతేన యోగః- తథాచరణవి-మనుష్యతాం కారణం బసమోక్ష
తేనసాచరయతిమిష్యద్విధాన- అథాచరాయం- సత్యంవన్నాపిత-దేహి యా
సః, సత్యకలకృత్సాదేనాహ్యుష ఆలేత- సత్యంహాభ్యం సత్యంపైకే కల్యా
ణేష్టంశ్చైవ- అథానాహ్యుషార- సత్యార్థవశ్యా దానాహింసాసభిక్త్యాః
కల్యాణ-సత- ఆసంశయ్యయితవాతే పరిగ్రహ్యంత్యసః- యద్వాసత్యః పర
మాత్మ- తాన్యాదింధంయతి సత్యకామాశ్శ్రవణతథా వ్యాఖ్యాతత్వాత్- అ
సత్యం సాత్త్వంజగం- సత్యంచాత్మకం సత్యంశుభంసత్య తాస్మత
శబ్దేన ప్రకృతరథభానాం- తస్య ఆత్మకౌంటభూతమృత్యుః- మమమాయా
మంత్రియా, మామయే ప్రపద్యస్తే మాయా మేతం లంఛిత ఇతిహాసితమ్-
౨౯|| ఎతం వాగ్దానంసత్యమథి ధియాధి కాయకంబానసంక సత్యయాహ||
తస్మాదే|| త్రతాస్యేకా ఎక్యవ వాసాదీ- ఆచారా శ్రువాధ్యై వశ్యై
శాద కర్తానుప్రసాద- యోగోభ్యామ్-యోగైర- సహసూపాయధ్యానసం
గతియక్తి స్మరితాః- ఏతానిసంప్రద సత్యాస్యేవ శవేయార్హత దామ్యకాని
త్యధాః- యద్వాశగతపద్యయిత్యే ఏవ్రతాన ఎతాద్యుపవానా దీపితచారా
శ్రువాన్యావస్తాదీ- నుప్రసాదయన్త్యనిః- తాన్యాపరథ నిత్యంసత్యం- య
ఇతివాక్యకృతే తైరామాయిత- సత్యం శాసితాయోగో భ్యాసంబివరా
యశలయస్య- ఆగమశ్శ్రవణమాగమ- సత్యసత్య సౌగత్యా సత్యాగమితా
సః- దాన్తా- ఎక్యహేత- అన్తే- మృత్యుమ్||౩౦|| దివామక్షస్యై
తతతోఽమృతసాధనాను ప్రాసర్య మృత్యునాథనా నుప్రసాద్యే చసంభవాద్య
యంతీ హ్రీతిష్టతమృత్యుర్యత- మాహుభానాస్యైత్య రావద్యతైరావ్యత- న
తంమృత్యుః- తాహ్మతీ- అన్తే- మృత్యుమావద్యుతి- ఇతిపాతే సర్వమృత్యువాచ
కృత ఇతివ్యయః- ఎదితానందే కాదాచత్తసేవది- ఎమమృతిమృత్యు న్యాద

మరితవిదూరా||౨౯||క||అమృతము మృత్యువున,ననః త్యముమోహము,
గాన, పనుమహాత్మకీయేనః త్యమనన మృత్యువుగెల్పెడిః నమనుభిదుః

నావద్యతే కృతమ్|| ౩౧|| సోహం హ్యహిం వ్రాస్తాత్కాథామకో
 భ బహిష్కృతః| ననుదుఃశ సుఖఃక్షేమీ మృత్యుంహస్తామృత్యుమర్త్యు
 త్|| ౩౨|| ఇన్ద్రియజ్ఞ రతో దామో బ్రహ్మయజ్ఞే స్థితోమునిః| వా
 జ్ఞనః కమలయజ్ఞశ్చ బవిహ్యమ్యదగాయనే|| ౩౩|| పశు యజ్ఞైః
 కథం హింసై మాద్యశో యజ్ఞమహతి| అన్తఃకర్మరీవపాజ్ఞః

యోః| బన్ధాంతవిషయాశక్తి మంత్రైశ్చ నిర్విషంతః శ్రుతిమతి కుర్వంతః|| ౩౪||
 క్షేమితరదుఃఖాశ్చ- అచర్మకర్ హిరణ్యకర్పకర్|| ౩౫|| ఇన్ద్రియజ్ఞః నివృత్తిమా
 ర్దార్యాశః- బ్రహ్మయజ్ఞో విత్ సుపరివదన్త నిన్తక- వాగ్యజ్ఞః- క్షిప్రజాతః- తు
 మోయజ్ఞః- అకాశాకరకతాకరకతాశ్రీతాం పూర్వపూర్వస్థాత్ శాస్త్రరత
 శ్చివిలాసకమ- కర్మయజ్ఞః- సామనోవగురుకుమారిషా వ్యాకర్మకధర్మానుష్ఠాన- ఉ
 కగాయనజ్ఞః- దేవయాన- తథనిమిత్తముకమ- శబ్దయజ్ఞః- తథావిహ్యమి- తైర్వ
 మర్మమ్|| ౩౬|| అన్తఃకర్మరీవపాజ్ఞః- క్షేత్రయజ్ఞైః- శరీరత్వాన్తః- యథాకర్మ
 కాచఃపాత్రంపాత్రం- శరీరం పూర్వపూర్వవాతసానానా- విషామ్యుత్పన్నానానా

ప్రయోగభేదకచిత్తకావ్యతి యాన్తత్వయజ్ఞైశ్చ|| ౩౭|| హింసాహింసాశః శుభ
 భవతీత్యహింసః- అచర్మకర్, యశ్చిపూర్వసాత్కా శున్ది దేవాః, శుదాత
 శ్చవిశూరయజ్ఞాత్కాదికృతివృద్ధ నిత్యసూరికర్, కృత్యంహస్తామిత్తయజ్ఞ మి-
 అమృత్యువదిపాతాన్తరీపి సవిద్యతే కృత్యశుంసాహో యేషామిత్తయజ్ఞాశ్చ
 ఏవార్మ|| ౩౮|| ఇన్ద్రియజ్ఞః- నైవయజ్ఞః- దాశః- వాక్యజ్ఞః- య
 గిహవాన్- బ్రహ్మయజ్ఞమోయోయజ్ఞః- ద్యానయాత్రస్త్రీః- మునిర్వసకీః-
 వాక్తనః- కర్మయజ్ఞశ్చ- వాగ్యజ్ఞశ్చ భగవద్విషంతక ఉన్తజాతః- తు నా
 యజ్ఞశ్చభగవద్గుణ విభాత్యాది వివక్షమ్- కర్మయజ్ఞశ్చ భగవదర్చనమ్- ఉక
 గాయనీ, ఉకగాయన జ్ఞతి క్షిప్రకాశోత లక్షణమ్- రిహ్యోక్త్యాత్యంస
 శబ్దః|| ౩౯|| హింసైః పానివియోగాన ములన్యాపారకర్మైః- అకథమితితేస్మక
 వ్యాదితి|| ౪౦|| సూత్రోపాన్యాయా గీయవేదహింసాయా హింసాత్వాభావ
 శుభభావం పాత్రమాతహింసా తార్యకరత్వా భావాధిపాయమ్- ఏవాప్యైక
 అన్తఃకర్మః అన్తఃకరేభ్యో తత్పవతితి కుర్మకర్త్యా అల్పాశ్చిరఫలైః, తుయజ్ఞైః
 మాత్యుకపాజ్ఞః- తద్వ్యభేదకమరతో లోకః- క్షేత్రయజ్ఞైః- వివాదపదిత్యుత్పత్తైః- య

ఖుండనగుచు, కాంతిపరుడనై, ౧౭౬|| ౧|| నాకుంబ్రజగతియిచ్చు ననంగ
 వలవ, దేనప్రజయయి పాదమెదం గాననేను| నన్నుగనుచున్న నది
 మోక్షగుంబు సేయు| నానబడనట్టులగుటచి బ్రాభియుక్తి|| ౧౭౬|| క|| వినుప
 శుయజ్ఞ మా హింసన, మనంతఫలంబు గావహంకృతి నేహితం, బనభూ

(౬౦)

మోక్షధర్మ సన్యాభ్యాసే

[తాత్పర్య]

తేత్ర్యజ్ఞైఃపితౄణాంపితౄణాం || ౩౪ || యస్యవాజ్ఞానసే స్యాతాంసమ్యక్సృ
 ణిహితేనదా తపస్త్యాగశ్చ సత్యం చ సవైషరమవాప్నుయాత్ || ౩౫ || వా
 స్త్విద్యా నమందతు నాన్వీనత్య వసుంతపః | నాన్వీరాగ సమందుః
 ఖం నాన్వీత్యాగనమల సుఖమ్ || ౩౬ || ఆత్మన్యేవాత్మనాజాత ఆత్మవి
 స్త్తో ప్రజోపివా | ఆత్మన్యేవ భవిష్యామి నమాంతార యతిప్రజా ||
 ౩౭ || వైతాద్యశం బ్రాహ్మణస్యాస్తి విత్తంయత్రైకతాసమతా సత్యతా

అసామ్యతాసత్త్వం, తద్వదేకం చక్వాదశరీర మత్తదేహత్వేన చక్వాదశరీరం చా-
 గ్మాదిత్యధః క్షత్రేయపాతః- మర్త్యాయాజామనితైః యధ్యక్షాదులైః సం-
 భాః || ౩౪ || యస్యవాజ్ఞానసే స్యాతాంసమ్యక్సృణిహితేనదా తపస్త్యాగశ్చ సత్యం చ స-
 వైషరమవాప్నుయాత్ || ౩౫ || వాస్త్విద్యా నమందతు నాన్వీనత్య వసుంతపః | నాన్వీరాగ స-
 మందుః ఖం నాన్వీత్యాగనమల సుఖమ్ || ౩౬ || ఆత్మన్యేవాత్మనాజాత ఆత్మవి-
 స్త్తో ప్రజోపివా | ఆత్మన్యేవ భవిష్యామి నమాంతార యతిప్రజా || ౩౭ || వైతాద్యశం బ్రా-
 హ్మణస్యాస్తి విత్తంయత్రైకతాసమతా సత్యతా

జ్ఞానోపాసమ్యక్సృణిహితేనదా తపస్త్యాగశ్చ సత్యం చ సవైషరమవాప్నుయాత్ || ౩౫ || వా-
 స్త్విద్యా నమందతు నాన్వీనత్య వసుంతపః | నాన్వీరాగ సమందుః ఖం నాన్వీత్యాగ-
 నమల సుఖమ్ || ౩౬ || ఆత్మన్యేవాత్మనాజాత ఆత్మవిస్త్తో ప్రజోపివా | ఆత్మన్యే-
 వ భవిష్యామి నమాంతార యతిప్రజా || ౩౭ || వైతాద్యశం బ్రాహ్మణస్యాస్తి విత్తంయ-
 త్రైకతాసమతా సత్యతా

వాజ్ఞానసమయం | బసయాగం, బిచ్చ నవ్యయానందంబు || ౨౯ || వ || తా
 వుననవును || ౨౯ || తా || భాద్రములను | నీవాసపవిత్రములుపిపియే

చ॥ శీలంస్థితదణ్డి నిధాన మాజణవం తతస్తత శోప్పరమఃక్రియా
భ్యః || ౩౮ || కిం తెదనై బాన్ధవైవా పికిం తెకింతెదనై బాన్ధవా
యోమరివ్యసి॥ అన్తానమస్విచ్చగుహం ప్రతిష్ఠం పితామహస్తే శ్చ
గతః పితాచ॥ ౩౯ || భీష్మః॥ పుత్రస్య తద్వచ్ఛృత్వా యథాకాషీ
త్పితాన్యప॥ తథాత్వమపి వరణస్వసత్యధర్మపరాయణః॥ ౪౦ ||

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాంతగత మోక్షధర్మపర్వః

పితామహస్సంవాదో నామ షోడశోధ్యాయః- ఆదిత

సప్తదశోధ్యాయః- ఆదిత

యధిష్ఠిరః॥ ధనినోధాధనాయేచ వరణయస్తే స్వతన్త్రిణః॥ సుఖదః

నీయంకృత్వం- వర్ణనిధానం వాఙ్మనః కామైహింసా త్యాగః॥ ౩౮ || గుహం
బద్ధిమ్॥ ౩౯ || ౪౦ || ఇతి నీలకణ్ఠీయే మోక్షధర్మ ద్వితీయాఽధ్యాయః-

యదైవమోక్షధర్మం యతేతేత్యుక్తమ్- అతః మోక్షసాధనం యోగోద్భవదాహ

మ- దేవతావ్రతచరత్యా భావఇత్యర్థః- శుభతా, శుభప్రకృత్యాపాతేన కట్టిత
శ్శుభకర్మణ ఇత్యాకార కల్పానవత్త్వమ్. సత్యతా అన్యరవాత్సయాభావః- ౩౮
శుద్ధిత్వమ్- స్థితి, ధైర్యమ్- శరణ్ఠితి రితి పాతే సత్కర్మ స్థితిః- వర్ణ స్వ
కాయ వాఙ్మనాయుజసశ్చ విశానమ్ ఆచరణమ్- వర్ణనిధానమితి పాతేవర్ణ
శ్చ నిధానం స్థావరమితి శుభీవాధాః. ఆజణవం కామైహింసా వాఙ్మనసామేక రూ
పత్వమ్. తతస్తత స్సాధ్యస్తాధ్యః శ్రియాభ్యోరాకీర్ణ్య ఉపరమః॥ ౩౯ ||
గుహం శ్చాదయం శ్చువిప్లమాత్మసమితి శరణాత్మోత్పత్తి- రక్షణధర్మం గూ
ఢజనుచ్యవిప్లం గుహాంతం గర్భారేష్టం పురాణమ్ | అధ్యాత్మ యోగాధి గ
మేన దేవంతు త్యాగీహి వాచాభోగా జహరీరిహి కూయితే- అన్విత్వ, దుగం
యాశ్చ- శ్చుత్వం సమానాకారేణ ధ్యానేన కర్మిప్లంయతస్సేత్యర్థః- పితామహః
పితృపితా, శ్చగతః- శరణాత్మసమేక పాత్ర ఇత్యర్థః- పితామహ ఇతిపాతే పి
తుః పూర్వఇత్యర్థః॥ ౩౯ || ౪౦ || ఇతి శ్రీవ్యాసశ్చాకయే శాన్తిచర్యణి మోక్ష
ధర్మ మోక్షోఽధ్యాయః-

యేధనిసూచాఅథనావధవన్తే స్వతన్త్రిణః స్వశ్చ వ్యాపారనిరతా వర్తంత్యస్తే

శాంతగృహః రాముండవైనిను వెదపట | సూమేలాండెల్లనుదుగు, సులభ
వివేకా॥ ౩౦ || క॥ అనిపుత్రుండుపదేశిం | దిన, జనకుండల్లచేసి, చెందెను
ఖంబు | న్ననుజేంద్ర, యవ్విధముగని | కొని, యూచుము సత్యధర్మకు
శలత్వంబు॥ ౩౧ || వ॥ అనిచెప్పిన నజాతశత్రుండు శంతమపుత్రునితో,

భా గమస్తేషాం కఃకథంవాపితామహా॥౧॥ భీష్మః॥ అతా ప్పుతాహ
రన్తీమ మితిహాసంపురాతనమ్। శమ్భుకనేహమక్త నగీతం శాస్త్ర
గతేనచ॥౨॥ అబ్రవీత్సాంపురాతన్వ ద్భావితామస్త్యా గమాశ్చిరః। క్లిశ్య
మానశకుదారేణ కుచేలేనబుభుక్షయా ॥౩॥ ఉత్పన్న మిహలోకేతై
జన్త పృథ్వి మానవమ్। వివిధాన్యవ వతాస్తే దుఃఖానిచ సుఖానిచ।
౪॥ తయోరేకతత మాగౌ యదేన మభివంసయేత్। ననుభం ప్రాప్య
సంహృష్యే న్నానుభం ప్రాప్యసంజ్యరేత్ ॥౫॥ నవైవరసి యచ్ఛే

నమః- నిర్వ నానాంతు చర్ల భామోక్షాది చన్యాసఃప్రకృతః॥ ధవళితి॥ ధనినాం
కఃకథంవాపితామహా- కేనచాకారేణ సుఖముభయోర్ముక్తిసంపారయారాగః- కథంవా
ర్థసాహం ముఖముభాగక్ష ఇత్యర్థః- శ్వేతస్త్రిణః శ్వేతాస్త్రీససారః॥౧॥ అమృత
త్వశ్శక్తు నాకాన్తివిశేష త్యాగవైకే అమృతవ్యూహంబి ఉచ్యతేసహచార అ
న్యైవా వివమువ్యస్తే నకుభవ ఇత్యుత్తరయతి॥ అతాపీతి॥ శంకత్సంభవః- తే
నపాకః రాగద్వేషాదిరాహిత్యా స్మిర్యతః- తేనకంపాకేయద్వితంతర- మాంత్ర
లికృతహానిదీతి వ్యయోస్సంబంధః॥౨॥ కుచేలేన కుచస్తేద- నిర్వకత్వాకన్యాచ్ఛా
వనహాసః॥౩॥ అభిసంసయేత్ దైవంయదపాపితయేత్, ర్విశంసంహృష్యే ది
త్యాదినాశంబంధః- మార్గవిలిపిభూత్ పాతకుసంసయేత్ శంపాప్తిప్రయో
గో౪॥ నవాక్షితి॥ కామోక్షధర్మవాన్ ఆత్మావతంతరామత్వా- కామస్సంకోచాది

వృత్తింకుర్వతే తేనన్వర్తకః- తేషాంసుఖముభయారాగః (పాన్తిఃకఃకథం
కథంవాపితామహా- కేనచాకారేణ, కవలి- ౩౦ ధనిన సుఖభవ ఉత ని భానా ఇతిచాన్యా
భిపాయః॥౧॥ శమ్భుకఇతి కృద్భావీప్తః- శమ్భుక ఇతికేదర్వరత్- ముక్తే
నక ధనాద్విముక్తేన- జన్మరిహిధనత్యాగా ద్విముక్తస్యవిరాజయ ఇతి-అత వివ
శాన్తింకతే॥౨॥ త్యాగకమాన్తిక ఇతి పాతాన్వరమ్- కుదారేణ కుత్సితధార్యమా-
వివకవహమాక్షామ్॥౩॥ ఇతిలోకే ఉత్పన్నం మానవం మనుష్యం జన్త పృథ్విరివి
విభావి దుఃఖానిసుఖానిచ ఉచితకలానే- పూర్వకైర్నానుభవ్య చీకతకాస్త ఇ
త్యర్థః॥౪॥ యత్ సుఖముభయై రస్యవతర్, రయోస్సుఖముభయై రేకతరమా
గౌ విసంసరం అభిసంసయేత్, పాపితయేత్, తత్ సుఖం ప్రాప్త్యవహృష్యేత్,
తాద్వ్యకముఖం ప్రాప్త్యనసంజ్యరేదిత్యన్వయః॥౫॥ శాభీష్ట త్వమకామత్వా

జగంబున ధనవంతులునధనులుంగలిగి యుండుదురు, వారలలో సుఖులె
వ్వరు దుఃఖులెవ్వరనియడిగిన, నకురారు పితామహుండు, శమ్భుకుండ
ను వోకొక శాంతపరాయణబ్రాహ్మణుండు, సంపారంబు వదలబడివి
కూడుతీరకు ననసియుండునట్టివాడు, తొల్లి నాకడకువచ్చి, గోష్ఠీప్రసం
గంబుననుపదేశించిన వచనంబులుగలవు, వానినిను, మువిభవత్ప్రశంబు

తా॥ ౧౧॥ నైవాస్యగ్నిశ్చాచారిష్టోనమృత్యునాచదస్యవః॥ ప్రభవన్తిధన
త్యాగా ద్విముక్తన్య నిరాశివః॥ ౧౨॥ తంవైసదా కామచర మనుషస్త్రి
ణశ్చైవ॥ బాహుపదానం శామ్యంతంపిశంసన్తి దివా కసః॥
౧౩॥ ధనవాః క్రోధలాభాభ్యా మాచిష్టోనప్తచేతసః॥ తిర్యగీశ్వుః శు
ష్క ముఖఃపాపకోభుకుటీముఖః॥ ౧౪॥ నిదాశన్నధరోష్ఠంచ క్రుద్ధో
దారుణభాషితా॥ కస్తమిచ్చేన్నరిద్రీప్తుం దాతుమిచ్ఛతి చెన్నహీమ్॥
౧౫॥ శ్రియాహ్యభీష్టంసంవాసో మోహయత్యవిచక్షణమ్॥ పాతన్య
చిత్తం హరతిశారదాభి మివాసిః॥ ౧౬॥ అత్రైవం యావ మానశ్చ ధ
నమానశ్చవిస్తతి॥ అభిజాతోస్తిశుద్ధోస్తి నాస్తి కేవలమానుషః॥ ఇత్యేభిః శార
ణైస్తన్య తిభిశ్చిత్తం ప్రమాద్యతి॥ ౧౭॥॥ సంప్రసక్త మనాభో
గాః విప్రజ్య పితృశంచితాః॥ పరిక్షీణః సరస్వానా మాదానంసా
ధుమన్యతే॥ ౧౮॥॥ తమతిక్రాంతమర్యాదమాదదానంతతస్తతః॥ ప్రతి

చారిష్ట ఇత్యేవచాద్ధా॥ ఇత్యేవపాఠః॥ అరిష్టశ్చ రాక్షసశ్చైవః॥ ౧౨॥ అనుకస్తీర్ణ
శయ్యాహీనై యారతేకతేయస్తమంఉపాశానం కిర్నోకధాశం॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥
అభిజాతః ఉక్తమకం॥ తిభిఃధనమాచ సత్రైః॥ ౧౭॥॥ భోగాభోగ్యధనాదీనాం శ్రీజ్య
శ్చర్మకృత్యేర్మథః॥ శరస్వానామాదానం చార్యం॥ ౧౮॥॥ శ్రితిపదవిదర్జిత

౧౧॥ అగ్నిరాక్షసృత్యుషాశ్మకశ్చ అజ్ఞానంబాధితుంసచృశవన్తి॥ ధనం తస్
గ్నిర్మృశదాహాదినా బాధతే॥ అన్యః క్షేత్రధారణాశయాదీనాం కరిరతాశనే
సవా॥ కరిరతాశనే సర్వదా సావ్యతత్వాత్పాత్రిభవతిసూర్యశంతావః॥ మృత్యుశ్చ
త్వాద్విహేతుకః॥ చారిష్ట ఇతిపాతేఅశుభాశ్చ తాంక్షిహామన్ నిరాశివః సహు
శ్శ్రి॥ ౧౨॥ ౧౩॥ తిర్యగీశ్వుః తిర్యగీహావః॥ తిర్యక్ప్రసారి అక్షం చతుర్విధం॥ యశ్శ్రి॥
౧౪॥ దారుణానాం గాత్రాణాం భాషితావత్త్వా॥ మహిందాశుమిచ్ఛతి చేదపీత్యర్థః॥
౧౫॥ శుభస్సేతి పాతే, స సంప్రసక్తవాసః॥ ౧౬॥ అభిజాతః మృత్యువింశతః॥ శుద్ధ
శ్శ్రియమన్ సిద్ధ ఇతిపాతే సాధ్యగహితవ్యధావః॥ తిభిః శారణైః యావమానశ
సమానవిశేష మనుష్యాభిజాతైః॥ యద్యా అభిజాతశ్చ శుద్ధశ్చ కేవలమాను
షత్వా భావాభిజాతైః॥ యద్యా అభిజాతశ్చ త్వాభి తస్యేన శుద్ధశ్చ త్వాభిప్రే
తవిద్యా వృత్తాభ్యామ॥ ౧౭॥॥ భోగాభోగ్యధనాం శ్రితిపదవిదర్జిత
శ్శ్రిత్యుపార్జితానాం విశ్వజ్యకత్వా అతపితపరిక్షీణః॥ ౧౮॥॥ అదదానమనా

ఖ్యవిషయాపదకు॥ ౩౪॥॥ కోపంబునుబోధంబును॥ నేపారిమసంబు
గలరప, వెప్పుడుఁ జింతా॥ తాపంబునొందు సధనం॥ దాపదగాకవిధ

షేధస్తి రాజానో బుద్ధామ్యగ మివేషుభిః ||౧౯|| ఏవమేతాని దుః
ఖాని తానితానీహ నానామ్ | వివిధాన్యువపద్యంతే గాలనంస్సుశా
జాన్యపి||౨౦|| తేహం పరమదుఃఖానాం బుద్ధ్యా భేష్య మాచరే
త్ | లోకధర్మ మచజ్ఞాయ ధృవాణామధువైస్సహ||౨౧|| నా
త్యక్త్వాసుఖమాపొతి నాత్యక్త్వా విస్తతేపరమ్ | నాత్యక్త్వాచా భయః
శేత్యేత్యక్త్వా సర్వంసుఖభవమ్ ||౨౨|| ఇత్యేతద్ధాస్తి నపురే బ్రాహ్మణేనోపక
రోతమ్ | కమ్ప కేనపురామహ్యంతస్మాత్త్వగః పరోమతః ||౨౩||

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాన్తర్గతమోక్షధర్మః

పర్వణి శమ్యాకగీతా నామ సప్తదశోధ్యాయః-

ఆదిత్యోనవత్యధికిశతత మోధ్యాయః-

స్తి- లుబ్ధాః త్యాభాః ||౧౯౪|| సంస్కర్షణా విదావాత్ఫేదాదిః ||౨౦౪|| తేహం
ధువాణాం బ- శృంభానాం పరమదుఃఖానాం బుద్ధ్యాజ్ఞానేన భేష్యం ప్రీతికా
రంకుర్యాత్- కింకృత్వా- అధ్యువై శ్చేహాభివృద్ధిభావాకధర్మ- శ్రుతైషణాదిహాన
దుపజ్ఞాయధిక్యత్వమ్ ||౨౧|| ||౨౨|| ||౨౩|| ఇతిసంకీర్ణీయ మోక్షధర్మ తృతియ
ధ్యాయః-

మృగమ్- అయిక్తంయథాభవతితథాచార్యాదిసాసంపాదియవృత్తి- ఆదిదావంత
త్యక్త ఇతిప్రపాతః- ఇషాణా-దాప్తా-నితారాజపద్యైః ||౧౯౪|| గాలనంస్సుశా
జాన్యపి- శరీరహీ- నాభారణాని దుఃఖానచభవన్తి- అధికాని చ్చాన్యత్వావతి
భావః ||౨౦౪|| అధ్యువై భానియతే సాధారణైః- ఇ- న్నివాదు-వాజాం శరీరహ
త్యసాధారణానాం పరమదుఃఖానాం- లోకధర్మ- లోకవ్యాపామ్ అవజ్ఞాయ
అనాద్యత్వమ్ ||౨౧౪|| సుఖమైహ లాభకం పారలౌకికం- పరం వ్యజ్ఞ వేదమ-
అభయమితిత్యక్ష- క్తి- య- విశేష- ఆభయ- ఇతిపాత్య- య- హ- స్మ- నిత్య- భా-
||౨౨౪|| ||౨౩౪|| ఇతివ్యాసపూర్వయశాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మసప్తదశోధ్యాయః-

ము సుఖావహమగు నే || ౩౫ || క|| ఎచ్చోటనైన, సధనుడు | పిచ్చులవిడినుం
డు, లేదు వెఱిపించుకయుం, | బొచ్చెంపుచంద మొల్లడు, | మెచ్చరెసు
రలైన, | బలుకుప్పదువైయుండున్ || ౩౬ || క|| లోకముచందము గనుగొ
ని, | యీశానగనగు ధనాదులెల్లను, | గాల | వ్యాకులతఁబొందఁ గలయవి
గాకుండమియెఱిగి, | విడువుకడుఁజమరెండున్ || ౩౭ || క|| ధనవత్త్వము
దుఃఖకరం | బని కని, తతా-ంక్ష విడుచు నలసికీ, ధనత | బనితాత్పాదీన
త్వం | బనుసమసౌఖ్యంబుసేయు, సక్షీణముగన్ || ౩౮ || వ|| అని చెప్పెనని

ఈహమానః సమారమ్భాన్యది నాసాదయేద్ధనమ్ | ధనతృప్త్యాభిభూతశ్చ కింకుర్వానుఖమాప్నుయాత్ ||౧|| భీక్షుః || సర్వసామ్యమనాయానః సత్య వాక్యంచభాగత | నిర్వేద శ్చావిధితా చయ సృస్యాత్సుఖభీరః ||౨|| ఏతాన్యేవ పదాన్యాహుః పశ్చిమృద్ధాః ప్రశాన్తయే | ఏవస్వర్గశ్చధర్మశ్చ సుఖంచా నుత్తమం మతమ్ ||౩|| అత్రాప్యదాహరన్తి మమితి హాసంపురాతనమ్ | నిర్వేదాన్మజ్జి-నాగీతంతన్నిబోధయతి ష్టిర ||౪|| ఈహమానోధనం మజ్జి-భా-గైహాత్మపునః పునః | కేనదిద్ధ

ఈర్ష్యంధనశ్రేయోక్తా మోక్షాత్మవిరహే. జీవనమోక్షార్థం శ్రీకృష్ణమ్- అతో జీవనాయ, శ్రీమదాత్మ, కృషికాదిజ్యోతిర్జ్ఞానాదాత్మకమ్, ఈహమానః కర్మమత్మక, యోధనమతమానః, తృప్త్యాభిభూతశ్చ, కింకుర్వాన్- యతేతేకాభనాద్ధ, ముత్యం తదమైవారమ్భాదికృత్, అద్వైతయోగ్యాగ్రీవేతేజనానాపాతాత్మమోక్షసాధనం విష్ణుతంత్రకతి- అత్రయోర్మధ్యేతి శ్రీయోగిభావః ||౧|| సర్వశ్రీలభాలభ మానమహదా సామ్యమైవమయం సర్వసామ్యమ్- అనాయానః సాధనాత్మకం శ్రీమాధాన- నిర్వేదైరాగ్యమ్- అవిధితాకర్మణిచ్చాభావః- విధిశ్రీపాతే శ్రీకాదీచ్ఛ- లభానైవమయరాగాదిప్రతిః ప్రవృత్తిప్రత ఆయాశ్రీత్రసృష్టంతరత్వాగతి నిత్యార్థవైక మభిప్రాయైకత్వ త్వత్వ- దేశనిత్యసామ్యరత్నకర్తృశ్రీతైవరాగాదినిర్వృణ్మయతి- తప్తామతరత వికళేయానికృత్ ||౨|| ఉదాసీవతనయాని ఆశ్రయజీయాని- శ్రీశాన్తయేమామయ- విషయవిధేయా- కేవలయోగైకత్వ- శ్రీరాధిస్తానధనత్వాత్ ||౩||౪|| శక్త్యాః భక్త్యాః కర్మచక్ష్మావా- కమ్యాతమసయోగ్యా గావాతత్పరరా- తాత్మ్యాంసమీకం, యోగశత

శ్రీమదాత్మ-ధనసంపాదనశ్రీయత్నా ||౧|| సర్వశ్రీధనినిధి-సేవసామ్యం శ్రీమద్ధి- అనాయానఃధనసంపాదనశ్రీయతంత్యా- నిర్వేదఃధనవైరాగ్యమ్- అవిధితాత్మియాభావః- అవిహింసేత్యపిపాః- పరపీడనాభావశ్రేయః ||౨|| శ్రీశాన్తయే ఉదాసీ- శ్రీశాన్త్యర్థానిష్ఠానాని-ప్రశాన్త సాధనానితియావర- ఏవఃసర్వసామ్యది- సర్వశ్రీత్వాదితాతేకాత్మ్యాచారణ- అనుత్తమం సుఖం నిరతియాశస్య ||౩|| ౪||ధనం శ్రీతితామసాన్యాప్రీయమానామజ్జి- మజ్జీనాన్తపాలోత్పత్తి- కమ్యయోః కృష్యాది శక్త్యాభావాదాత్మ్యత్వ తరయేయగం వ్యస్థాప్యమ్- కమ్యగో

చెప్పినాధమకతనయంధుపితామహుతో, ధనతృప్త్యాభిభూతుండగు పురుషుండేమిటసుఖయగుననుబయి, నయ్యమరనదీనందనుండు, ధనాజ్ఞానంబుతోడివినుపుటంబుట్టిన పిడుపునసుఖంబుగలుగు, సయ్యధాంబు దెలిపెడుదొకర యితిహాసంబుగలదు, వినుమని, యిట్లునియె ||౩౯||సీ|| మంకివాఁడతఁగు బ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్చ మైకతిఁచి శిక్షింప వలయునట్టి |

సశేషేణక్రితవా దవ్యగోయగమ్॥౫॥ సుసంబద్ధతుతా దవ్యాద
మనాయాభినిస్సృతా॥ ఆసినముష్టిం మధ్యేన సహవైవాభ్యధానతామ్
॥౬॥ తయోస్సంప్రాప్తయో రుష్ట్యనాన్దదేశ మమవణః॥ ఉత్తా
యోత్తి వ్యతౌదవ్యాప్త ససారమహాజవః॥ ౭॥ హియ మానౌ తుతౌద
వ్యాతే నోష్టేణప్రమాధినా॥ మ్రియ మానౌ చసంపేక్త్యమక్షిస్త్రతా
బ్రవీదిదమ్॥౮॥ నచైవాపహితం శక్యం దక్షేణాపహితంధనమ్॥ యు
క్తైన శ్రద్ధయా నమ్యగీహం సమనుతిష్ఠతా॥౯॥ కృతస్యపూర్వంనా
నాత్మైర్యుక్తస్యాప్యనుతిష్ఠతః॥ ఇమంపశ్యతసంగత్యా మమదైవముప

హాదినుయోజం తస్య క్షాప్తమ్- యస్మాన్తయోర్దావా మిత్యేతే॥౫॥ సుసంబద్ధ
యోగాన్తయోః శుక్యగోచరే, దక్షనాయ- అసంబద్ధాపహితే దమయిత్యా
అసంయతో॥౬॥ శుష్కదేశం సంప్రాప్తయ్యేన్నతో రతిసంబంధః॥ ఉత్తిత్యకు
లాభాజన వ్యవహరం యామ్యేత్వా॥౭॥ అపహితం దైవనానుతిష్ఠాపితమ్
ఈహతుమేషమ్- ఈహామితిపాతే ప్రాప్తమిత్యధాహరః॥ శ్రద్ధయాభంప్రాప్తి
శ్చయేన- ఈహంశేషమ్॥౮॥ కృతస్యపూర్వం నానాత్మైరపాతే అర్థైఃనానా
కృతస్య కృతస్యోపశ్య యాత్సావహితత్వస్యఅనుతిష్ఠతోర్ధవాప్రసాదా
శంగత్యా దివ్యాప్తసంబంధేన దైవందేవ-ఈశ్వరేణ నిర్మితమ్॥౯॥ ఉచక్షతే

యోగమితిపాతే దక్ష్యవ్యయ మిత్యధాః- గౌప్తావయస్థానాదికు పకునా ముదిశ్య
ఇతిచ)కృత్యవ్యత్యే గోయగజలివిహితస్తద్ధి తత్వయోత్యగోయగశబ్దః॥౫॥ సు
సంబద్ధ అస్యాన్య కర్తయ్యాభ్యవేధ-అథ బద్ధావిత్యపహితః॥ దక్షనాయ శి
క్షనాయ- అభినిస్సృతాశిక్షనధూమం శ్రితిశ్రియాతే॥౬॥ చ)కాధివాహింశ
కేన॥౭॥ దక్షేణాపహితేషుమితిపాతః॥ స్వాధికారంసాధయత్వేతివిశ్వాసే పూ
ర్వితావ్యతా శ్రీతే తగీతానుభాషితమ్- ఈహాభలసాధనానుకూల వ్యావహికః॥ శ్ర
ద్ధేహయత్వేన దక్షేణ శుభకేనాపి, అపహితంవిధ్యప్రాప్తం కార్యంప్రతిజ్ఞ
ప్రసంగ వ్యాతితుం, శక్యమ్- దక్షేణాపహితం ధనమిష్కపహితః॥ ఈహమిష్టంధ
నం ప్రాప్తం సశక్యమిత్యన్వయః॥ ఈహామృత్యువాభ్యయోరితి బ్ర)తాన్తకేషః॥
౯॥ నానాపదై రభేదాధానై క్షౌరశస్య- అభివృత్తానకవిధ ధనస్యేర్విధాః॥
కృతస్యేతిపాతే అత్మైర్నానాకృతస్య వివాకృతస్యే త్యధాః॥ యాత్సస్య
ఉచ్యతస్య- శంగత్యశంఘాయ పశ్యతేత్యన్వయః॥ శంగత్యా ఇతిపాతే,

గుజ్జకోడెల జట్టిగొనిప్రీతి, లంకించియుండ, లంకియతోన గండుమీ
టి, పాతెనకోరాడియల్ పడియున్న చనువలొట్టే నుంపువై, చదియెగసి
పటన, సుభయపార్శ్వంబు లనురివోసి నల్లవి వ్రేలిచదివిన, జూచివి

స్త్రీపౌరుషమ్||౧౨|| యదివాప్యపపద్యైః పౌరుషం నానుకహిణిత్ |
అన్యవ్యమాణం తదపిదైవ మేవావత్యతే||౧౩|| తస్మాన్నిర్వేదపప
హగస్తవ్య స్సుఖమిచ్ఛతా | సుఖంస్యపితినిర్విణ్ణా నిరాశశ్చార్థపా
థనే||౧౪|| అజ్ఞానాసమ్యక్కుకేనోక్తం సర్వతఃపరిముచ్యతా | ఎత్తస్య
తా మహారణ్యం జనకస్యనివేశవాత్||౧౫|| యఃకామా నాఘ్నయా
త్సర్వాణ్యత్యైవాణా కేవలాంస్త్యజేత్ | పౌశణాత్సర్వకామానాం
పరిత్యాగోవిశిష్యతే||౧౬|| వాస్తంసర్వవిధితానాంకతపూర్వోస్త్యజ
త్సన | శరీరేణివితైవ తృష్ణామద్దస్యవర్థతే||౧౭|| నివర్తన్వ చిధి
తానభ్యః శామ్యనిర్విద్యకామక | అసకృచ్ఛాసిసికృతోనవ నిర్విద్యసే
తతః||౧౮|| యదివాహంవివాశ్యస్తే యద్యేవంరమసేమయా | నా
మాంయోజయల్భేన వృధాత్వం విత్తకాముక||౧౯|| సందితంసం

కాగోవా||౨౦|| ఉ - పద్యైః యదివాపిద్యస్త్రీస్తే సపౌరుషాన్నిర్వేదంయజ్యేత్, తస్మాన్
లవ్యనిరారాత్తపపద్యైః సర్వానాత్మమహాపద్యైః, నస్మాన్మన్త్రేషుదేవ్యైః|| ౩|| ౧. ర్వేష
మితిపాతే క్లిష్టత్యముద్దమ - మైరాగ్యం గర్జవ్యమనుసర్వవ్యమ్ - నిరా - నిరసాః - అ
ర్థశ్చరతానిదగంజేరి సమాహరస్త్రీ ||౧౪||౧౫||౧౬|| విధితానాంకనావ్యర్థ, వ
త్ప్రతివామి-అర్థాగ్యః-పూర్వగతః పౌష్కాగ్యపూర్వః||౧౭|| వాకాముక, కా
మాదిభర్త, హుజనః-మాసేత్యపిపాతః- నిర్విద్యమైరాగ్యంకాగ్య, కామ్య
కుంగచ్ఛ- నికృతః-వచ్చేతి, పృష్ఠినిచ్చులాత్||౧౮||౧౯|| ముష్టిసేత్యవ్య

కాగ్యసాధకం సపౌరుషమిత్యధః||౨౦||సనుక్తకత్సరుషహ్యపికార్యకరత్వంపి
త్యరవిత్త్యాశక్త్యాహ||యదేతే||౧౩|| తస్మాత్- పౌరుషస్య నిరథకత్వా - ని
ర్వేదోవైరాగ్యమే- గర్జవ్యః ఆశ్రియతవ్యః- నిర్విణ్ణానిర్వేదహృచ్చః- అథా
నానివ)యోజనానాం సాధనేమయే నిరాశస్తృష్టారహితస్థా మఖం శతే- నిర్విణ్ణ
స్యోపసంఖ్యాసమితిదేవ్యమ్||౧౪|| ఈతేవ్యాశ్చిత్రేయ- జనకస్య వ్యాశ్చిత్రే||౧౫||
కేవలాన్ - కృత్యాన్ - యఃకామాయచ్ఛాపిహ, తయోద్యయః- శర్వే
యానిత్యాకాక్షా రూమాహ|| పౌశణాదితి|| పౌశణంపౌష్టిః||౧౬|| విద్యానిక
ర్వా- తృష్ణాఆకా||౧౭|| కామ్యేతిల్లభ్యమైకపదమ్-నిర్విద్యేతిల్లభ్యః కామ్యేత
పృకుత్తి సేకః- కాముకేతిపాతేమకసంబంధ మ్- నికృతః నికారం కాగితిః- కా
మై-చ)కృత్రినాం నికృతత్వా - అసకృచ్ఛాసిసికృతవిధిరపారః||౧౮||౧౯||

సక మనః|| వేని, నిదిదైవదత్తంబ, యింతనిజము ||౨౦|| వ|| కాపు
||౨౦|| క|| మనమునకు సుఖము గోరెడు| జనులకు, సర్వక్రియావికాస
ధంగుత్ | పౌనుపడ పడివి, భరిము లే| కునికీయ, యూహించుచును

చిత్రంద్రన్యం నష్టంతవపునఃపునః | కదాచిహ్నోత్సవసేమూథ ధనేహం
ధనకాముకి॥౨౦॥ అ హూనుమమహాలిశ్యం యోహంక్రీడనశస్త్రవ |
కిం నైవజాతు పురుషః పరేహం ప్రెమ్యతామియాత్॥౨౧॥ సపూర్వే
నాపరేజాతుకామా వామన్తమాపునః | త్యక్త్వానర్వసమారమ్భున్
ప్రతిబుద్ధోఽస్మి కాశ్యమి॥౨౨॥ నూనంతే హృదయంకామ వజ్రిసార
మయందృఢమ్ | యదనర్థ శతాచిప్తం శతధానవిదీర్యతే॥౨౩॥ కా
వామికామత్వాందైవ యచ్ఛకిందిత్ప్రియంతవ | తవాహంప్రియమ
స్విచ్ఛన్నాన్తస్యైవ లభేసుఖమ్॥౨౪॥ కామకావామితేమూలం సంక
ల్పాతిల్లకాయన | నత్వాంసంకల్పయిష్యామి సమూహానభవిష్యసి
౨౫॥ ఈహాధనస్యనసు జాలభై చిన్తాచ భూయసీ | ల్లనాశో యథా
మృత్యుర్లభం భవతివానవా॥౨౬॥ పరేభ్యోయో నలభతేతతోదుః॥

[illegible]

దానాంబులకీ)దశకంః)దోపకరణంబాదప్రశ్నమేవాచక్యంః)ను- బాతుకదానినః,
 నేయార్ - అతోనామద్యోగ కే)ద్యుర్వీ)నుక్తి ఇతిభాః॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥
 ద్ద్యు)సత్యవీరినీ)నుక్తి॥౧౫॥ కామ)సయ)సభ)కృత్స)నామకః)ః-సంకల్పి)ద్యా
 ౧౫॥ద్యు)కృత్స)దా- ద్యు)కృత్స)౧౬॥సర)కృత్స)నామకః)ః-సంకల్పి)ద్యా

రువెబ్బంగిఁ ||౪౩|| వ॥ అనిపలికి, యుద్ధమంబైనకామంబువిడుపునడకున్నఁ జిత్తంబునకు నివృత్తిగలుగునే, యనువిచారంబువుట్టి, తదీయోత్సాహంబూహించి, యాదిత్రధమకంబునుద్దేశించి||౪౪|| క॥నీమూలంచే వెఱిగిరిఁ| గామమ, నంకల్పముననకలిగెదు, నంక| ల్పమర్కురహితమగుచే| తోముద్రం చాల్తునేను, దుదియదిసిక్కుఁ||౪౫|| వ॥అని, కామంబునునది గోర్క-గావునఁ, గోర్క-యొక్కమితేటవలువం దలంచి కడ||గీ॥ సొమ్మగోరినయంత నసుఖముగలుగ, దదియుపాజ్ఞకంపఁగాసి ధ్వియగుటనిజమె, కలిగెనేని ననేకదింతలనొనర్చుచు, జెడుటచావుతో

తరంసుకమ్ | నవతువ్యతిలదైస భూయ ఏవచమాగతి॥౨౭॥ అనుతమూ
లపవాథా పాస్వదుగాజ్జమివోదకమ్ | మద్విలావనమేతత్తు వ్రీతిబుద్ధో
ప్తి సంత్యజ॥౨౮॥ యథమంమామకందేహం భూతగ్రామస్సమా
శ్రితః | సయాన్తితోయథాకామం వశాంవాయథాసుఖమ్॥౨౯॥ న
యప్తస్విహమేప్రీతిఃకామలోభానుపారిషు | తప్తామత్సృజ్యకామా
వైస్సనత్యమేవాశ్రయామ్యహమ్॥౩౦॥ సర్వభూతాన్యహం దేహేవ
శ్యేణ మనసించార్తనః | యోగబుద్ధింశ్రుతేనత్యం మనోబ్రహ్మణిధార
యణ॥౩౧॥ విహరిష్యామ్యనాసక్త సుఖిలోకాన్నిరామయః | య
థామాంత్యం పుననైవం దుఃఖేషు వ్రీణిధాన్యసి॥౩౨॥ త్వయాహి
మేప్రణున్నస్య గతిరన్యానవిద్యతే | తృప్తాశోక శ్రమాణాంహి త్వం

స్వేత్కమానేశ్శోభి॥౩౩॥ అనుతర్దులః తృప్తాబృద్ధిక్తుః | మద్విలావనం మన్నాశంప
తతృప్తాబృద్ధాభ్యం శ్రీతిబుద్ధోన్తి- అహిమాంశంకత్య- శాశామిశివః॥
౩౪॥ భూతగ్రామాయాతు శ్వకాగణంశ్రీతి-చచ్చత్వమస్త్యోధ్ధి॥౩౫॥ యప్త
మే అనాత్మను అహంకారాదిషు రాజశతామనేతి సత్యంశత్యగుమ్- తనమే
దేతిపాత తనంబిప్రపారివాజ్యంవా॥౩౬॥ దేహాత్యాది మనసిహస్త్యుద్ధిరీశ్శే, త
శ్యేణ- శాశాశత్యప్రీత్యయః- వికాత్వశిశానాదుత్కర్షణ- యోగవియోబుద్ధింక
రిష్యామితివిశ్చయం కుర్వ్యామితి శ్రీత్యాదౌశత్యం వికాగ్నింకత్యం ధరయన్తన
శ్చ బ్రహ్మణిలకణాతకన్యాయేనభారయణ విహరిష్యామిశ్యగ్నిశ్చేత సంబంధః॥౩౭॥
అనాశక్తి నిరామయ ఇతిరాగద్వైమరాహిత్యముక్తమ్॥౩౮॥ అన్యాయోగబుద్ధిమి

పాతెత్సద్ధ్యాద్యా కాక్షియాముతాదిదా నేమూలనవృద్ధిభేజపిలలతలవృక్షః॥౩౯॥
మధురంగతోద్ధికంపిబంశ్చస్తాదుర్వారిశయో- అథానవిరస్తుమిర్దుతి- అ-అథో-
శ్చనుతర్దులస్తృప్తాజనకవీత- అనుతర్దులఇతిపాతః- అనంప్రీతిబుద్ధోన్తి- అతః తత్త
ద్విలావనం మస్త్వియావనాశనం సంత్యజ॥౪౦॥ భూతగ్రామః- విశ్చరం- శంమా
తః- శమాశ్రితః- ఉపాదాశత్యేణ॥ శయాన్తితి- దేహస్త్వితచచ్చత్వం వాయూన్తి
త్యథాః॥౪౧॥ యప్తస్వితిభూతా మృద్దిశ్యోవ్యతే- కామమద్దిశ్యేన- బం- రవం
వా॥౪౨॥ సర్వభూతాన్యహం దేహావశ్యస- సర్వభూతదేహ- మదేహతుల్యాన్
శత్యవృత్తత్యథాః- శర్వానాత్మనశ్చ మనసిహస్త్యుద్ధిః- శత్యేణ- శ్రీతి- అహిమ్- కా
ప్రేపాప్రమాణ్యబుద్ధిమ్॥౪౩॥ యథా, నచేదిధాన్యోనధాన్యం, తథా- అంబుమి
త్యనయః॥౪౪॥ త్వయాకామేన, ప్రేమస్యప్రేరణస్య అన్యాశిః, పురుష
థాన్తరాపాతః- నవత్యతేనసంకుటతే- త- భజు- భనా- స్స- త- ప్రదభాంశ్రి

దుల్యమయ్యిదుమలే॥౪౫॥ ఇచ్ఛానిరసనంబు సుఖంబనుమ, వెం
డియు॥౪౬॥ శోకశ్రీమత్సృజ్యకా- నీకలిమియుమూలమగుట, నీక

కామప్రభవస్సదా || ౩౩ || ధననాశేధికం దుఃఖం మన్యేసస్యమాత్మ
రమ్ | జ్ఞాతయోహ్య వమస్యనై మిత్రాణీవధనాచ్ఛ్వుతమ్ || ౩౪ || అవ
త్థాననహస్సైస్తు దోహాశక్త్యతరాధనే | ధనేనుకలాయాతు పాపిదుఃఖ
విధీయతే || ౩౫ || ధనమస్యతిపురుషం పురానిష్ఠున్మిదస్యవః || క్షి శ్చన్ది
వివిధైద౯జ్జై నిత్యమాద్యే జయన్తిచ || ౩౬ || అథకలాలవతా దుః
ఖమితి బుద్ధంవిరాత్తయా | యద్యదాలవ్య సేకామతత్త దేవామరుద్య
సే || ౩౭ || అతత్త్వజ్ఞోసి బాలశ్చ దుస్తోహో పూరణోనల || నైవ త్వం
వేత్థసులభం వైచత్వం వైత్థదులభం || ౩౮ || పాతాలమివదుమ్పారో
మాం దుఃఖై ర్యోక్తుమిచ్ఛసి | నాహమద్యసమావేక్షుం శక్యః కామ పు
నస్త్యయా || ౩౯ || నిర్వేదమహమాపాద్య ద్రివ్యనాశాద్య దృచ్ఛయా |
నివృత్తిం పరమాంపాప్యనాద్యకామా వివిన్తయే || ౪౦ || అతిశ్లేశా
సహామీహ నాహంబుద్ధ్యా మృబుద్ధిమా | నిత్యతో ధననాశేన శ

త్యక్తగతి కన్యా || ౩౪ || ౩౪ || అథనేషితిశ్చకః - సంధిరార్థః || ౩౫ || ధనమన్యేసీతి ||
౩౬ || ౩౬ || అతత్త్వజ్ఞో జ్ఞిజివేత్వర్థః || ౩౮ || ౩౯ || ౪౦ || సహామిద్ధామి
తుః - తరస్తకలాధాదికాశోకః || ౩౪ || ౩౪ || ధనేనివ్యమానేసి మహతామవత్థానైశ్చకా
వ్యిశ్యతైః కష్టతరాదోహాభవన్తి - ధనేశ్చితియస్సుభిలేశస్యరతుఃభవత్యేవభవతి -
దుఃఖవిచారమేవమఖం ధనినత్యభాః || ౩౫ || ధనినస్సుభిశ్చ దుఃఖచచారత్వ మేవ
కావంతి || ధనవత్సంహితపురుషమితి || ధనమస్యేతిపురుషమితివాతే ధనమస్యేతి
సేకునేత్యభాః || ౩౬ || ౩౬ || కస్తోకస్తోకయితుమశక్యః | అతత్త్వ (జ్ఞాన)యాతాం
స్తకావిభక్త్యుత్పత్తి - ఆపూరణః కాస్తాదిభిః పూరయితుమశక్యః కాన్యాశ్చన్తి || ౩౮ ||
౩౯ || నిరవ్యతిసమఖమ్ - వివృత్తిమితీపాతెనై రాగ్యవివృత్తిః || ౪౦ || సహామిద్ధామి
తి పరస్తైవతే ఆక్షు - పూర్వాభావ పూర్వాభావ ఉత్తరాభావే చ ||

గపదువా | దేశతావ్యముగానం, | డోకామమ, నిన్నుం దొరంగి యుం
డెద, సుఖనై || ౪౯ || ౪౯ || నీవాసపటుపధనములు | గావించెదఁబో, వివా
శకమునుదుపంగా | నీవశమె, కామమా, చెడ, | వేపగపుక లేదు, పెనుపవే
దైన్యంబు || ౫౦ || ౫౦ || సులభమొదులభంబొయని చూడ నెటుంగవు,
న్నదానిపై | నలమదు, గామమా, యిదుమిలందఁగఁజేయుదు, నిండు
సేమిటం | గలుగదునీకు, నీలెఱంగ గాధరపాతలభంగి, నీవుచ | నొ
లమునఁ బోవకుండి, నినుఁబుచ్చెదఁ బచ్చెననూపుపోకల || ౫౦ || ౫౦ || ధ

మహర్షుః ॥౫౩౪॥ దమ్యవాశక్యతేమజీరమృతత్వంకిలాగమత్ ॥ అ
 చ్చిసితామమూలంస తేన ప్రిష పరాం గతిమ్ ॥౫౦౪॥

భీష్మః ॥ అస్మిన్నర్థేపురాగీతంశ్లోకంమోక్షోప సంకతే గీతం పదే
 హరాజేన జనకేన ప్రశామ్యతా ॥౧॥ అనంతంబతమేవిత్రం యస్యమే
 వాస్తికించనా మిథిలాయాంప్రదీప్తాయాం నమేదహ్యతికిచ్చన ॥౨॥ అ
 త్రేవోదాహరన్తి ను మితిహాసంపురాతనమ్ ॥ నిర్వేదంప్రతిపన్యస్తం

యోగ ॥౫౩౪॥ కామమాలమిద్యామ్ ॥౫౪౪॥ ఇతినిలకీయేకాన్తి చర్యతే మోక్షధర్మ
 చతుర్థోధ్యాయః.

మజ్జిమనికై రమితై నేతుక్తమ్. తేనైవ యోగక్షేమ నిర్ధింశవృష్టాస్త మా
 హా ॥ అగ్రేత్యాది ॥౧॥ అనంతేశతః కాలతః కస్తుతకాచరత్విష్ణుం విత్తమితి
 గూఢకోశ ఇచ్చికలక్షణగుహం వృత్త్యత్తత్వమేవ యస్య మేస్వయాపహామ-
 తరవికసర్వప్రమదఃస్వత్వా రజ్జారగవస్తయికల్పితావృత్తమనునకించన- అ
 తపనా ॥ మిథిలాయామితి ॥ సఖ్యధ్యస్తదోమరధస్తానం స్మృత్యతే, మరవికద్యా

౫౩౪॥ చ సంగతింప్రాచిడేపానాద్యారాచరమ జటం పాకేత్యర్థేః- హాశమ
 వాత్సుఖమిన్యపాకః ॥౫౪౪॥

మాజ్ఞీవసంగతే అస్మిన్నథా నిర్వేదవిషయే- పురాతనచర్యకేసగీతంబరః
 పూర్వంవిదేశరాజేసంగీతంశ్లోకంశ్చన్యోన్యస్యయః- అతామృదావారన్తిమితిహా
 సంపురాతనమిత్వంత్యాది ॥౧॥ చక్రమేనాస్తి కిచ్చావత్పపాకః- మేవ ప్రతుసన్త
 మితిలా లోకైతదున్యతే- మయోమమకాం కలితత్వేన మజ్జిమితివాన్తితి మ
 న్యతే- అతామకారాధావాన్తిధిలాయాం నవ్యానాయామపి మమ నకిం
 చిద్రహ్యత ఇత్యేవానివిదేశః- అత్రాహుః- కలితమపి సహితాయ జనక
 రాజా యజ్ఞసాదేశం కుర్యకాసురుః సర్వదాజనకరాజశ్చ మఖమేవచక్ర
 స్మతదిశన్తి- అచ్చ జనక రాజాభియుఖ్యం సమాబ్ధ్యచ్చియక్తమితి మన్యమానా
 కాంతేమహ్యపీతామభిప్రాయంజానాసాగురుః జనక రాజయోగ్యతావిష్కరణాయ
 విదేశనగరీసాశ్చిహావశ్యతేతిసర్వేషాంప్రతిభావ మ తరకాక-తర్కాన్త్యన్త్యమ
 యోమమకృ స్థాజనందిగ్ధం మమది ॥ కమజ్జిమితిత్యాదిరీత్యా సంభాష్యస్తః స్వ
 శ్చకమజ్జిల్వాదిరక్షణాధం విజానాశ్రమాణగుః- జనకరాజస్త్వ సంభాషా
 మిథిలాయాం ప్రదీప్తా మం నకింబత్తమవ్యాత ఇత్యేవావాదితి ॥ అయంచగు
 రుక్మకలికేవ- యాజ్ఞావల్క్య ఇతిచాచర-శురరగి ॥౧౦౩౭॥ త్ప్రయఃశ్లోకా
 మాజ్జివ్యంప్రతిజనకరాజేసూక్తత్వేనవత్వతే ॥ ఇతిహాసంపురాతన మిత్యర్థాహ

బ్రహ్మ పురమున నుండెద, రాజువోలే ॥౫౩॥ ॥ అనివరికి, మంకి, కోడె
 లుసద్విసంబుద్ధిన నిర్వేదమున, సకల కామంబులం బరిత్యజించి

తంసిబోధయతిష్మిర||౩|| బోధ్యంశాస్త్రమృషిం రాజన్నామృషః సర్వ
 పృథుతః|నిర్వేదాచ్ఛాన్తిమానసం శాస్త్రోపనిష్ఠానతపితమ్||౪|| ఉప
 దేశం మహాప్రాజ్ఞ శిష్యస్యోపదిశన్వమే| కాంబుద్ధిం సమాపాస్థాయ
 శాస్త్రశ్చగపినిర్వృతః||౫|| బోధ్యః|| ఉపదేశేనసతామి నానుశాస్త్రీ
 హకించన| లక్షణంతస్యవత్సేవం తత్త్వయంపరిమృశ్యతామ్ ||౬|| పి
 ణ్ణభాటరసన్నసాన్తిశ్చాన్వేషణం వనే| ఇషుకాఃకుమారీచ షడతే
 సురవోమమ||౭|| భిక్షుః| ఆశాబలవతీరాజన్వైరాశ్యంపరమంసుఖమ్ |
 ఆశాం నిరాశాం కృత్వాతు సుఖం వృషితి పిణ్ణభా||౮|| సామిషం
 కురరందృప్త్యవధ్యమానంనిరామిషైః| ఆమిషన్యసరిత్యాగా తురర
 స్సుఖమేధతే||౯|| కృహారమౌహి దుఃఖాయ ససుఖాయకిదాచన| స
 ప్నాఃసరకృతం వేత్త ప్రవేశ్య సుఖమేధతే||౧౦|| సుఖంజీవన్మునయో
 ధైక్షప్రప్తింసమాశ్రితాః|అదోహజై వభూతానాం పారశ్రాభవ
 ష్టిణః||౧౧|| ఇషుకారోనగఃకశ్చిదిమావాక్తమాననః| నమూపేనాపి

పిషుదుమాకార్యత్వా తత్తేరిధా..౨౩|| తదన్యాయం శ్లోకంవైరాగ్యార్థము
 తస్యస్తమ్||౨౪||౫|| అస్మాచిదేశస్య లక్షణం జ్ఞాపయిమ- ౦౦ జ్ఞాపయిమ||౬||స-
 ణ్ణః శ్రావరః-తిస్యాన్వేషణమనునామ- నిమగ్తావహాః||౭|| అన్యాయస్యాన్వేష
 తోర్యధ్యయన్తం రిలవాచాభిప్రాయః||౮|| శ్రావణ- యధ్యుం||౯||౧౦|| పిణ్ణభా
 టర కురరవత్త ఆశాంగృహధన దానమామిషంచ త్యక్త్వావధం జీవేత్త్యాశ
 క్షాన్యశాసితీయానా|| గృహేతిద్వార్కామ్||౧౧|| ౧౨|| ఎవమాన్యాయైర-జగత్స

భ్యస్య తదనంతయ మిత్యపిపాఠః- తదనంతయం తావత్||౩|| తాస్త్రమిత్య
 పిపాఠః- గామృషః సమృషవంశ్యో అతుః||౪|| శిష్యస్యమేషిస్త్వయః- శిష్యస్యేతి
 పాతేశజస్యోపదేశమిత్యన్వయః- సమాపాస్థాయ సమవలంబ్య-సమనిర్ధాయస్థితి
 పాతేలనుసంధిధానః- అనభ్యాసేతిబద్ధపాతోచ్యన్తి||౫|| ఉపదేశేన- సురూపది
 ధైర్వేన వర్తమానుభవతే- ఇతన్వైతదమానామ- తస్యవిమర్శరూపవృత్త్యం
 ష్టిణం సూచకమ్- తరి ఫలితం స్వయంవిచీకృత్యతామ్- ఇతిభ్యశ్చ తా మిత్యపిపా
 ఠః||౬|| పిణ్ణభాషాశ్చాన్వేష్యా- పారజ్ఞోమధుకం- అస్య యదన్వేషణం
 మధుమార్దవమ్||౭||పిణ్ణభాష్యాకారేణనైరాశ్యంవేరమంసుఖయిత్యైతమిత్యాశా||౮||
 శేతి| బలవతికష్టత్యపిపాఠః శప్తామృఖరీ||౯|| ఆశ్చన్యం సుఖకరమితిసం రాభి
 షీతమిత్యానా|| సామిషమితి|| నిరామిషైర్వధ్యమానంసామిషం శంఖిక్కురంబృప్త్య
 ప్రన్యతరః- ఆమిషస్యస్యగృహేతిశ్చింతిత్యాగాత్సుఖంయథాతథా విధితవర్ధ||౧౦||
 ప్రవేశకర్తవ్యం- సుఖకరమితి నిర్వాచితమిత్యాశా||గృహేతి||౧౧|| ధైక్షప్రప్తి- సుఖక

గచ్ఛంతం రాజానం నావబుద్ధవాన్ || ౧౨ || బహునాచాంకలః పావిత్ర్యం
ద్వయో స్సంభవనం ధృవమ్ | పకాకీపిచరిష్యామి కుమారీశక్తుకాయ
థా || ౧౩ ||

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాంతగతమోక్షధర్మపర్వః

పక్షిగోతాసమాప్తిర్నామాష్టాదశోధ్యాయః-

అదితపకనవత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః || తేనవృత్తేన వృక్షజ్ఞ వీరశోకామహీంచరేత్ | కించమగ్న

విప్రైశ్చై కాగ్నిం శత్రుస్య సంపాదనీ యుక్త్యాహ || ౧౪ || వికాగ్నిమే
కాగ్నియై వసిధత్తత్యా || బహునామితి || కావత్కమారీ పితృగ్రహరక్షకాగ్నిహ
గతాసంధిః ప్రదృశ్యంతంభోజయతిమచ్చస్త్రీప్రహీనమాస్తుంచే చక్రమేతస్యాః ||
కోశ్యాశ్చ శృణోశ్చ కుశః || సావరేమం నాచనామాభూదితి శక్తిస్సర్వాస్య శ్చైవ
చిత్రకమవశేషి ఇతి కి మధ్యాంతే ద్విస్తామాయం వ్యాఖ్యాతః || ౧౩ || ఇతి నీలకణ్ఠీ
యే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మే చర్చామోక్ష్యాహః-

తేనేత్యాదీనః. కేనవృత్తేనవీర శోకోయాత్యాహీంచరేత్ - సకామ్యం వృ
త్తమస్త్రీత్యర్థః. ఇతిః శర్వస రక్షవృత్త్యా గృహహరణం పాదశేపి ప్రభవతి కాచు
శ్యంబృశ్యతే-ద్విషుని హిభిక్షుకా భిక్షుకాశ్చరం స్వాధ్యాసితస్తా నాగతిమ్- ఆ

రీతి యథాకరణ్య శ్చిక్షీతమన్యాహ || సుఖయతి || ఆత్ర లాగతమ్. సోకంస్తాకం గనే
ద్వానందేహూవతే త మూవతా గృహసంధి సన్నితిమ్ ద్విత్వం చాభుకరీం
యనిరితి || ౧౦ || వికాకాకవేదితి మే తారా భిక్షీత మిత్యా || ఇష్టితి || ఆచార మన
శుభత్యపిహరః - ఇమముజాగతానాదత్త చిత్త ఇతి పావత్తయేఽ పృథగః || ౧౨ ||
కుమారీ శక్తివలంబ్యత్వాస్త్రే శిక్షీతమథగమాహ || బహునామితి || సంకథం నాచా-
సంభవనం ఇమితి పాత వాక్యలకా ఇతి ధరః. కుమారీశక్తి యథా త కుమార్యాప్ర
భుంశక్తిం బలయమి- ఆత్ర, క్వచిత్కమారీ త్యాత్రాసం వృత్త్యానా గృహహర
తా || స్వయం రాసహాయామాన కాపి యు. తేమ బన్ధు ఘ్ || తేమభ్యవహారా
ధం శ లీకరణిపాథిణ || అభిక్షుత్యాః (చికాగ్నిస్థాశ్చ కుశ్యశ్చాస్త్రిసం మహ
రి || సా రజ్జగుప్తితల మత్వా మహతి ప్రీడితా రతిః | బంధైః తైక శృణో
ద్వాద్వాపాణ్యారశేషయో || ఉభయారత్య యద్వోమహ్యవత్కత్యాస్త్రే శక్తియోః |
తత్యాప్యేకం నిరభివదే కస్తాన్నా శవద్యనిరితి భాగవతశ్చా ఆనుశస్థీయః
౧౩ || ఇతి శ్రీ శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మోష్టాదశోధ్యాయః-

వృత్తేన అమస్తానేన ప్రమాంకరించరమవన్ ఉత్తరూంకరిమిత్యపిహరః || ౧౨ ||

దేవనముండై యుండై, ననిచెప్పినవిని, పాండవాగ్రిజుం, దేమివతా
నంబున నరుండు వీరశోకుండగుచుఁ జరించు, నెద్దానంజేసి పరమగతి

స్మరణం లోకే పాపహంతరివరమాంగతిమ్॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్రవృత్తావార
 స్తీమ మితిహాసంపురానమ్॥ పరీక్షాదవ్యవ సంవాదంమునేతాదగర
 వ్యవ॥౨॥ చరన్తం బ్రాహ్మణంకందితల్యచిత్త మవామయమ్॥ పవ్ర
 చ్యరాజన్ ప్రహ్లాదోబుద్ధిమాణ బుద్ధిసంమతమ్॥౩॥ పరీక్షాదః॥ స్వస్థశ్చ
 క్లోమ్యమ దామో నిర్విధితోనసూయకిః॥ సువాగ్భవామతోలోకే
 పాప్రజ్ఞశ్చరసిబాలవత్॥౪॥ నైవపాప్రథాయసేకంచిద్వాలాభేవ్యనుకో
 చసినిత్యతృప్త ఇవబ్రహ్మన్నకించదమన్యః॥౫॥ ప్రోతసాహీయమా
 నా సుప్రజాసువిమనా ఇవా ధర్మకామాధర్మ కార్యేషు కూటస్థ ఇవల

రః ఎకాత్మైకాగ్నియోక్త్యాశంభవః- అత్యంతయా ధనాకావియోగహాసీక
 క్కురత్వాదిభావః- రతః కించతావ్యతమపాయానరం హింసాకూప్యముత్తమ
 గతి చీకమస్తీతి శిశ్వాభాః॥౧॥ ఉత్తరమావ॥౨॥ ఆజగరశ్చఅజగరవ్యత్యా
 జితః॥౩॥ కల్యణితం కథదిత్తమ్- అనామయం రాగద్వేషానుబద్ధమ్॥౪॥ వ్య
 శ్మఃవివయోరవాక్యజ్ఞః- ఉద్ధృతమృదీహః- మృత్యురాయావా- చాప్రజ్ఞతస్త్రి
 యః- నిర్విధిహినిరాగ్మ్యః- అనమయకశ్చుర్యత్యాదోషకర్మ- సువాగ్భవాభా
 వ్యగభ్యః శిశిభావవా- మేధావిదోహపాకాకుళం- పాప్రజ్ఞాజ్ఞాత తత్త్వః॥౪॥
 అశ్వనే ద్విత్వేనా నిష్టత్వేనా- అవద్యుశబ్దలిపా తే చీకవ్యా సీత్యర్థః॥౫॥
 ప్రోతా కామది వేగవదువాః నిర్వశిష్టః స్థానిరచిమూటస్థా నిర్వాప్తపాతః

ఎకత్వమ్ లోకే శంభరత్వమ్- కల్యణితమ్ సుగోకమానస్త్వమ్- అనామయమ్ శరీర
 లోగ గహితమ్- మమోగోగారావాదయః- భాత్యోగజ్ఞరాదయః- శ్వలుద్ధృశ్చం
 మరమిష్టమ్- బుద్ధిశంకతయతి పాతేన్మబద్ధమనారతే స్వభాః॥౩॥ స్వస్థః స్వప్రీ
 థిః ఆత్మైకప్రీతిః- శక్ల్యపియంవదఃఉద్ధిగ్ధితిపాతేకలిః- మృదురకరినసానిధుభ
 శంత్వేషర్థః- దాశ్తః నిగృహితేప్రీతిః- నిర్విధిశ్చనిష్టానుః అనమయః- సు
 వాగ్భవాదోమోహామాయా- సువాగ్భవారహితవభావః- అరవిలూకే విబుదురః-
 సువాగ్భ్యగల్పా మేధావిత్యపాతః- ప్రిగభ్యః శిశిభావ్యతః- మేధావీధానావతిమ
 ద్దిర్తధా-పాప్రజ్ఞః పరావతతత్త్వయాధాత్మ్యజ్ఞానాన్- బాలవచ్చరసి-కాత్వేనతిహ
 నేదిహిశిలిః॥౪॥ ద్వేషాన్వత్త్వేవత్వత్వః- విప్రవా-పాప్రజ్ఞానజ్ఞానకమవ్యవస్థితి
 చీతికూలాభావద్యత్యేగ॥౫॥ శిశిభామలోకేషు- పాప్రజ్ఞాకర్త శిశివామి-అవిమనా
 నిరుః శిమనస్త్వ ఇవలత్వమే- కూటస్థా నిర్వికారః- ధర్మకామాధర్మ కార్యశబ్ద ర

వదయు, ననుటయు, ననిమివనదీతనయుం, దజగరవరితంబనునితిహ
 సుంబునిమము, దాననియడిగినయథాంబుదేటవదు, దానిం జెప్పెద,
 వాజగరవామభేయఁడగు నొకట్రాహ్మణుని, ప్రహ్లాదుండు, శమవ్ర
 తారంబువదేశించుని యధిఁబదన, సతంధతనికిష్టనియె ॥౫౪॥౫॥ అ

త్యసే॥౬॥ వానుతిష్ఠసంధమాఢౌ నకామంవానుతిష్ఠసి ఇద్వియా
థాననాదృత్య ముక్తశ్చ రసిసాక్షివత్॥౭॥ తానుప్రజ్ఞా శ్రుతంవా
కిం వృత్తిర్వాకానులేమునే। క్షిప్రమాచత్వమేబ్రహ్మన్ శ్రేయోయది
హమన్యసే॥౮॥ భీష్మః॥ ఆనుయక్తస్సు మేధావీ లోకధర్మ విధానవిత్ । ఉ
వాచశ్శక్త్యయా వాచాప్రస్థోదమనపాథాయ॥౯॥ బ్రాహ్మణః॥ పశ్యే
ప్రస్థోదభూతా నాముత్పత్తిమనిమిత్తతః। హ్రస్వంవృద్ధింవివాశంచ నప్ర
మౌషేయనవవ్యథ॥౧౦॥ నృభావాదేవసంధృక్వ వరణమానాః ప్రవృ

అవిచనా ఇతిపాతత్య వ్యాకులవర్తః॥౬॥ కొటశ్శత్యమేవాహ। నెతి। ఇద్వియాద్ధాన్
గర్భకసాక్షిః అనాదృత్య వరసిః తుష్టిర్యాజమాత్యాగ్రి అహ్ని-సాక్షివత్వత్ః క
ర్తృత్వాదినా॥౭॥ ప్రజ్ఞాతత్వవిరసవ-కులితంబిహారంబాప్రతిమ-వృత్తిప్రకర్తా
నుష్టానమ్- శ్రీయోమమేతిశబ్దః॥౮॥ ఆనుయక్తః శ్చిష్టః- లోకశ్శుభర్షోజప్రజరాదప్త
శ్శ్రీవిభానం తారణమవిద్యాకామకర్తాది- చక్షుజ్ఞః లోకధర్మవిధానవిత్ ॥౯॥ యా
తానాముత్పత్త్యాదికమనిమిత్తతః తారణమీనాన్ ఏకాద్విసియాదితిశక్య ఆహారయ
కులితయక్తిర్యామ్- కులితావత్ శుదేశసోమ్యేకమగ్ని ఆసీదేకమేవాద్విలియంతరై
క్షతంబుస్యాం కులితాయేతిశబ్దాతియదిహారయ శ్శుగరభేకమాన్యాదేక రసావ్య
న్మనా జగదుత్పత్తిమాహ- యక్తివపిమాన్యాజగదుత్పత్తయోగాత్ అతేరసానాం
శ్రీధానశరమాజ్ఞాదీనామధిష్టాతారణస్తరణ సంభూతికర్తృత్వాయానాద్వికరణస్యై
త్యకస్యాదిష్టాతృత్వాయాగా త్పంశ రస్య స్వాధావకత్వై ముక్తయోగాభ్యుత్ప
మాయేద్దౌబాల వచవిద్యాకల్పితవ్యమవశ్యంవాచ్యమ్- అవిద్యావాశశ్శుర శుర్యతప్త
సిద్ధత్వాదవిద్యామిథ్యా, అనాదిభావత్వై శుభ్యవిద్యత్వాత్, పృథివీరేకాతాశవదిత్య
విద్యామిథ్యాత్వనిధౌ శాస్త్రతీమాదేజజగదుత్పత్తింసాధయతి- తతశ్చయన్తదన్యం
నాస్తికప్రాప్తుభి మితికులితెరాత్మజ్ఞశ్శ మమద్వితియాభావాన్నివాచకవ్యథే కవరః

హిత ఇతియావత్ ॥౬॥ కొటశ్శత్యమేవవృణోతి। నానుతిష్ఠసే॥ ముక్తశ్చిష్టః
౭॥ ప్రజ్ఞాజ్ఞానమ్- శ్రుతంశ్రీజ్ఞానమ్-వృత్తిరనుష్టానమ్-ఇహఅర్హి లోకేత్రయైతి
యన్తస్యనే తాద్యశంశ్రీజ్ఞానికమాచత్వైశ్శుభః- సామాన్యేనశ్శుభశక్తిమ్॥౮॥ ఆను
యక్తః శ్చిష్టః-లోకధర్మవిధానవిత్-లోకానాంజనానాంయేధర్మాశ్చిద్ధానవిత్ త
త్కృతుజ్ఞః-అనపేక్షయాచీక్రుచకారాశ్శురహితయా-అనపాథాయేతిపాతశం
గతార్థమైత్యరః॥౯॥ అనిమిత్తతః- జ్ఞాతనిమిత్తంబిహా- హ్రీశుకలక్షయమ్- ఉత్ప
త్తింవృద్ధింహ్రీశంవివాశంచేతికృతుః- శ్రీకృష్ణప్రేమవ్యథే- తాత్యనితోధ్యైత్తి
త్కర్తృభీశత్వేనా ప్రకట్యగా నుద్యోగయా తాత్యకరత్వాదిభావః॥౧౦॥ శ్శ
నిమిత్తముభూతంబుల। జననం, బవిదూపుసెడుట, సంపన్నములై। యు
దికి విషాదము మోదం। బును జేయఁగలే, వనిత్యములుగ నెఱిగినా

(50)

మొత్తం సర్వభూమి

[శ్లో॥

త్రయః స్వభావవిరతా సుస్వాపవితుష్టినకేనచిత్॥౧౧॥ పశ్యన్
ప్రక్షోదసంయోగాన్ విప్రయోగవరాయణాన్ | నంచయాంశ్చచివా
తాస్తాస్మక్యచిద్విదధేమనః॥౧౨॥ అస్తవస్తివభూతాని గుణయుక్తాని
పశ్యతః | ఉత్పత్తినిధనజ్ఞప్య కేంకార్యమవశిష్యతే॥౧౩॥ జలకానామపి

౧॥ ఎకస్థానేవాద్వితియావ్యమున డేవుత్తిముత్త్యా కత్త్రేఽన్ధిలిలయూపాస్యాహ॥ నే
తి॥ స్వకావార స్వకస్యకావః స్వభావః స్వరూపశత్రా- తవపపరమానాః పశ్యత్త
యోపిశంభ్యశ్చాః శుక్లశ్చద్యుష్ట్యాః- స్వభావపపరతాః శర్యాః శ్రీభాః తాసాన
తాసాం శ్రీగ్రావావశ్యత్వరాయణం నాస్తీత్యర్థః- తస్మాదేవంజాతా- కేశవిద్యుప్త
లాక్షక్యకలభానాపిశంభ్య- శుక్లమైతేద్ద్యుష్ట్యామితిజానీయాద్విత్త్యర్థః॥౧౦॥
ఎవంతత్త్వద్విప్యస్యాప్యముపపాద్య బాహ్యద్విప్యపి బాహ్యవ్యత్త్యాత్మకత
పాదయతి॥ ఎత్త్యతి॥ స్వాపకంతునా సక్యవిద్విషయే వికథేపిభారయామి తద్వి
నా కేశోభోత్పత్తిం జానకా- యద్వాఽకౌతయః ఆకమ్మసం
హతవాతయోరపి జగదసత్వత్వ మస్తీరిన్యాప్యకేవోదయత్వాహావత్కతి॥౧౧॥ ఎ
కమాదీస్యకౌతాని మజానయామయతి॥ ఎత్తపన్తితి॥ యా- పాపకమతే ఎత్తపిద్వాని
తరమానుతేధానాదీని పక్షవిర్ధకః-జరా యజాదశరీరాదివృష్టాస్త్రావా-చరిత్యత్వం
సాధ్యమ-గుణయజ్జర్వం కూటః-యత్సంహతంఘటాదితవనిత్యమ-చరమాన్వాదిత
త్వగుణవిడిభావేన పశిభాసంక గుణతేయాత్తత్వేన సంహతాత్విః భుజమచిత్యాః
తస్మాత్సూర్యోత్త- ఉత్పత్తి విధనకేతుభూతం జన్మభావతః కించార్థం కర్తవ్యమక
త్యతే- పక్షిపక్ష్యర్థః- తథాచక్రితః- వికథ్యస్తవైతద్విద్వాంశః పూర్వమహాకాల
మహాబోధియా అగ్ని హూయం శభాహవాం కతికర్తి॥౧౩॥ సాదరద్విప్యపిజగ

భావః శుక్లతవాసనీతి గీతాసుప్రతిపాదితః || ౧౨ || భావః పరమనాః పరమ
 మానాః పరిపూర్ణః || ఇతి శ్రీభావా దేవప్రకృతి సంసర్తజనితత్వ దాత్తాభి
 సజ్జితవాసనాశ్చ తాన్యేవేతేన సృజ్యమాన్య, సర్వాః శుక్లతయస్త్వైవా నరతా
 ఇతి కేవలమితి సమతుష్ట్యసంతుష్ట్యు- చితమవేక్షణం బహుభావాన్మయి || ౧౩ ||
 ఏప్రియాగోపయోగః, శరీరం బాహ్యరకాదికమ్, అంతఃసంగతిర్యమం తథాభావాత్
 తంత్రీయం సంఘాతాత్ || ౧౪ || సుఖయోగ్యాని శుక్లసర్వజన్మమాయత్వాని
 భావాన్యకవన్, అనిత్యావీతిత్యర్థః- ఉత్పత్తినిభ-జ్జననీయేత్యుత్పత్తి వ్యభిచారి
 న భవమితి జ్ఞానవతిః || ౧౫ || భావయనమిత్వే- శుక్లత్రాణీకర్తృజ్ఞానవతిః కర్త్రీం
 శ్చివీతి శుక్లత్రాణీకర్తృభవీతిభావః || ౧౬ || జలజానాంకుశాం ధూతానామ్, శు

॥౪౫॥గీ॥ వలదఁగాష్టముల్లూడిన వడువుబంధుఁ సంగమం, బవివాసిన
చాడ్పుతడ్చియోగ, మింతచూచినవానినువ్వులికము|వొరయ నేగదు,
దానవవరతనూజ॥౪౬॥వ॥ ఈతెలుంగులే నెఱుంగుదు, నాదెసఁబ్ర

నైవోపపద్యతే॥౨౦॥ కణాన్తకదావిద్వద్దా మిపిణ్యాకముపచగ్రీపి
 భక్షయేకానిమాంసాని భక్ష్యాం శ్చోచ్చావచాకపునః॥౨౧॥ కయేక
 దావిత్పగ్యజేఁ భూమావపి పునశ్చయే॥పాప్రాదేపిచమేశయాక దా
 విమృశపద్యతే॥౨౨॥ధారయామిచ చీరాని శాణాయో మాజినానిచ॥ మ
 హాహాణ్యపివాసాంసి ధారయామ్యహమేకదా॥౨౩॥ నసంనివరితం
 ధమ్యమాముపభోగం యదృచ్ఛయా॥ ప్రత్యావత్తేనచాప్యేన మనురు
 ధ్యేసుమలభామ్॥౨౪॥ ఆచలమనిధనం శివంవిశోకం శుచిమతులంవి
 ద్భూషాం మతేనివిష్టమ్॥ అనభిమతమసేవితం విమూఢైర్రాత్రమిద మాజ
 గరం శుచిశ్చరామి॥౨౫॥ అపసితమతిరమ్యతఃస్వధర్మాత్పరిమితసంస

త్యాకంఠింభుమ్॥౨౬॥౨౭॥మహానిఃక్షమాతరీతత్సూత్రీమయా॥౨౮॥ధర్మంధ
 ర్మావనశేషమ్- ఇత్థస్తాతరణి తత్త్వవిదామశ్చసూకరాదితుల్యతాతత్రై॥౨౯॥అచ
 లంకృతమనిధనంబృహత్పరిహాః-శుచింబ్రహ్మవిత్త్యుక్త- విదూషంతు తెవిస్తాదేత్రీ
 విష్టం రిత్వాచరణ్యభాః- అభిదురత్వాదేవాసేవంమూఢైః- అజగరం అజగరో
 త్యా యత్ప్రైవైశేతతి-అస్మిదన్తమ్॥౩౦॥కషాయః కోధాద్వానేశశస్త్రీమితితతా- రా
 గద్వేషాదిర్వా॥౩౧॥ అనియతక్షాత్రం ఫలాదియత్ర-విధిరకృష్టంఠిశ్శుచంభావః

అల్పగుణమ్॥౩౨॥కణానమూక్షాకాధాన్యాంకా (తే-మూకలు)పిణ్యాకంఠింఠిం
 ఘ్-విష్టామిలప్యే-భాదామిత్యపిపాఠః-తత్త్వా-భక్ష్యానిపాకవ్యయమ్॥౩౩॥౩౪॥
 చీరాదితరులక్మలాక్షుపాదానకాని-శావానికరమాత్రరీతితాని-మహంతి చతావ్యర్థా
 నీతేతిర్థధారయః॥౩౫॥ధర్మంధర్మావనశేషమినిపిద్ధవ్యావృత్తిః॥౩౬॥అచలమ్-భ
 లావ్యధిచారీత్యభాః-అనిధనమ్-నాకానాపాదకమిత్థిభాః-అతంత్రీ యస్మిన్మం-అ
 తుల్యద్వితయమ్-విదూషంతుతేనివిష్టమ్-విద్యుః-మంతుమ్-విదూషంతుతేనీవిష్టమితి
 పాఠః-అభిదురంవిమూఢానామేవ-అజగరం అజగరసంబద్ధి- అజగత్పత్తి శక్త
 కదిర్విధిః-అజగత్స్వకక్రీడికోపనతే నైవవర్తయతీతివ్రేనిధమ్॥౩౭॥ అపసితం

సరసాన్నముఁచిణ్యాకము॥నరిగాఁగభుజింతుమృదులశయ్యాఠలమున్॥
 ధరణీయుశయసరుదికినా॥ కరయం గానొక్కరూప, యసుర ప్రవరా
 గ్గ॥గీ॥ వారచీరయేనిఁ,జారుచీనాంబరం॥ బైనఁ, గట్టుకొనినయపుడు
 హృదయ॥ మొప్పదొప్పుననకయుండు, రూపాదుల॥ నలమికోనవు చ
 యురాదికములు॥౬౦॥వ॥ అనివెండియు॥౬౧॥గీ॥ చలనమేది, పుట్టుఁ
 జాపునుందిరువెట్టి, యామిషాధిజనుల నపహసించు॥ నలమితోడ, లే
 మి కలిమివాటించునీ॥ రమణనునికెయ్యజగవ్రతంబు॥౬౨॥గీ॥అనియతం

రణః పరావరజ్ఞః | విగతభయకమాయ లోభమోహమా ప్రతమిద
మాజగరం శుచిశ్చరామి || ౨౬ || అనియతఫలభక్త్య భోజ్యపేయవివివ
రిణామవిభక్తదేశకాలమ్ | హృదయసుఖమనివితంకదర్శ్యై ప్రతమిద
మాజగరం శుచిశ్చరామి || ౨౭ || ఇదమిదమిత్యుక్త్యయాభిభూతం జనమన
వాస్తధనం విషీదమానమ్ | నిపుణమతి నిశమ్యతత్త్వబుద్ధ్యా ప్రతమి
దమాజగరం శుచిశ్చరామి || ౨౮ || బహువిధమనుద్యత్య చార్థహేతోః
కృపణమహార్య మనార్య మాశ్రయన్తమ్ | ఉపశమశుచిరాత్మవా
ప్రశాన్తాప్రతమిదమాజగరం శుచిశ్చరామి || ౨౯ || సుఖమసుఖమలాభమ
క్షాలాభం రతిమరతిం మరణంచజీవితంచ | విధినియతమవేక్ష్యతత్త్వతో
హం ప్రతమిదమాజగరం శుచిశ్చరామి || ౩౦ || అవగతభయరాగమో
హదపోఽధ్యతిమతిబుద్ధినమస్త్రితః ప్రశాన్తః | ఉపగతఫలభోగినోనిశమ్య

శుచిపాకః- తేనైవదేశకాలవ్యవస్థాయాపావితత్-కలర్యైః విషయబుద్ధైః || ౨౬ || కన
పాప్రాప్తకర్తృకారణం సహాయమతి నిశమ్యజాత్యై || ౨౭ || అర్థకారణ
ర్యం నిశకార్యంప్రయమిశమాశ్రయతి యః కృతః దీపజనప్రమమృత్యో వేశమరు
తిరాత్మవాః జితవ్రతః || ౨౯ || విధినియతంబ్రవాధీనమ్ || ౩౦ || ధృతిః దైర్యమ్-మతిరా
జాత్యమ- బుద్ధిశ్చయః- ఉపగతంశమాపాగతంఫలంప్రియంయేషంతాన్ భోగిన
శ్చుర్వాన్ అజగరాన్విశమ్యబుద్ధ్యై- ఫలభోగినైః కాలపాథావాపివత్ మధ్యమతి

తిష్ఠిచ్ఛేతబుద్ధిః- అవతతమతింశిపాతేషీరబుద్ధిః- శుచిమింశంశరణః నియతబుద్ధిః- తమి
తశంపరద ఇత్యపిపాకఃకమయః-పావమ్ || ౨౬ || భక్త్యంభరవికదమత్యవహార్యంక
మూల్యాది- భోజ్యమస్తమ్- విధిచరితామవిభక్తదేశకాలమ్- దేశకాలవ్యవస్థాక
హితమిత్యర్థః- హృదయస్యసుఖమనువితరమ్- కలర్యైః మృత్యైః || ౨౭ || ఇమంలప్యై
ఇకంలప్యైఇతి-నిపుణాకతిర్యన్తీకర్తృజీవత్యభావవితరణ-నిపుణమనవిశమ్యో
విపాకః || ౨౮ || అర్థకారణానామ్ అనార్యంయారాజ్ఞా చ్ఛ్రిణితానైక
మాశ్రయన్త మార్యం కృపణమనుద్యత్యత్యస్యయః ఉపశమేన లృప్తావితకేత ఉ
చిః- ఉపశమరుచినిపాతే ఏవకమే రుచిరలంకారాన్యతమ్- అత్తవాక అత్త
యా భాత్త్యభాగవాద- ప్రశాన్తః నిగృహితేష్టియః || ౨౯ || ౩౦ || శయాదీనివ్యా
భ్యాతాని- జుతిత్తనమ్- బుద్ధిర్జ్ఞానమ్- ఉపగతఫలదైవ భోగినాభోగవత్- ఉప

బులైన యావతరవిహరణాశయనముల, విభాత్యసంప్రయిక్త | భంగిం,
బరం, సంతరంగనిర్భారవ | ర్తనము కలిమి, యజగరవ్రతంబు || ౨౩ ||
గీ || వ్యత్యప్తిశ్చోచనిరతితాల్మిసమత్త | మారకంలిగి, విత్సుభానుభవము |

వ్రతమిదమాజగరంశుచిశ్చరామి॥౩౧॥ అనియతశయనాసనః వ్రష్ట
త్యాదమనియమవ్రత శౌచసత్యయుక్తః। అపగతఫలసంచయః వ్రహ్మ
హో వ్రతమిదమాజగరంశుచిశ్చరామి॥౩౨॥ అభిహత మసుఖై రిహాభా
నాశై రుపగతబుద్ధిరవేక్ష్యచాత్మసంస్థమ్। తృప్తితమనియశం మనోనియ
స్తం వ్రతమిదమాజగరంశుచిశ్చరామి॥౩౩॥ సహృదయమనురుధ్య తే
మమోవాప్రియసుఖమలభతామనిత్యతాంచ। తమభయ. ముపలభతయ.
నివాహం వ్రతమిదమాజగరంశుచి శ్చరామి॥౩౪॥ బహుకథితమిదం
హి బుద్ధి మద్భిఃకవిభిరభివ్రీథ యద్భిరాత్మవిద్భిః। ఇదమిదమితీత్ర

కలా-:॥౩౧॥ వ్రత్యత్యాదిమదిషుయ్యుక్తః-సద్గత్యాం-సతుసాధకత్వం-కారణ-అవ
గత ఫలసంచయః త్యక్తయోగఫలశీమాహః॥౩౨॥ ఈశానార్థై రిచ్ఛావిషయైరూ
పాదిభిఃవిషయావిషయైర్వాచ్యుల్యుల్యైరాదిభిర్దేవభిరశుభార్థంపరిశ్రామేదుఃఖార్థముప
గతమిత్యుక్తః-కరాబ్రుఖం తృప్తితమనియశం మనోనేత్యుక్తవగతమతిః-లభ్యా
కః-అత్తసంసృతాసమాప్తిర్యన్యంత్రధానియన్తుల్యకరితరామి-అభిహతమసుఖై
రిహార్థనాశై రిత్యాద్యఃపాఠః॥౩౩॥ హృదయంతాం స్థానైః బుద్ధిఃకళశ్చ-తాత్కాల్యతద్ధ
రూః-ర్వృత్తిభోక్తృత్వ కాకాంతల్యాదయో లక్ష్యైః-తా-అశనురుధ్యవేక్ష్య
పాతావ్రతే-అనుసంధ్యశ్చి సమ్యక్సాత్మసంవార్తః-తతఃతీర్థబద్ధ-సుఖదుర్లభ
తాం-సుఖానిత్యతాం-అభయమలక్షణాన్నిరీయాజనా॥౩౪॥ ఇదమాజగరంవ్రతం
సర్వ వాచిలభమత్యావాదిహ్యత్య గపాపాత్మతత్త్వం తిర్మాగోచరమితీతీతత
కాన్తే-వాన్తేత్యాదౌచనే-ఇదమిదమితిశ్చమతైః-సరమతైశ్చ తర్కయద్భిరుక్తయ

సరఫలకాత్మానుభవతా ఇత్యధాః-తాద్భిరా-నిశ్చయ్యస్తైః॥౩౧॥ అసంసృ
తిః-అశనశ్చైవసపాఠః-చక్రత్యాశ్చ్యభావే-నియమాశ్చాచాదయః-వ్రతానిచా
న్యాయవాది-అజగరమిదా-అచగరఫలసంచయః-ఫలాభిసంధిరహిః-చ)
వ్యాప్తిసత్యమిదం॥౩౨॥ ఉపగతబుద్ధిర్లబ్ధి వ్యామో-కామసుఖైదుఃఖకరైరభానా
తైః-సత్వసేన ధవామహానే అనీదైః-సైః, అభిహతమసత్వసేన, అతపివానిత్యం
మనఃఅవేక్ష్య, తదాత్మసంస్థం అత్తనిష్ఠంయథాశక్తితధానియన్తుమ్-ఉపగతమ
సుసాద్భిమివాహారేరిపాత-ఇచ్ఛావిషయైఃపాప్రంకుఃఖయావంప్రయోజనమవేక్ష్య
యన్తుః॥౩౩॥ హృదయం తాత్కాల్యదాత్తా-మనోవాచనైఃకదితం-వాచిల్యాదయ
యైః-సమ్యక్సాత్మతేరితైవైవాన్తి-పియాదిఇప్తుని, సుఖం-చ, పియాసుఖాని-తేహం
దుర్లభతాంకుఃఫలబుద్ధిశ్చతామ, అనిత్యతామపిరత్యం-నానురుధ్యతే-సజానాతి
శ్చిత్త-ఇతీతివాక్యాంకైరే॥౩౪॥ బుద్ధి మద్భిఃకవిభిః-కవిభిర్యపిభిః-అభివ్రీథయద్భిః
చక్రత్యాచయద్భిః-అత్తవిద్భిరాత్మజైః-అభివ్రీథయద్భిరాత్మకైః-మిత్యపిపాఠః-

వ్రీచుర మగుట,యజగరవ్రీత,మది విను, మజ్జమర్లభంబు, పాంజ్జభూ

తత్రతత్త్వస్వపరమతైగఽహానంప)తరగ యద్భిః || ౩౫|| తదహమనునిశ
 మ్యపివ) పాతంపుథగభివన్న మిహంబుదైబుఁనుప్రేః| అనవసింషన
 న్నదోషపారం సృఘవిహరామి వినీతరోషతృష్ణః|| ౩౬|| భీష్మః|| అజగర
 చరితవ)తంపుహాత్రాయ ఇహానరోనుచరేద్వినితరాగః| అపగతభయమ
 న్యులోభమోహస్ఫులుసుఖంవిహరేదిమంవిహరమ్|| ౩౭||

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాఽక్షరణ మోక్షధన్య పర్యంతే

ప్రహ్లాదాద్భిః శిష్యం వాదో నామైకోనపింశోధ్యాయః-

అదతోద్విన్నవతృప్తిశశితమోధ్యాయః-

ద్భిః- తథాహి- ఈశ్వరంవిశ్వమహద్భూతానానాభావోబాబుద్ధ్యాదితేషుగుణిభిః
 స్వరూపవృత్తిం బ్రహ్మచరింవా అస్మతేజదనుఃఖాది వ్యాప్యత్రీకుక శ్శబ్దానన్తాన
 ప్రస్వరూపం వెవాదనాం వికల్పా అత్తనిద్యశ్యతై- తథాపినర్మహం శ్శస్మానిక
 తాత్త్వ తత్త్వవర్జనా యాజగరం వృత్తిమోషేయమితివాః|| ౩౫|| తదిదమతి|| ఇదిమి
 తిచక్రేక్ష్యాదిచిహ్నాచి సకంజగల్-అబుధైః శ్శుభకాత్కృతికృత్యేనానిచక్రేక్ష్యా
 తంశరీ విచక్రీపాక విఃప్రః చక్రీపాతొభ్యుగుః తద్యవ్వాకతమితి అనుశిష్యుః
 ప్రాముక్తిభ్యా మెవాహవ్యక్తమవిహరామి- కింరర్హి జగత్తత్త్వంత్వయాః శ్శిశవిశ్య
 తలహ-అనవసింషనాన్తి కాలఃగుణః దేశలశ్యఅవసికం అవసానఃచక్రేవోయ
 శ్శుభతత్త్వా అనప్రదోషపారమ- అస్మిన్వాః దోషవిషమశృష్టి హేతుత్వేన నై
 ష్టుశ్శాదిః పారః దేశపంశ్యవశ్యవాన్తి యశ్శుభతత్త్వా|| ౩౬|| యదమవిహరం ఇహ
 మజగ రవికరూపకీర్తిరామనరరే, శశుభేవిహరేతి శశుభః|| ౩౭|| ఇతిపింశీయే
 కాన్తి చర్యణి మోక్షధర్మ కష్టాధ్యాయః-

గహనంకుర్వేథమ్ వృత్తయద్భియాహయద్భిః- వికల్పయద్భిరిపాతే తత్త్వనిర్ణయా
 యవాదం కుర్వద్భునిత్యథాః- ఏకాద్యతైరితకుజగరవృత్తిం విహరతిమిత్వన్యన్యః||
 ౩౫|| తత్త్వోక్త్యామాజగరవృత్తి చక్రం శశ మనునిశ మ్యత్యన్యన్యః- అబుధై
 కశ్శైశ్వర్యమైర్వరభిచక్రంపాప్రమ, అనవసింషవప్రమ, తద్యవమిత్వథాః- అనప్రదో
 షాహాపాంయతిసమూహయిత్యనప్రదోషపాకః- అనప్రదోషపాకభర్తృభ్యః- ఏకాద్య
 శంభ, విచక్రీపాతంవిచక్రం, అనునిశమ్యేత్యన్యన్యః- సృఘమనుష్యుఘవిహరే, వి
 నీతరోషతృష్ణః- శ్శుభాశ్శుభకాతొవిహరామిశంభరామి- విహరామిత్వవిహరః|| ౩౬||
 అనుచరే అనుతిశరీ- మన్యశ్శిశ్యః- విహరమిహాశశంభాతమ్ శుఖమితియో
 వికేషగత్ శుభేషత్వవిహరః|| ౩౭|| ఇతివ్యాసశశుభయేమోక్షధర్మ ఏకోనపింశోధ్యాయః-

మ|| ౬౬ర|| వ|| ఇదిశశుప్ర)కాగవిదినియెనని చెప్పి, భీష్మండు|| ౬౫|| క|| అజ
 గర వరితముదనకును| నిజముగనలవలుపనేర్పుంర్పలమతికిక, వృజినభ
 యమన్యశోకము| లజేయములుగావు, మోక్షమాయత్తమగు|| ౬౬||

యునిష్ఠిరః॥ బాధవాకమౌ విత్తంవా పృజ్ఞాచేహ పితామహః।
 నరస్యకాపృతిష్ఠాస్యాదేతత్పుష్టోబ్రవీహిమే॥౮॥ భీష్మ॥ పృజ్ఞాపృతిష్ఠా
 భూతానాం ప్రజ్ఞాలాభః పరోమతః। పృజ్ఞా విశ్వేయిసీలాకౌ పృజ్ఞా
 స్వర్గానుతామతః॥ పృజ్ఞయాపాపితాతోఽభూద్భులిరైశ్వర్య సం
 తయే। పృష్ఠాదోనముచిమౌజీర స్తస్యాః కింవిద్యతేపరమ్॥౩॥ అత్రా
 ప్యుదా హరస్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। ఇద్వైకాశ్యవ సంవాదంత
 విబోధ యునిష్ఠిర॥౮॥ వైశ్యఃకశ్చిదృషిం తాత కాశ్యపంసంశితవ్ర
 తమ్। రథేనపాతయామావ దృప్తశ్రీమాం ప్రపస్విసమ్॥౫॥ అత్రా
 న్న పతితఃక్రుద్ధస్త్యక్త్వాత్తానమథాబ్రవీత్। మరిష్యాహ్యధనస్యేహ జీ
 వితాతోఽనవిద్యతే॥౬॥ తథాముమూఘామాసీన మాకూజన్తమచే

అజగత్సంయాసాం స్వాస్థ్యంక్షణాంప్రతిష్ఠాంతంబాధవ శబ్దోబలశ్చితాకాశి
 రేత శబ్దరథయితి శబ్దబాహుకాశగజవశర, కింకర్తృ బలశ్చక్రవర్తిసాధనాది, కిం
 విత్తంవిత్తసాధ్యంయజ్ఞాది, యోజనాంజ్ఞాతేతిప్రశ్నః॥౮॥౨॥౩॥ అపృజ్ఞాహీనః శ్వశ్చ
 నాపి నిమిత్తైశ్వర్యం, పృజ్ఞావాం సుఖకదాచి నిత్యాశాంతిశ్చ॥౪॥౫॥ రథశరకా
 భారే॥౫॥ అత్తానంధర్మంత్యక్త్వా- ఆత్మబుద్ధౌ భృతాచేహ ఇతిలోకః- తేవి
 తార్థఃజీవితప్రయోజనమ్॥౬॥ అకూజన్తం మూర్ఖ యానిశ్చబ్దమప్రోక్తాజన్తమితి

అప్రతిష్ఠాస్థిరః- బ్రహ్మసీత్యాదౌ-పదస్థేతిపాఠాశాసనాచసంభా మజ్ఞాన
 యర్హ వికల్పవృత్తంత్యజా తవ ఇత్యాత్మనేపదమ్॥౮॥౨॥౩॥ పృజ్ఞాపృతిష్ఠం జ్ఞాన-
 విశ్వేయిసీ మోక్షసాధనయాతా- స్వర్గాః స్వర్గానివృత్తా- అనుష్ఠానకాలేషి
 సుఖయాచేత్యర్థః॥౪॥౫॥౬॥ ఋషింమార్తే ఇతి ఋషిం తాతేతిపాఠః- శం
 శతంసుతీక్షణంప్ర తంతాశ్వపః- శ్వతేరిత్యం పృతేనైత్య మితీత్యమః ॥౫॥ ఆ
 త్తానం శరీరంత్యక్త్వా- అపపెత్స్య ॥౬॥ ముమూషుః- మర్క మిష్కన్త మ-

॥౮॥అనినవిని యజాతశత్రుండు బంధుమమత్వకర్తృవృత్తప్రజ్ఞలయందె
 య్యదనరునకు సుప్రతిష్ఠం జేయుననియడిగిన నాపగాతనయుండతనికి
 ట్లనియె॥౬॥౭॥ క॥ ప్రజ్ఞయప్రతిష్ఠలాభ ము। ప్రజ్ఞయనాకం బనంగప్ర
 జ్ఞయమవ్వే। ప్రజ్ఞయైకైవల్యంబును బ్రజ్ఞా పాధ్యములు గానిపనులుంగ
 లవే॥౮॥౯॥౧॥ బలిప్రహ్లాదమంకిప్రభృతులు ప్రజ్ఞనకాదె సమాధానసంప
 న్నులైరి, కాశ్యపనామధేయుండగు ధరణీసురసత్తముండాక్ర యుద్ధత
 పురుషునిరథంబు దాడి, పడి, తదవమానదూయమా నమానసుండై, యసు
 పరిత్యాగవర వ్యవసాయకుండగుటయు, నింద్రుండుస్వగాలరూపంబున

తనమిత్తస్త్రిస్సన్మిగలదాపేణబధాపేద్విజసత్తమమ్॥ ౭॥ స్మగలః॥ మా
సుపీంయోనిమిద్భు సర్వభూతానిసర్వదా మనుష్యత్వేన వివ్రత్వంస
ర్వసవాభిననతి॥౮॥ మనుష్యే బ్రాహ్మణశ్చసే శోత్రీయశ్చపి కా
శ్యవః సుమలభమవాప్యైత న్నదోహవ్యర్తుమన్వసి ॥౯॥ సర్వేలాభా
పా భిమానాభిసత్వవతీ శ్రుతిః సంతోషణీయదాపోపి లోభాద్భదభి
మన్యసే॥౧౦॥ అహూసిద్ధాథాతా లేహంయేహంవస్తీహపాణయః॥ అ
తీవస్సుపాదౌలేహం యేహంసస్తీహపాణయః॥౧౧॥ పానీమద్భ్యః
స్పృహోష్టాకం ధనవద్భ్యో యథాతమ నపాణీలాభాదధికోలాభఃకష్ట
నవిద్యతే ॥౧౨॥ అపాణీత్యా ద్వయం విప్ర కీలకాన్ నోద్ధరా
మహే॥ జన్మానుచ్ఛావశానక్లేదశతోనాతగ్రహమచ॥౧౩॥ అథయే
హంపునఃపాణీ దేవదత్తాదశాబ్ధుభీ ఉద్ధరన్తి కృమీసజ్జాద్దశతశ్చే
తగ్రహన్తిచ॥౧౪॥ వహోతవహిమానాంచ పరిత్యాజానికుర్వతేచేల

పాశే చిక్రన్తాన్వృశస్తక॥౧౫॥ సర్వదేవాదిరపి అభినన్దతి విక్రీడ్యచభిన్ద్య
శస్తతి॥౧౬॥ శోత్రీయాదభీతజేమః- వితర్తుమనుష్యత్వాదితీయమ్- దోమకోహ
త్వాత్॥౧౭॥ సాభిమానః- మయేకతనం బ్రహ్మకృతమన విజయలభః- శత్రువన్ము
తః కన్యాపిపనేన శంఖస్థాస్తి- యగృభః కశ్యపీశ్వరవతిక్రీడితః- గృభఃకర్ణా
భం యాతాన్తిః- యత్సంతోషణీయం యావత్త్వం శ్వస్యాభిజన్యసే ముమ్మహి
నిర్వృత్తేన నాశయనేఇతి- యదివావిజయభిజన్యశ్చ శనీయాశ్చం కంష్యఇత్యభిమా
ర్వశ్శుభస్యత్యైం సార్థత్వవత్సనాత్- యన్మాభిజన్యశ్చ ఇతిపాతఃశ్చప్తార్థః॥౧౮॥
౧౯॥౨౦॥ వకమచున నాశయాత్ ॥౨౩॥ వికచన్తికర్ణాయనే॥౨౪॥౨౫॥ అధిష్టా

అకాశమ్ అప్యక్తచ్ఛనిం కుర్వన్మ- అతేతవని, అప్రతేతవనితవచాతః
౭॥౨౬॥ అప్ర అభిమాన్వేన మనసచభిమానః- అప్రతేతవత్సభః- శర్మపిలా
రాఉత్తరార్ధరావత్స సహితా ఏవేతి కృతిస్మృత్యవతింభాధాన- శర్వావతేక్రీడి
రిత్యపిపాతః- ఏవాక్రూస్తేతవనియశర్మత్వభః- యవ్యప్తార్థంతో యజ్ఞే
యాపాపి వాస్తవైశ్చ్యనాభినన్దనీయ శరీరాది లోకార్తప్తార్థః అభిజన్యసే- భగ
వతేభగ ఇత్యభః- శర్మలాకాస్మాభిమానా ఇతిపాత శర్మలా ఇత్యభః॥
౧౦॥౧౧॥౧౨॥ బ్రహ్మని, విప్రేతకాతకన్యాయుతాభావ- బ్రహ్మబ్రహ్మ
తః- కీలకావంశాదీ- కర్ణకవిత్వపిపాతః- మూర్ఖమయ- సహనమా-
౧౩॥ తేవత్వాది, విశ్వేతేచేతి తపాతః- దేవకర్తా విత్వతీ అతివశేష
తా వ్యయసీయశంశకతిః తేవకేతేవరైఃపుణ్యయజ్ఞంబయజ్ఞాన మనా ఇతి
వోకోఽనుశంశేత్తయః- ఉత్పన్నవివిభుంకకమన్తికేత్యపిపాతః॥౧౪॥తీర్థా
దా- నివారణానిత్యభః- తేం బ్రహ్మ- శుభం- శుభకరత్యాచారమ్- శు

వన్నంసుఖం శయ్యాంనివారణోఽభ్యుత్థతే || ౧౫ || అధిష్టాయ చ గాం
 లోకే భ్యుత్థతే వాహయన్తి చ | ఉపాయైర్బహుభిశ్చైవ వశ్యానాన్తిని
 కుగ్వతే || ౧౬ || యోఖల్వజిహ్వః కృపణాల్బ్రహ్మణాల్పాణయః | సహస్తే
 తానిదుఃఖాని దిష్ట్యాత్మం సతథామనే || ౧౭ || దిష్ట్యాత్మం నస్య గాలో
 వానకిమిసా చ మూషికః | ససహా నచ మణ్డూకో నచాన్యః పాప
 యోనిజః || ౧౮ || ఏతావతాపిలాభేన తోష్ట్రమన్వసికాశ్యమ | కింపున
 ర్యోసి సర్వేషాం భూతానాం బ్రాహ్మణోత్తమః || ౧౯ || ఇమేభాదన్తి
 క్రిమయస్తేషాముద్ధరణాయవై | నాస్తిశక్తిగపాణిత్యాత్మశ్యావస్థా మి
 మాంసును || ౨౦ || అకార్యమితిచైవేహ నాత్మానం సంత్యజామ్యహమ్ |
 నాతః పాపీయ సీంయోనిం పతేయమథమామితి || ౨౧ || మధ్యేవై పాప
 యోనీనాం సార్థాలీయామహంగతః | పాపీయస్య బహుతరా ఇతో
 న్యాః పాపయోనయః || ౨౨ || నన్తి కేచిత్ సుఖతరాః నన్త్యన్యే భృశ
 దుఃఖతాః | నైకాన్తసుఖమేవంహి క్వచిత్పశ్యామి కస్యచిత్ || ౨౩ ||
 మనుష్యా హ్యధ్యతాం ప్రాప్యరాజ్యమిచ్ఛన్త్య నన్తరమ్ | రాజ్యా
 దైవత్వమిచ్ఛన్తి దేవత్వాదిద్వితామపి || ౨౪ || భవేన్త్యం యద్యపిత్వా

యత్యాధ్యత్య-గాంకుచిపింబరీకర్ణాదింశా-ఆత్మన్యాత్మభోగనిమిత్తమ్ || ౧౬ || అల్పప్రా
 తాః అల్పబలాః || ౧౭ || ౧౮ || అవన్తివశస్స || ౨౦ || అకార్యమితి | తిరచ్చాదుపదేశా
 త్యాగః పాపాంత, కిమతవికరం శుద్ధానాం శృణోమితిభావః || ౨౧ || మధ్యధిత్తామ్-ఇ
 తోన్యామతి నీచామిత్యర్థః || ౨౨ || ఏకేదేనావయః- అన్యేకత్వాత్వాః- ఏకస్తవత్వ
 ప్రసంగం శాస్త్రీక-శృష్టయోనిరకధిత్యాత్ || ౨౩ || కదేనానామనమ్యుక్త్యాదినా ||

బుధితి క్రియావికరణంవా- నివారణం స్వానభా నివారణమ్- ఉపభంభ్యతే అను
 భవన్తి || ౧౫ || గాం యామిమ్- ఆత్మనిమిషయే || ౧౬ || అజిహ్వః- నాగహితా ఇ
 త్యర్థః- అల్పప్రాతాః శ్వల్బక్రియాని వర్జ్యప్రాతాః- శ్వల్బబలావా- శ
 వాన్తే- శకుత్యతిమర్శతే || ౧౭ || శృగాలానైశ్శృగాలానీత్యపిహితా || ౧౮ || యా
 నీకత్వానాం శర్వేషామిక్యపిపాతః || ౧౯ || ఇమేషాం ప్రదుయోఽవస్థాపితా అ
 వన్తి భావన్తి || ౨౦ || ఆత్మనమ్- శరీరమ్- నైవేద్యమిత్యపిపాతః- పతేయమశుభాని
 తిత్యపి పాతః || ౨౧ || పాపయోనినాం మధ్యయాం యోనికు శంక తస్య
 యోనిస్సార్థాలీ శృగాలశం బంధనీనై- అన్యాః పాపయో నయైవోపిబహుతరాః
 పాపిణ్యస్యః- ఇతోన్యా ఇత్యత్ || శన్త్యన్యా ఇత్యపిపాతః || ౨౨ || జాత్యైవేతే
 సుఖియ ఇత్యపిపాతః || ౨౩ || ౨౪ || యద్యపిత్వమాధోగ్యతేరితి శంభావనాయాంబి

శ్లో నరాణానచదైవతమ్ దైవత్వం చాప్య చైవ్రక్ష్యం దైవతుష్యే
 స్తథాసతి॥౧౫॥ నత్పప్తిః ప్రియలాభేన తృప్తా నాభ్యః ప్రశాన్యతానం
 పశ్యంతి సాభూయ సస్మిద్వి రివపావకిః॥౧౬॥ అస్యైవత్వ యిశోకో
 వైహమకాశ్చస్తే తథాత్పయి సుఖదుఃఖేతథాచోభే తత్రకావరిదేవనా
 ౧౭॥ పరిచ్ఛిన్నేన కామానాం సర్వేషాం దైవకర్మణామ్ మూలంబు
 ద్ధీర్నిఃసృగామం శకుంతానివ పజ్జరే॥౧౮॥ సద్వితీయస్య శిరస
 శ్చేదనం జాతువిద్యతే నచపాణే స్తోతీయస్య యన్నాస్తి సతతోభ
 యమ్॥౧౯॥ నఖలప్య రసజ్ఞస్య కామః క్వచనజాయతే నంస్స
 ర్వాద్రక్షణవాద్యాపి శ్రవణాద్వాపికాయతే॥౨౦॥ సత్సంస్కరసివారు

౨౧॥ త్వహశ్లోకాత్పాదానామైవ సరాణాశవేః- నాపిదైవతమ్- యదిదా
 విత్తవైతథాపినతుష్యే రితియాజ్ఞమ్- సచ్చేరదైవకామాన్యైశ్చరిపాతే రాజాన్తథ
 వసేరిశంబధః॥౨౧॥౨౨॥ అస్తీతి॥ శోకాదికం త్వయ్యైవాస్తి- అపిశ్చ్యతేనైవచ
 ర్మణోకం మర్తయితుంశక్యతేవృత్తేయంపరిదేవసేత్కర్మ॥౨౩॥ చార్దోదీ-౨౪)
 కారణాకా॥ పరితి॥ కామాదీనాంమూలం బుద్ధినియత్యామం, పజ్జరే శకుంతానివ
 రిసజ్జరచరిల్లద్యానిరిల్లికయంనాస్తీత్పురంబంబధః॥౨౫॥ కయాభావైపితిం
 దైవకావ్యనాం దైవతాభావాద్యత్యాశక్యం)దైవతాభావే శాతుంబృహ్మముఖ
 నాకా॥ నేతి॥ యదాద్వితీయస్య శిరసః తృతీయస్య వాదేర్వాస్మయాపేతా భావా
 జ్ఞాతుకదా తిచ్ఛేదనంనాస్తీతజ్ఞంబఃఖంచనాస్తీ, శస్త్రాన్ముఖిశేమితి దైవతాభావప్ర
 తిపాదికాశ్చిత్తచోదితాశ్చ- దుఃఖచీతితిస్తు శ్చిత్తుకద త్వచేవద్వితీయక
 శ్చిద్దోమః॥౨౬॥ సనుచీత్యేదే శిలోష్టుదిధయం ద్వికృతేతత్కథంకయం నాస్తీ
 త్విష్టుప్యాశ్చోక్త్యాకా॥ నేతి॥ గుర్మసుఖాభిజ్ఞైవేవానుభూతే విషయే కామానా
 యశి- బుద్ధ్యాది నిశోభే తురభిజ్ఞానా భావాత్పరిదేవవిషయే కామానాంతే-
 త్రిగోమద్ధ్యాది కృతంశిలోష్టుద్వయి తన్నిహితనాన్యైవేత్కర్మః॥౨౭॥ అరసజ్ఞ
 గ్నోమానాబాయత ఇత్యత్కదృష్టాన్మయా॥ నేతి॥ నారుజ్ఞాదుద్వయిల్లా కాభ్య

శ్లో-తథాపి- సరాణాశవసి- సరదైవతంశవసి- దేవత్వం రాజత్వస్యా త్వశం
 క్షతమ్-అతః కృమేగరాజత్వం దేవత్వ మిన్ద్రత్వం చాప్యక్షరతాన- తథాశక్త్యపి
 దైవతుష్యే- నిదుశరితముఖత్వాదిక మత్యభివృద్ధితి భావః॥౨౮॥ ప్రియశ్చ
 య్మిస్య లాభేన- ధర్మలాభేనేతిపాత ఆధ్యత్వరాజత్వాది రూపధర్మలాభనేత్య
 భావః- లాభేస్తీ త్యపిపాతః- సాత్పప్తా ౨౯ ౨౭॥ సర్వేషాం కామానాం
 కర్మణాం మూలంబుద్ధి ప్రేయ శమువా యతువ తుద్విద్ధి నియత్స-
 తుద్విద్ధి దైవేతిపాత వర్తమా ఇతిశ్చ ౩౦॥ ౨౧॥ ౨౯॥ అరసజ్ఞ
 కామానాబాయత- రసజ్ఞాన సాధనాని శంశ్చ ర్వాదీని ॥౩౦॥ వామనీ

శ్వా లద్వాకానాం చ పక్షిణామ్ తాభ్యాం చాభ్యధికో భక్త్యో న
 కశ్చిద్విద్యతే క్వచిత్ || ౩౧ || యానిచాన్యాని భూతేషు భక్త్యభోజ్యా
 నికాశ్యం యేషామభుక్తపూర్వం తే తేషామన్మృతిరేవ తే || ౩౨ || అపా
 శనమనంస్పృశా మనందశానమేవ చ | పురుషస్య హరియమో మన్యే
 త్రేయోనసంశయః || ౩౩ || పాణిమన్త్రో ధనవన్త్రో బలవన్త్రో ననంశ
 యః | మనుష్యామానుష్టేరేవ దాసత్వముపపాదితాః || ౩౪ || చధున్దవరి
 క్షేత్రైః క్షిత్యై వేచపునఃపునః | తేభుల్పపివహద్రేవ రుదన్తి చహవ
 ద్విచ || ౩౫ || అపరే బాహుబలినః కృతపద్యామనస్వినః | జాగుప్సితా
 న్తాంకృ పణాంపాపాంశ్చ త్రి ముపాసతే ఉత్ప హద్రేవ తేష్వత్రిమన్యా
 మపుషసేవితుమ్ || ౩౬ || స్వకమకాణా తునియతం భవిత స్యంహితత్త
 తా || ౩౭ || నపులకసాన చణ్డాల ఆత్మానంత్యక్తుమిచ్ఛతి | ఆసంతుప్త

పక్షిణాం నిర్మలతావత్ క్షేత్రస్యైవ సత్త్వం సత్త్వం - బ్రాహ్మణత్వేన రహితప్రకృత్యా తాభ్యా
 చాత్ - భక్త్యోనిస్త్యై విషయస్సాభ్యా దున్మోహవివర్జితే - కథాపిత్వం రహస్యత్యం
 సత్త్వరసే || ౩౧ || కశ్యపిదావాదేః - యేషాం యాస్యభుక్త పూర్వజీవిత్యయా || ౩౨ ||
 ఉపనిషాదంతి - అపాశనం (తా శనాద తదానంత్యం ఉపనిషాత్తుం) - యే
 ౩౩ || దైవాధీనత్వాద్వ శుభాదీర్వత్త్వయాశోకః కలహస్య ఇత్యాదౌ పాణిమన్త్ర
 త్యాదౌ || దాశ్త్వం తథాపి నాదీకం హి శక్త్యై శత్రువే సాక్షాత్ప్రకటత్యాః | చా
 ణ్డాలాః తేహ శ్చ సన్ద్యవరకుంభ్య మపి దైవబలాత్కారా దేవప్రాణినాం అప్రచీ
 త్యుతి శ్లోకచిహ్నకశ్చిదాః || ౩౪ || రహస్యరూపేషామన్త్రేన మనుషాం జన్మిత్యా
 శురాలాద్యాః పక్షివికేషాః - ఉభయం బ్రాహ్మణస్త్వవివర్జితమ్ - కథన్తా నావిత్వవి
 పాదః - జాతుస్తరతీతకర్మమగ్న క్షేత్రవివర్జితమన్త్రాధీనకథయేకాంకర్మజీవినా
 త్రేణవక్త్రే || ౩౫ || అథ కర్మపూర్వమ్ - పూర్వం భోజనాధాత ఇత్యథాః - యేషాం
 విషయోపూర్వం రహభోజనాధాతః తాత్పర్యానిర్వ్యాన్యభక్త్యభోజనాతేషామన్మృ
 తిరేవ తేవ త్యన్వయః - కాశ్యపేత్యత్రోక్త్యా రుద్రేవ పాఠః - భక్త్య భోజ్యానీతి పాఠః, భ
 కవికథనభక్త్యవసార్యం భక్త్యమ్, అస్య దృష్ట్యమితి వివేకః || ౩౬ || అసంస్పృశాం
 శంశ్చర్యాధాః - అథాభావేష్యయాధాః - ఇతిలాకే ఆయం నింతకు వివశ్రేయా
 హితమితి త్యే || ౩౭ || ఉక్తవిషయకాః - ప్రాకానాథ్యం దాశత్వాది కం
 గద్వనీత్యాదౌ పాణిమన్త్ర ఇత్యాదిభిశ్చ కుః || ౩౮ || కదాచిత్క్లృత్త్యై క
 దాచిత్కృత్ ఇత్యథాః - వివరయన్తి, నానివ || ౩౯ || జాగుప్సితః అశ్తః తరి
 ణ్డాలాంకాన్యా న్మన్త్ర - జాగుప్సితాం శుశ్రుతవామిత్వవిపాఠః - పాపామ్ పాపక
 రీప్ - ద్వికాశం ఇతి వివరయన్తే - ఇదం స్వీకృత్యై విషయమ్ - అస్మాది
 త్యన్వయభేదంత్యుత్తిరుక్తత్యే || ౪౦ || తద్వపూర్వకాదీనీతి మన్యా న్మా
 శభోచిత్త్యాదౌ || స్వకమకాణా || ౪౧ || అన్యభిజ్ఞానవివేకః - మాయామ్ 9)

స్వయామోవా మాయాంపశ్య త్వమిదృశీమ్॥౩౮॥ దృష్ట్వాకుణ్ణ
చక్షుహతా మనుష్యానామ యావినిః॥ సంతోషణీయ దూపశ్చ ల
బ్ధిలాభోసికాశ్యప॥౩౯॥ యదిబ్రాహ్మణదేహస్తే నిరాతజోఽనిరామ
యః॥ అక్షానిచ సమ గ్రాణి నచ లోకేషు ధిక్కృతః॥ నకేసవి
త్ప్రివాదేన సత్యేనేవాపహరిణా॥ ధర్మామోర్తిష్ఠ విప్రపేషా నా
త్తానం శ్యేత్తమహాసి॥౪౦॥ యదిబ్రాహ్మణ శృణోష్యే తచ్ఛ్రద్ధధా
సిదమేవచః॥ సుఖం ఫలమవాప్నోషి వేదోక్తస్యచ కర్మణః॥౪౧॥
స్వాధ్యాయమగ్నిన త్రైరమప్రిమత్తోనుపాలయ॥ నత్యందమందదానంచ
స్పృహిషామాచకేనచిత్ ॥౪౨॥ యేవాప్యధ్యయనంప్రాప్తాః ప్రాప్తా
యజనయాఽనమః॥ కథంతేతాత శోచేయ ధ్యామేయర్వాప్యశోభ
నమ్॥ ఇచ్ఛన్తస్తే విహారాయసుసుఖం మహావాప్నయః॥౪౩॥ ఉపా
యాతాస్సనక్షత్రే సుతిథౌ సుముహూర్తాః॥ యజ్ఞదాన ప్రజే

హ॥దృష్ట్వతి॥ కుండే హస్తోల్లా - చక్షుహతా అర్థాత్కే వాతాదనా
నష్టా - అక్షయావినురో గాత్యాత్కా - అధికముఃఖా అస్మాదృష్ట్యాన్య
యమాత్తానంనుఖనంచస్యస్వేధ్యధః॥౩౯॥౪౦॥ప్రివాదేనలబ్ధేన అపహరిణా
భ్రంశకరే॥౪౦॥ముఖ్యంవివేకం చిత్తశుద్ధింవా॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥
విశ్వేన యజ్ఞాదివాచివర్తుమ్ మనక్షత్రే అప్యదా - సార్థశ్లోకః॥౪౪॥౪౫॥

కృతిమ్॥౩౮॥ కుండే కుత్తిరకరవిష్టా - నిరబ్ధినిరకేచిత్ - చక్షుహతా
చక్షుహతాఖ్యావారోగ విష్టా - అక్షయారోగవిషయమస్తీత్యాకయ్యావినః - ఆ
క్షయస్యచేతనాన్యనం దీఘశ్చేతివినిః - ఏకాదృశా దృష్ట్యాన్తై ర్దానైశ్చ
తొషణీయరూపః - అతీలబ్ధిలాభోసి - సుఖంఫలాణా స్వయామోస్యేతిపాఠా
న్మరమ్॥౩౯॥నిరాతజః నిరతాః - సత్యేనేవస్థితే - అపశ్యేత్తత్కర్మః అపహరిణా
అనువశేన నమాపిత ఇతిశేషః - ధర్మాంశు ధర్మాధామ్ - శరీర
త్యాగ త్వధర్మాభవతీతిహం॥౪౦॥ విరదైవచః - వేదోక్తస్య కర్మణస్సుఖం
సుఖరూపం ఫలమవాప్నోషి - వేదోక్తస్యైవ ధర్మశ్శుభలం ముఖ్యమపాన్య నీ
త్యక్తిపాఠః॥౪౧॥ అగ్నిపత్యైర మగ్నిహూతాదికమ్ - అగ్నిశంస్కార మిత్యక్తి
పాఠః - మాస్మిన్యాస్తాన శ్చిధేఃకాః - వాచీలుక్॥౪౨॥ యేకేరసస్వాధ్యయ
వాచితి యేకేరసస్వాధ్యాయన ఇత్యపి పాఠా - తాతపూజ్య - వాకుశోనేయం
తి, వాసుశోనేయంవివపారా - ఇచ్ఛన్తేరవిహారాయేతిపాఠ అత్తనచకమాక్షమ్ -
మహా శ్చుభలంసు సుఖంశోభనం సుఖమ్ - సుఖంమహదవాత్మ్యంవినిఃపా
తః॥౪౩॥ ఉపాయాతా ఆగతాః - వాతా ఇతి యావత్ - ఉపవాతా ఇత్య

(౯౭)

మోక్షభర్త సవ్యాఖ్యాన

[శాస్త్రము]

హాయాం యతస్తేకక్తిపూర్వకమ్||౪౫|| నక్షత్రేహ్యసురేష్వన్యదు
 స్తిత్వోచుముహూతాః|| సంపతస్త్యశుభాంయోనియజ్జప్తసవ
 షణ్ణతా||౪౬|| అహమాసం పజ్జితకోహైతుకోవేదనిన్దః|| అస్మి
 క్షకీంతక విద్యామనుకన్త నిరభణమ్|| హేతువాదప్రవిదితా వక్త్రా
 సంచత్సు హేతుమత్|| అకోష్టాహంద్విజాతీనాం బహ్మజ్ఞాయేతువై
 ద్విజాః|| నాస్తికస్సర్వశబీచమూఖః పజ్జితమానిః||౪౮|| తస్య
 యం ఫలవన్యత్తిస్సృగాలత్వం మమద్విజ||౪౯|| అపిజాతుతథాత
 త్స్యదత్తావారాత్ర శతైరపి|| యదహం మానుషీంయోనింపుగా
 లః పాప్రుయాంపునః||౫౦|| నంతుప్తశ్చప్రేక్షయజ్జదానత

తేషు మూలాశ్రయము||౪౬|| పజ్జితః కుల్పుః- యతోహైతుః అసంబద్ధ
 ద్విత్వాద్విత్వాద హేతుభూతాశాచరపరిత్యక్తాధవచరః- వేదనిన్దః అత్యం
 దార్మికతాతంత్యత్వప్రతిపాదకస్య వేదవ్యాప్రామాణ్యం- ఈషాచక్ర్యక్ష
 మ్- తామపుత్రా ఈషాచక్ర్యక్ష- ధూవాదంబ్యనేన విద్యాప్రస్తుమాపిచిత్తి
 భావాహ్నిక్షకీం తిర్గమద్యం తదభిక్షావరణాదిప్రతిబంధప్రక- సంర్థతాం
 అనుమార్గవత్ప్రయోగమన్యమ- శ్రుత్యేకగత్యస్య కస్తుత్రవ్యస్యర్థయానవయా
 గీతి||౪౭|| విశదతాచక్రేణ వదితా- శ్రుతిరనుమానాది ర్గోధేనైవప్రామాణ్యం
 తస్యవిశదతాచక్రేణ సమవాన్తిత్వా చక్ర్యక్షవత్ప్రయోగం- యాత్రిబలనైవేదా
 ప్రామాణ్యవాదినాం తేషాం నిరసనీయత్వాదతి నాయాదోష ఇత్యంతరా|| సంశ
 త్వుభదానితేషు సాధుత్వపీఠేషు బుద్ధతా- సమగ్రయః- అపాప్రయోగమవా
 త- అతికత్వా అతిశయకత్వా బ్రహ్మవాక్యేషు వేదవాక్యేషు పర్యాయశేషు||
 ౪౮|| సాన్తికః వేదప్రామాణ్యనిస్తకః- సర్వశబీచస్వరూప్యప్రతిభద్ధావేదకక్షా
 వా- స్యభావవాదేన అదృష్టవాదేనవాదాత్రి అపిప్రమాణానవస్థితైర్వర్తక-కుత
 ర్తచూదావర్తవేదమార్గవత్ప్రయోగస్థావ్యయిభావః||౪౯|| చుమమిదం అత్యంతం
 పౌర్ణ్యమిత్యాహ||అపి|| అలంకారయోగత్వాత్ ముక్తైర్విశేషః||౫౦||౫౧||౫౨||
 ప్రపంచ- ప్రకృత్యాచూతాచక్రేణ- గావాసంస్థమిత్థిర్గః||౫౩|| అశ్విరాంయోనిమ-
 చక్రేణయానిమ-చక్రవర్త్యనుజ్ఞాసమ్- యద్యాధికారరహితాభిర్వర్తకః||౫౪||
 పజ్జితః కుల్పుః పజ్జితః-యాత్రిబలసర్వత్ర సంతాపక-రిచ్ఛాతకః-తిర్గమద్య
 మితివైశేషికాసాధారణ- అస్మిక్షకీంస్యాంతాస్త్రం ప్రతిబంధకమిద- శ-స
 ర్థక- సమ్యయాజనం యథాభవతితథాఅనురక్తః- వాదేవియోజనం- వివాదస్థి
 సమాజయజ్జత్వర్థకః- హేతువాదప్రతిపాదకా- సంశత్యహేతువాదప్రయోగ
 త్యస్యవిశదతా- హేతువాదానామేవేదిహేతుమపివేదసాధారణాదేవ- య
 ద్విజాః బ్రహ్మజ్ఞాః తేషాంద్విజాతీనామాకోష్టాఅభిగత్వా- నిర్వశబీచసంయత్యా-
 నైర్విజాత్యై- అన్యతపజ్జితమాని-సమగ్రతీతిమని- కుల్పుః||౫౩||౫౪||౫౫||

పోరతః|| జ్ఞేయజ్ఞాతాభవేయంవైవర్జ్యవశాయితాతథా|| ౫౧|| భీష్మః||
తతస్సమునిరుత్థాయకాశ్యపస్తమువాచహ|| అహువాబతాసి కుశలోబు
ద్ధిమాంశ్చేతిధిస్తీతః|| ౫౨|| సమవేత్స్యతంవిప్రోజ్ఞానదీఘేణచక్షు
షా| దదశఽచైవం దేవానాం దేవమింద్రంశతకృతుమ్|| ౫౩|| తత
స్సంపూజయామాన కాశ్యపో హరివాహనమ్| అనుజ్ఞాతశ్చ తేనా
భవోవివేశ స్వమాశ్రమమ్|| ౫౪||

ఇతి శ్రీ మహా భారతే శాన్తిపర్వాన్తర్గత మోక్షధర్మవర్ణనః

సృగాల కాశ్యపసంవాదో నామ పింశోధ్యాయః.

ఆదితస్త్రి నవత్యధిక శతతమోధ్యాయః.

యథిష్ఠిరః|| యద్యస్తిదత్తమిష్టం నాతపస్తప్తం తథైవచ| గురూణా
మపి శుశ్రూషాసన్తే బూహిపితామహ|| ౧|| భీష్మః|| ఆత్మనానధఽయు
శ్శవవేత్స్యచేతి|| దివ్యజ్ఞానవతాం కాశ్యపాదీనామపి దేవాధిమానావో దీప్యశీలుధిర్భ
వన్తి కుమరప్రాకృతానామితి, దేవాదేశోఽర్హ్యధిభావః- యథోక్తం దేవాదేశాప్రకృ
త్యతితి|| ౨|| ౩|| హరివాహనమింద్రమ్|| ౪|| ఇతి నీలకణ్ఠేయ కాన్తిచర్యణి మాక్షధర్మ
శస్త్రమోధ్యాయః-

ఆజగరవోతలాభే శుభైశ్చదేవేషేషవిప్రైర్ద్యౌరణ శేతురిన్యత్ర
న్- తేరివేష్ణాయద్ధః పరిణామింశ్చక్షుః- శరత్కీరదధివత్స్యభావారేవ కాలక్రిమ
తథాప్యతీతిదత్తైస్తాతరైస్సయర్థ్యం కున్వాసఃశబ్దతే|| యదీతి|| శరణాగత సంత్రా
ణం భూతానామవ్యూహంసంపమ్| బహిర్వదివయద్వానం వర్తమ్యుభయతే- అగ్ని
హూత్రం తపశ్శాచం వేదానాంచానుకాశనమ్| ఆతిధ్యం వైశ్వదేవంబ ఇష్టమిత్థ
లిధీయతే| వత్తైష్ట్యకృతస్థానధర్మః- తపోవాసశుభస్య-గురుశుశ్రూషణంబప్రాచ్యార్థ
ణః-యదిదత్తాదకం శుభావ్యస్తోత్పాదన ద్వారాకాలానైరీయప్రజ్ఞాశేతుర్వశి-త
త్త్రిమమహ్యమనుష్ఠేయమేతదిహాసీ-సూతేర్వభావవికళరణంబుమేత్యర్థః|| ౧||

శ్చుయ్యామర విక్రమపాతః|| ౨౦|| ౨౧|| ౨౨|| జ్ఞానదీర్ఘతపశ్చమ- యోగవృ
ష్ట్య|| శతకృతుమిత్థాశ్రమీపతిమిత్థపాతః|| ౨౩|| హరివాహనం కపిలజిహ్వాయగ్ధ
మింద్రమ్|| ౨౪|| ఇతి వ్యాసశుక్రయే మాక్షధర్మమోవింశోధ్యాయః-

వత్సాదికం కర్మణః అన్తియది ఫలాత్మాకనే నాశవరణతేయదివకమకర్త
శంశుబ్రూహి, వర్తంచానవ- ఇష్టంయజ్ఞః|| ౧|| అనధః శూర్యపాపా
నస్తుహోద్విజాని పారికివద్భిప్రజ్ఞానంపాదకంబగు సంచాదంబుసంజిత
ప్రపాదంబు గాదించెవనివిందు, మెల్లభంగులఁబ్రజ్ఞయుత్తమాధికారంబ
నిన, భమకాతనయుండు|| ౨|| ౩|| నరవర, దానముఁదపమునుగురుశుశ్రూ
షయునుయజ్ఞకోటియు వైతే | పరిణనింసాగంగులమునుగురుశుశ్రూ

త్రేనహాపివిశలేమనః | స్వకర్తృకలుషంకృత్యాదుఃఖేమహారిధార్యతే ||
 ౨౫ దుభిక్షా దేవదుభిక్షం క్షేణాత్ క్షేతంభయాన్భయమ్ | మృతే
 భ్యః ప్రమృతంయాన్తి దరిద్రాః పాపకారిణః || ౩ || ఉత్సవాదుత్సవం
 యాన్తి స్వధాన్స్వగం సుఖాన్సుఖమ్ | శ్రద్ధధానాత్ప్రదానాత్ప్రధ
 నాధ్యాన్ముఖకారిణః || ౪ || వ్యాధకుష్టరదుగేషు సపకాచోరభయేషు

శుభానవాదేశశుర్యమం భారితానాముక్త్యాదా ఏకరూపేన సాపాదుగీ- తథా
 బహిశ్చిద్విస్తానభ్యసాదు శుభకుఃఖాదివైభవ్యం జగతివ్యక్తమాశం సూచపవ్యతే-
 అతస్త్రాతాశ్యం కర్తవ్యమవ్యక్తం కారణకుభ్యోయమితి మత్వాపుణ్యా వైపు
 శ్యేన కర్తవ్యమితి పాపః పాపన, బుద్ధిఃకర్తానుసాంఘితి కృతిస్తుతిసిద్ధం కరుణః
 శుభశుభ్యోజ్ఞా హేతుమహా || అత్తనేతి || అత్తనాబుద్ధ్యా- అశ్వః కాదుకోధాది-
 తద్యుత్తే- కృచ్ఛేకుఃఖే సరకాదా విధియతే భోక్తృకుభ్యోయతే || ౨ || మృతేభ్యః
 రణభ్యః- అగ్నియతం మరణాదరమ- అవిలంబేకపునః పునర్నియత్యభ్యర్థణః- అ
 త్తేయః తథోర్మకరణచ సతానీహనితుద్యాన్యశక్యదావర్తనీతి కృతే || ౩ || ౪ ||

ను శతరూపం కుఃఖమ్- తద్యుత్తేన, సో నఖః పూర్వకరూపలమిత్య బాసతా,
 లిప్తివారణాశం కర్తవ్యసారాన్తర కరణేమనా నివిశతే చీకరకే-శతః కలు
 షం పాపా పాపకం శ్రుకరూకృత్యా పునమహారి కుఃఖే కార్యతెష్టాత్వతే || ౨ ||
 పూర్వజన్మపాపకాం జీవరిద్యాన్తి నూ, దుర్బిక్షాదీక లబ్ధమనూఽపిచిత్త్య క
 రూపలమిత్య జానానాః పునమగ్నికాద్యాపాదకాన్యేన కర్తాది మర్కసిన్తి ఉ
 ర్బిక్షాదిభ్యో దుర్బిక్షాదికం పా/త్మిన్తి- మృతేభ్యో యాచితేభ్యో తైశ్చేభ్యోవా
 త్పర్తిచులకానాః ప్రియ్యుగంకృషివ్యాపారంఽయాన్తి పా/త్మిన్తి- అగ్రభగవాన్
 కనుః- మృతంకుఃఖాచితం తైశ్చ- అ మృగంకర్షణంప్రసమితి || ౩ || ౪ || వాన్తి- కాః
 కత్తేస్తాదీనాం శంసాన్తితి మన్వానాః వ్యాతైః శ్వకతైః- వ్యాలోమృగజే సత్స
 వ్యా శతేచపుమానితైజంతన్తి- మజ్జరైః కజైశ్చ దుగేషు దుర్గమేషు సర్పా
 తాం చోరాకాంచ భయం యేషు రథాణాశేషు మార్గేషు కాన్తానాపేషు బాన్తి

త్రైతగు, తెల్లముగవినవలతు || ౨ || ప || అనుబయ, దేవప్రతుం కన్నర
 పుదేవోత్తమున కిట్లను, మేలనుసంధింప మేలు, నట్లకీడునుసనుస్యూతంబయి
 తొడరు, నాకణింపుము || ౨ || ౩ || కటపుపయిగలపుపొరయుచు, వెటపుప
 యిన్ వెటపుదోవ, విడువనియడుమం | దోజగమిపైఁబురుషుఁడిడుమఁ |
 దోజగమిఁజేడ్చుదు, నడచు దుష్కర్తములన్ || ౨ || ప || అనిమటియును
 || ౨ || ౩ || ఉత్సవంబుమీఁదనుత్సవంబంచుచు, సుఖముమీఁదనుఖముచొ
 వ్వుకంఁగఁగఁబుణ్యపదముమీఁదఁబుణ్యపదంబున | కరుగు, నరుఁడు సుకృతి

చ॥ హస్తావాసేన గచ్ఛన్తి వాస్తకాః కిమతఃపరమ్॥౫॥ ప్రియదేవతా
 కేయాశ్చవదాన్యాః ప్రియసాధవః॥ తేమ్యమాత్మవతాం మాగ్నా-
 స్థితాహస్తదక్షిణమ్॥౬॥ పులాకాశ్చవదాన్యేషుపుత్రికాశ్చపక్షిషు॥ తద్వి
 ధాన్తేమనుష్యేషు యేషాంధమోనకారణమ్॥౭॥ సుశీఘ్రమభిధావ
 న్తంపిధానమనుధావతి॥ శేతెనమాశయానే-యేనయేనయథాకృతమ్॥౮॥
 ఉపతిష్ఠతితిష్ఠంతం గచ్ఛన్తమనుగచ్ఛతి॥ కరోతికుర్వతఃకర్తృచ్ఛాయేవానువి

హస్తావాసేనే అస్తినిర్మితహస్తావాసాహస్తవిగడః-తేనగడితాశ్చస్మాన్నాస్తికాః, రా
 స్థాద్ధూరీకృతాః, వ్యాలాదికుక్కువశేష గచ్ఛన్తి-విగడితహస్త్యాశ్చవ్యాలాదికా-
 వారయికుక్కుతా అత్యవముష్యేగంపాప్నువన్తిత్వర్థః- వ్యాలాదుష్టగజః॥౫॥ అతి
 తేజఃఅతిథిహరిమిష్టాన్నదానాది-అత్తవతాం జీరణితానాం యాగినాంమాగ్నం
 దేవయాగవ-హస్తదక్షిణం హస్తాచలక్షితేన తత్కర్తవ్యేనదానాదినాకర్తవ్యేన
 కునుకులమ్॥౬॥ అలాకాగర్హస్థదా శక్త్యనిర్ణవశ్చస్తవీజభావాః- పూరిధాన్యమితి
 యావత్-పుత్రికాః మళకాః- కారణంసుఖాదిహేతుః॥౭॥ ఉద్ధవీజ్ఞాపేతురపిధ
 ర్శవపక్షత్రభృత్యుత్పిరపి పూర్వకర్తవ్యతైతి కింపురుషకారణ్యాకర్తవ్యహా-
 సుశీఘ్రమితి॥ విధానం హాకర్తృ-ధావన్తంయరమాపమను ధావతి ఫలకదానై
 నానుసరితి- అశ్వయముక్త్యావ్యవ్యతిరేకమాహ॥ శేతెప్రితి॥ యేనయేన యథాకృతం
 తలచితితథా పాకర్తృఫలదకుఫలదంచ ఫలతి॥౮॥కర్తృప్రావీశం ధాయేవానువిధి

నింకోచేన గచ్ఛన్తి- వ్యాలాది శంకులేషు చుర్యేషు త్రియధగృహణాది హస్త
 వ్యాపార మనాదృశ్య గచ్ఛన్తిస్మల్కానాస్తికా వ్యిక్తభావః- కిమతః కరంపకృత్యమ
 న్తి॥౫॥అతిథేగృహఅతిథిమసాధవోన్నపా నాదయః-పథ్యతిథివనిత్యవతేర్ధజిదిర్భా-
 దేవాఅతిథేనాశ్చ ప్రియ-యేషాంకి- వదాన్యాప్రవారాః- సాధవస్సజ్జనాః ప్రి
 యాయేషాంకే- వివంధూతా అస్తికాః తేమ్యసాధుంతేమ్యం ఉభకరంహస్తేనదక్షి
 ణం శురలం మార్గ మాస్థితా అవలమ్బితవస్త్రః॥౬॥ వ్యాత్తులా
 కర్మనిర్ణధాన్యవత్సమరః- పుత్రికాఃకరణీకాభ్యా మిషుమక్షికావిశేషాః- తలక్ష్మి
 కానమఖ్యయైత కుత్సితపక్షిత్వమగమ్యత ఇతివోధ్యన్- కారణం ప్రయోజన
 మ్॥౭॥ యేనయేనయథాకృతం తద్విధానం కర్తేత్యవ్యయః॥౮॥ కార్యంకుర్వతః-

యోననధిప॥౭౪॥క॥పులుఁగులలోఁబూత్యండజి ములు, సాగములైనదా
 న్యములలోపలబొల్లలుఁబోలెనుజూవె,మను॥ మ్యులలోఁగమకారహితా
 త్తులుర్పినాథా॥౭౫॥క॥ చనినఁజను,నున్న నుండు, వ్రనుజుఁ డొక
 టిసేయఁజేయు నరనాయక,తో॥ డనె లెగిలి, నీడవోలెను॥ వినుచేసి

(౯౬)

మోక్షదత్తే సన్యాశ్యానే

[కాస్త్రీయ]

ధీయతే॥౯॥ యేనయేనయథా యద్యత్పురాకమన్ సమాచితమ్ తత్తు
 దేవనరోభుక్తైః నిగ్యం విహితమాత్మనా॥౧౦॥ స్వకర్మ ఫలనిక్షేపం వి
 ధానపరిరక్షితమ్ భూతగ్రామ మిమం కాలస్సనుస్తా ప్సరికర్తవ్యం॥౧౧॥
 ఆవోద్యమానాని యథాపుష్పాణిచ ఫలానిచ స్వంకాలం నాతివర్తస్తేత
 థాకర్మపురాకృతమ్॥౧౨॥ సంమానశ్చావమానశ్చ లాభాలాభౌజయో
 జయా పృష్ఠత్రావినివర్తనై విధానానైపునః పునః॥౧౩॥ ఆత్మనావిహి
 తంతుఃఖమాత్మనా విహితంసుఖమ్ కర్మకయ్యా ముపాదాయ భ
 జ్యతే పార్యదేహికమ్॥౧౪॥ బాలోయువాచవృద్ధశ్చ తురోతి శుభా
 శుభమ్ తస్యాంతస్యావ వస్థాయాం భుక్షేజన్మనిజన్మని॥౧౫॥ యథా
 ధేను సహస్రేషు వత్సోద్ధిద్ధతిమాతరమ్ తథాపూర్వకృతం కర్మకర్తా

యతే- శురుషునిన్యానుమాలం ౩౧ యతే- అనాదీనంసారే ఆనన్తానాం సకాశ
 శతాంవాకర్తౌచుచాం పూర్వజుచాం పూర్వమితిస్మర్తయ్యాశ్వశ్వఫలదానాయయ
 గతజుచానాం యదేకర్తౌచుచాం శురుషుకాశానుగృహ్యతి తదేవ ప్రళయతేత్యర్థః॥
 ౯॥ యేనేతి॥ భుక్తైః ఇతి వర్తమానాథకలట్పైయేనేతి వికాశభోగవీచ పాకర్మగః
 పాపబంధంసత్వామష్టిభోగాధ్యాయాం యదేకాదీప్రకృత్యా వికృతమేతాదౌ
 సర్వకృత్యసర్వకాదికర్మగః సత్యమపిహర్మమ్॥౧౦॥ స్వకర్మగః ఫలంశ్వర్తవత్వాదీ
 తదేవనిక్షేపయాచుచి- విధానేకర్మ జన్మాగృహ్యతేత్యంతం గాతంకర్మ భూతం భూత
 గ్రామం పుత్రకాలః సమసుకమకా॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ సమస్తంజతే

కర్తౌపితౌతి- ఉచితకర్తౌనిసంపాదయతీత్యర్థః- అనువిధీయతే- అనువర్తత్యైత్యర్థః॥
 ౯॥ శమాచితంసంపాదితమ్- శమహిరమిర్మపిపాతః- విహితమాత్మనేతిపురాకర్మస
 మాచితమిత్వస్యేవానువాదః॥౧౦॥ స్వేషాంకర్మగాం యత్ఫలం తదేవనిక్షేపానిధానం
 యశ్చిత్తథాభూతమ్- విధానేకకర్మగాపరిరక్షిత ముపార్జయతుం భూతగ్రామం పాశ్చి
 జాతంకాలస్సనుస్తాప్సరికర్మకాతే-దేవఃకయానుసారేదసర్వకర్మకాతేమలత్తాతేమనతి
 చరతీత్యర్థః॥౧౧॥ఆవోద్యమానానిఆవేగ్యమానానృపి॥౧౨॥సంమానావయః పునః
 పునఃపుష్పత్రాస్సప్తః విధానానేకమగ్రస్సమాప్తావితలకస్తే-జన్మాజయోవిత్పత్తి
 మయాకయావిత్పతిపాతః॥౧౩॥ కర్మక య్యామపాదాయకర్మవాసమకర్మస్వనిహి
 తేవకమభిమఃభిజనుభూయేతే॥౧౪॥పూర్వజన్మనిబాల్యావస్థాయాంకర్మకంకర్మఅస్తిన్
 జన్మనిబాల్యావస్థాయామేవానుభూయతే-వివంయావసాద్యవస్థాకృతాశ్వపితృవత
 స్థాయామేవానుభూయతే- భుక్తైః జన్మని- నృసిరిగ్భృతీత్యంతంపృథివీద్యుతిభ్యర్థవిహ

న కీడుమేలు విడువదు వానిక॥౧౬॥క॥సమయంబైననుగును ముఖం
 ములెట్టులుతోచుచదరుపు,లందటితోకర్తౌమునంబొడముకానుభుచుః॥భ

రమనుగచ్ఛతి||౧౬||సమున్నమగ్రతోవస్త్రంపశ్చాచ్ఛ్య ధ్యేతవారిణా| ఉ
వనాసోపతప్తావాం దీఘాంసుఖం నస్తరమ్||౧౭|| దీఘాకారేన తప
సాసేవితేనమహావనే| ధర్మనిర్భూతపాపానాం సంపత్యస్తే మనోర
థాః||౧౮|| శకునానామివాకాశే మతస్యినా మివచోదకే| పదంయ
థా నదృశ్యేత తథాజ్ఞానపదాంగతిః||౧౯|| ఆలమన్యై రుపాలమ్యైః కీ
ర్తితైశ్చ వ్యతిక్రమైః| పేశలంచానురూపంచ కిర్తవ్యం హితమాత్మ
నః||౨౦||

ఇతిశ్రీమహాభారతేశాన్తిపర్వాంతగతమోక్షధర్మ

పర్వణి కర్మమూలోనామైకవింశోధ్యాయః

శక్తిశ్చమ-సంయుక్తమిలపారేమలి సేనేతిశేషః-సంస్కృతమిలపారే స్వేదేశమలిశేష-
ర్మణాత్మశేస- ఉపవాసః విషయత్యాగః- ఆనందకలశం మోక్షః||౧౭|| మనూర
థాః జ్ఞానలాభవిషయాః||౧౮|| పాప్రజ్ఞానాం కార్యబ్రహ్మలోకంగచ్ఛతి- కింతుత
స్యపాపాదీర్ష్యాదుస్త్యైః సమంతాశ్చ ఇతిలక్ష్యవిషయః పాపాదీనాం పుం
యస్యశుద్ధి పుంసాం స్వేదేశకారణ- ఆత్మరసబ్రహ్మం యోగ్యత్యాగయేనా
హి|| శకునానామితి|| జ్ఞానపదాం బ్రహ్మవిదాంగః పరాయణంబ్రహ్మే వేత్త్యః-
బ్రహ్మవేదబ్రహ్మే వశవతితిక్రమైః||౧౯|| ఉపాలమ్యైః ఆయేషనాత్మైః- వ్యతిక్రమైః
ఆపరాధైః- ఆలమన్యైః చర్యాప్రమ- పేశలకాలయంతం యథాస్వల్పథా-స
ర్విర్మణిః సద్వ్యసమాదయా తాద్భీచే జ్ఞానమదేతివిషయః||౨౦|| ఇతివీటిశ్చేయే శా
తః||౧౫||౧౬|| సమున్నమ-ప్రళయ-సంసిక్తిమిత్యపిపాఠః-యథావస్త్రం సంస్కృతంజలం
సమున్నసేనశిథిలంసంసర్గంభవతితథాఆత్మసంస్కృతంజలవేనశిథిలంసంసర్గం భవ
తితిభావః- వాణిశ్య త్రికర్మణ్యపిపాఠః- భావనా దివ్యా భారతేత్యర్థః
ఆనందరమ్యవహిలం భవతి|| ఆనందమిత్యపి పాఠః||౧౭|| మహావశ ఇతి
త్రితపోషణియపిపాఠః-సంశక్యనా ఇతిప్రసమ్యధ్యస్త ఇతిపిపాఠః||౧౮|| శకునా
నాంపక్షితామ్-శకునీనామిత్యపిపాఠః- ఆనేకేషాం శక్తి యముపమా- శరణుస్సేవోప
చ్యానధర్మవ్యవహితవేతివర్త||౧౯|| అకార్యాణామూపాలమ్యైరకార్యాణాం పంగణై
శ్చినాస్తీ పర్యాజనమ్-శరణుయంతంబ్రహ్మ, వాత్ సూ, హరిం శ్రీ యః, కర్మవ్యమి
త్యేతావదివోపదీప్యవ్యమ్||౨౦|| ఇతివ్యాసస్వామయేశాన్తి పర్వాణిమాక్షధర్మవింశతి
ముల్యు లనిష్పయత్నకలి తోద్భూతిక్ || ౭౭||క|| తెలిసికొనఁబడయ
రొలు,లా| ర్వులపోయడి తెలుపు,ంరియును జదలంబ|క్షులు,నీళ్లలోన
మీనం| బులు,జనియెడు త్రోవ, నెఱుగఁబో లు నెయిధిపా || ౭౮||క||
వినును గాఢనిరూపణ| మానసుడై,సూరిజనుల మహితవిచనముల్ |
వీమలనూనుచు,ధర్మము| లై నవిసేయంగ, దప్పుకగుదత్తులముల్ || ౭౯||

ఆదిత్యపురుషార్చన శతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కుతస్సుప్తమిదం సర్వంజగత్ ఫావరజ్జమమ్॥ పృథ
 యేచకమభ్యేతి తన్నైబ్రూహిపితామహ॥౧॥ ససాగరస్సగగనః సశైల
 స్సబలాహకిః॥ సభూమి స్సాగ్నిపవనోలోకోయం కెననిమిరః॥౨॥
 కథం సృష్టేని భూతాని కథంవణాఽభక్తయః॥ శౌచాశౌచం కథంతే
 పాంధర్యాధర్మవిధిఃకథమ్॥౩॥ కీదృశోజీవతాంజీవః క్వవారచ్చన్తి యే
 మృతాః॥ అస్తాల్లోకాదముం లోకంసర్వం శంసతునోభవా॥౪॥ భీ
 నిశగృహీ మోక్షధర్మో అష్టమోధ్యాయః-

విమమృతభరభ్యామైః కృమాత్ ఆశాంజిత్వా పూర్వస్థిస్తేవ వియసిగ్మంకృ
 మ్మావరిహఃఆజగరింపృత్తిమన్ధితః పృజ్ఞావా నుకృతీబ్రహ్మద్యాధికారి నిరూపి
 తః- తత్ప్రకృత్యాత్మం తత్ప్రశంషేషేణాత్మత్వం నిరూపితమ్- యథాఆజగ
 రే అనన్తనిరుపన్త భవిపారిమిత్వసే- ఆశాశస్యేక నిర్యత్వాద్విభుత్వాచ్చాత్మః
 కాలకోదేశకళ్యాణి త్పదాభావః పరేషం సంచుతః- అస్తాకం త్వాత్మనితి విధ
 భేదరూపాంస్తుపంచ్యేదాదినాన్తి-యథాచరేషామత్రాన్తరస్య పృథిక్వాదేరాత్మగత
 మద్యాదిగుణాం చ వృథకేన్వేన ఆత్మనిజాతయ విజాతయ గృహీతభేదరూ
 పాంస్తుపంచ్యేదాన్తి-సతథాప్రాకమిత్వభిజ్ఞేకరసకేతా ద్వితీయం మాటం
 వస్తుస్సర్వప్రమ్- తథాస్మగా రీయే నద్వితీ యస్య కిర సత్త్వదశం విద్యతే
 క్వచిత్॥ ఎవపానెస్సతీయస్య యన్నాన్తి సతత్ శయమితి- ఆత్మాతీక్తస్య
 ద్వితీయ కిర ఆదివిద్యస్వాసత్వ ముక్వాన్తేవేవ దృఢీకృతమ్- తథాశకునా
 నామవాకే త మత్స్యాహమివచోదతే॥ ఏదం యథాన దృశ్యేతి తథాజ్ఞానవిదాం
 గతింపిబ్రహ్మవేదబ్రహ్మవేదవతితదప్రతిపాదితమ్-తిత్త్వవికారాంజానావా జగజ్జన్మా
 ద్యశుభవంజన్మానః పృచ్ఛతి॥ కు లభిత్యాదిస్వాతత్వకుః ఇతి కాలాద్విద్యేత్వరేచ్ఛా
 దివియత్ ప్రశ్నః॥ కుభ్యేతి ఆపాదానప్రశ్నః- లెత్త్వ కార్యలయనియూ
 తి॥౧॥౨॥ కేన్వేనాన్తరప్రశ్నః- కథమితి సృష్టిప్రకార ప్రశ్నః-విభక్తయో
 విధానాః॥౩॥ జీవః కీదృశ ఇతి తేవతత్వప్రశ్నః- అబ్బుతాః మున్తః క్వ అధి
 స్థానె రీయన్త ఇతిముక్తిప్రాప్తికరణ ప్రశ్నః- అస్తాల్లోకాదికం లోకంయ
 త్వా,ఆముం లోకమ్-సర్వంపూర్వంపృష్టంసంసర్వశ్యంభవాన్తయతి॥౪॥౫॥

అష్టాధ్యాయః-

శుబలాహుకః శుశుభుః॥౧॥ వజానాం బ్రాహ్మణీనాం విభక్తయో విధానాః

॥వ॥ అనినవిని కాంలేయాగ్రజాండు శాంతనవునితో భూతవృష్టియెవ్వా
 నివలన వెబ్బంగి నైనదియెటిగింపుమనవుడు, నతండదియునుమటియుం
 గొన్నియథకంబులునుభరద్వా జండడుగ భృగుండుచెప్పి నవరిపా

క్షుః॥ అతామృతాహరన్తీ మమితిహాసం పుగాతనమ్! బృగుణాభిహితం ప్రశ్నం భరద్వాజాయ పృచ్ఛతే॥౫॥ కైలాసశిఖరే దృష్ట్వా దీప్యమాన మిహాజసా! భృగుం మహాషిః మాసీం భరద్వాజోన్యపృచ్ఛతే॥౬॥ భరద్వాజః॥ ససాగర స్సగగన స్సైతైలస్సబలాహకః॥ సభూమిస్సాగ్నిపవనోలోతోయం కెననిమిత్తతః॥౭॥ కథం సృష్టౌ నిభూతాని కథం వణాపభక్తయః॥ శౌచాశౌచం కథం తేషాం ధర్మాధర్మవిధిః కథమ్॥౮॥ కీదృశో జీవతాంజీవః క్వచగచ్ఛన్తి తేస్తృతాః॥ పరలోకమిషం వాపి సర్వం శంసితమహాని॥౯॥ భీక్షుః॥ ఏవం పృష్టస్తు భగవాన్ భరద్వాజేన సంశయః॥ మహాషిః బ్రహ్మసంకాశః సర్వం తస్మై తతోబ్రవీత్॥౧౦॥ భృగుః॥ నారాయణో ఒగచ్ఛత్తి రసస్తాతా సనాతనః॥ కూటస్థోక్షర అన్యక్తోవిదేశో వ్యాపకః స్రీభుః॥ పృక్పతేః పరతోనిత్య ఇద్రిమౌ గన్యగోచరః॥ ససిస్థుక్షు సహస్రాంశా దన్యజత్పురుషం ద్విజ॥౧౧॥

౨॥౫॥ ॥౧౦॥ ౨౦॥౧౨॥ అహోష్టక బ్రహ్మన్తిరి సిద్ధియ కృష్ణశ్చ జగః వి

౨॥౩౧॥ అహోహిత ముత్తరం చ శ్చమ్- అహితం కాస్త్రే విశ్వః పాతః॥౩౧॥ ౩. జనాదీన్యమారం జ్వలన మిష్టితమ్- దీప్యమానం మహాజనేత్యపి పాతః॥౩౨॥ ౪॥౧౦॥ జగత్ మూర్త్యాశ్చరీరం యశ్యతః, ఏతేన యస్మాత్కాశరీరం యశ్యకృత్వీ శరీరమితి శ్రుతం. చ బ్రహ్మతా భవతి- అనన్తాత్మైరి దేశావరణేనా భావః- సనాతన ఇతి కాంపదస్య నాభావః- దూటాః ప్రకృతిశాస్త్రోక్తత ఏకారరహితః- సక్షరత్వీక్షరః- నిర్వికారస్యరూపః- నిర్విజ్వర ఇంద్రియశ్చ- అనుమానాభ్యుచ్యమానో నూనరః- ఇద్రిమౌ శ్య గోచర ఇతి ప్రత్యక్షాగన్య త్వంజన్యతే- అహోదేశః రూపజ్ఞానాదుదేశశరహితః- వ్యాపకః సర్వవ్యాపి- ప్రభురీత్యతః- ప్రకృతేజరత్వస్థితిః పరమపదస్థాన-విత్కౌనాశరహితః- ఏకవిధోనా రాయఃస్థితు స్సృష్టిం సంకల్పయన్- సహస్రాంశా స్రవశరీరసహక్రథాగార-శరీరాత్కాన్యస్థిస్థిత్వా విధాః ప్రబాధితా భగవాన్తనుః- పురుషుక్షర శబ్దవార్యం ప్రకృతిశరీరక మాత్మానమస్థితి- స్సృష్టియవిధక్తవాన్॥ ౧౨॥ మనుశ్రిక గవశ్శంకల్పః-

టియుపన్యసించెద, నాకణింపుమనియతనికిట్లనియె॥౫౦॥సీ॥కైలాసశైలశిఖరమునఁ, దేజోవిరాజితుభృగు, భరద్వాజుఁడధిక॥ వినయంబుమ్రేఁజేరి, మునినాధభూతస్సప్తిపి కారమునాకుఁజెప్పమనిన, నమ్మహితాత్ముఁడిట్లను, విను నారాయణుఁడవ్యయం డనంతుండు, భూత! స్సృజనంబుదలఁచి, ముగ్ధస్సజియించె, దనదుసహస్రాంశకమున, నవ్వకుండనఁగి

నానసోనామ విఖ్యాతః శ్రుతపూర్వోమహాపాపిః; అనాదినిధనో జే
 వస్తథా భేదోజరామరః॥ అవ్యక్తఇతి విఖ్యాతః కాశ్వతోభాక్షయో
 వ్యయః; యతస్సృష్టేని భూతానిజాయంతేచ మియ్యంతి॥౧౮॥ సో
 స్మృజత్ప్రీథమం దేవోమహావ్రతం నామనామరః; మహాససజామాం

హూనావాచానకత్వం ప్రతిపాదయింకన్, అనంతాధికమో స్మృజతః, మహాః ప్రజావేద్య
 స్మృజతః, శ్రీకావతః ప్రజాఅస్మజతః, తద్వా ఇతిమహాస్యేఽ అర్చిష్ఠం యదివి
 కించితి, కృతిమనుష్టరస్తుత్తరయజ్ఞాః సానశిరిః॥ ౧౮త్వా సత్త్వాభ్యాం నిర్వక్తు
 మకర్త్యాకర్త్యా నాన్వేషణేత్వత్వ-తర్చిత్వప్రీతికృతికృత్యం మానసానామ జగ
 త్తామాలకార తింజర్కృతి స్తుతి ప్రసీద్ధిమ్- ఆదినిధనం జన్మయస్థానమ్-
 తద్దీపః- తత్కావతాస్యాసతా త్వానస్యానిర్వచన స్వయావేదానత్వాత్ మాత్ర
 శ్చత కర్తృప్రప్రాప్తిః తంచీత్వసంపాదానత్వే- అభేద్యః భేద్యునర్వః- ఏక
 త్వార్- అజరామర ఇతి యతత్వా విజానపాస్తావిజరో విద్యుత్కృత్వికోరో విజ
 మహ్యుఽపిపాః సర్వకామః సర్వసంకల్ప ఇతి కృత్కృత్త్వానాం గుణానాం
 సంకల్పః॥౧౯॥ అక్షయావ్యయ ఇతి అక్షయావ్యధి జన్మహీనకర్మముత్తమ్- అ
 తపివకాశ్వతః- సదైకయాః- అవ్యక్త ఇతి సంజ్ఞా హరిమ్- యోగిశాం ప్రత్యక్ష
 త్వార్ మాధాన్యత్యశ్చిరాకర్త్యా ద్యా అవ్యక్తః- స్మృష్టానిజన్మవై భూతాః ఆ
 దివాదీని జాయంతే- తస్యయనిర్వచయంతైః కర్మ-స్మృష్టాని విశేషకాకస్మృష్టా
 శ్చేతనానామస్త ఇతివర్ణిం ॥౧౮॥ సఃకరాన్తీర్నవ్రతకరః- త్రికాశోభా
 వైసామరావయోర్విరహితే త్యాది కృతిమ త్రికాశ ఇతి విఖ్యాతః సకామ
 న్సంపదప్తి తేనంహిత్యగళం మద్ధింవా అస్మృజతి యోజనా- మహా
 అపిఅహం కారం హైరన్యగళం మహః- సహసం కారో కళకాన్ ఆ

తత్ప్రస్తుతీమానః- కళకతానీస్మృతీర విశ్మయః- సాయంపురుషవిఖ్యాతః శ్రీశి
 వోదేవేభు- అరిపకమాకాద్వికృత పూర్వోఽధీతపూర్వః- అనాదినిధనః త్రివి
 క్తకహితః- తేనస్త్వయం శ్రీకాశః- అభేద్యః అనిమాత్తర యాభేదయతి మళ
 క్యః- అజరామరః జరామరదహితః- అవ్యక్తాభ్య ప్రకృతి శరీరకర్తృవాక్యర్త
 ఇతి విఖ్యాతః- కాశ్వతఃకాలరేయవర్తి- అక్షయః అచక్షయరహితః- అక్షయ
 వికారరహితః జాయంతే చమయి వైచేతి- జాయంతేస్త్వయి వనిచేతివపా
 తా- ॥౧౮॥ సోవ్యక్తః పురుషః మహావ్రతం మహాత్మ్య శరీరక మత్తానక
 శ్చజీ- మహాసాక్షాంమ్ వైకాంతలైః సభూతాది భేద విహ్వలాః రశ్మిర
 క్షాత్తానకశ్చిత్- సాయమభావ్యాహితి కళవాతేక- కళకత్పరీరజాతవేద్య

మనసునన, యజరామరు సమవమాను, నతనివలనమహత్తత్వమావ హీ
 లైః సనిధిం దివ్య తేజోమయంబైన వర్ష మొకటి గల్పింపఁ బ్రస్తా

కారం సహజ భగవానభిః ఆకాశమితిభిః సర్వభూతభరణైః
భూః ఆకాశోదభవద్వారి సలిలాదగ్నిమారుతౌ||౧౬|| అగ్ని మారుత
సంయోగాత్తతస్సమభవత్సహితతస్తేజోమయంద్యవం పత్తం సుప్తం
స్వయంభువా||౧౭|| తస్మాత్పక్షాత్సమభవద్భ్రష్టోవేదవయోనిధిః| అ
హంకార ఇతిభ్యాత సర్వభూతాన్తభూతకృత్||౧౮|| బ్రహ్మవై సగు

కారం శబ్దవైకార్యాభ్యుత్పత్తిర్యతః- ఆకాశానభవద్వారిభ్యాం పాదకృతాన
విశేషాః- కింతు ఆకాశాద్వాయాః| వాయోరగ్నిః| అగ్నేరాకుః| అప్యుః శుభ
రీతి కృత్వివక్ష్యతః- అభివాయాది శబ్దే శుభ్రవైకార్యాభ్యుత్పత్తిర్యతః
త్వదభ్యుత్పత్తిర్యతః తాతమయ్యతః||౧౬|| తత్సహితమయంద్యవం- ద్యవం
తరతాకగ్నిమారుతాన- సులయతాన- తస్మాత్పక్షాత్సమభవద్భ్రష్టోవేదవయో
నిధిః| అహంకార ఇతిభ్యాత సర్వభూతాన్తభూతకృత్||౧౭|| బ్రహ్మవై సగు
స్వయంభువా||౧౮|| తస్మాత్పక్షాత్సమభవద్భ్రష్టోవేదవయోనిధిః| అ
హంకార ఇతిభ్యాత సర్వభూతాన్తభూతకృత్||౧౯|| బ్రహ్మవై సగు

ధా- అపిశక్తా శుభ్రవైకార్యాభ్యుత్పత్తిర్యతః- తతోహిద్వా రారే తా
తాదిసంజ్ఞాత్వా ఆకాశమితిభిః సహితం వైకార్యాభ్యుత్పత్తిర్యతః
శబ్దమితిభిః- తాతాదిశుభ్రవైకార్యాభ్యుత్పత్తిర్యతః- సర్వభూతానభవద్భ్రష్టో
వేదవయోనిధిః- అహంకార ఇతిభ్యాత సర్వభూతాన్తభూతకృత్||౧౬|| తత్స
హితమయంద్యవం- ద్యవం తరతాకగ్నిమారుతాన- సులయతాన- తస్మాత్
పక్షాత్సమభవద్భ్రష్టోవేదవయోనిధిః| అహంకార ఇతిభ్యాత సర్వభూతాన్
తభూతకృత్||౧౭|| బ్రహ్మవై సగు స్వయంభువా||౧౮|| తస్మాత్పక్షాత్సమ
భవద్భ్రష్టోవేదవయోనిధిః| అహంకార ఇతిభ్యాత సర్వభూతాన్తభూతకృత్||
౧౯|| బ్రహ్మవై సగు

యందున్నవి||౧౦|| గీ|| అతని తలఁపునఁ బ్రభవించె వాకసంబు,
దానియందు జలంబునున్నవము నొండె|| సలిలమున నగ్ని మారుత జ
ననమొనరె|| ననల వననయోగమున మేదినిజనించె||౧౧|| వ|| అబ్రహ్మ

హా లేజాయప లేపభృథారవః | శైలాస్త స్యాస్థిసంజ్ఞాస్యః మేదోమాం
సంచ మేదిసి || ౧౯ || సముద్రాస్త స్య రుధిరమాకాశ ముదరంతథా | వన
నశ్చైవ నిశ్వాసస్తేజోగ్నిమూగ్నిరాః || ౨౦ || అగ్నిమేమాతు చ
ద్వారౌ నయవేతస్య విశ్రుతే | సభశోవృద్ధ్యం శిశస్తస్య క్షితిపాదౌ
భూదాదిశః || ౨౧ || దుర్విజ్ఞేయో వ్యనస్తత్వాత్పిన్దై రపి నసంశయః |
సపవభగవాన్ విష్ణురనస్త ఇతిచిశ్రుతిః || ౨౨ || సర్వభూతాన్త భూత
స్థోదుర్విజ్ఞేయోకృతాత్మభిః | అహంకారస్యయః ప్రప్తానర్వభూతోద్భవా
యవై || తతస్సమభవద్విశ్వం పృష్టోహంయదదంత్యయా || ౨౩ || భరద్వా

రీః - సవాసా - తక్యచ్చతుర్విధభూతగామశ్చిష్టాచెతిసమాసః - || ౧౮ || యపలేప
భృథారావహా తతః పూతానాం భారగణానాం సువచ్యుత - అగ్నిర్మూర్తా
చక్షుషీ చక్రే సూర్యాది శక్తితః వ్యావృత్తావృత్తాః | వాయుః పానో
వృక్షయం విశ్వదుశ్చ వద్భ్యం పృథివీవ్యావృత్తయాతాత్మరాత్రైః కక్ష
తోవైశ్వరూప్యేతి పాదకాం శ్రుతిమపి బృహదంతి || శైలాన్యాదిశ్చభిః ||
౧౯ || ౨౦ || ౨౧ || ౨౨ || సర్వభూతానామత్తయాతో హంకారః - తస్యః భూతభ
వాదయతోత్పత్తయ - స్థిప్రపాదాకారస్యేతిసంబధః - యోగ్యం సమభవ
త్వచ్చత్వయాహం పృష్టస్త్వత్వముక్తివిశేషః || ౨౩ || తుస్సమభవదంత్య
ప్రేప్త్యద్వాసోక్తీర్ముక్త్యంతవతి || ౧౮ || అయం బ్రహ్మసమాతేజా నారాయణ ఏవ -
మహాశేష శృణోపాత్మం నారాయణం విశ్వరూపేణ విశిష్టే | శైలా ఇతి || అ
స్థిసంజ్ఞాన్యంతవ వాతః || ౧౯ || నిమ్నగానదిః సిరాః రత్నాదివనా శిరాః || ౨౦ ||
అగ్నిమేమా చక్రే సూర్యాచశేత్కే - ౨౧ || ౨౨ || మూర్ధ్వ మూర్ధ్వాల క జాతం
చ, తస్య శేః - యద్వాసభ ధోర్మం శేః శరసియానేత్రాశ్చ ముఖం శాశ్చి
త్యభాః || ౨౧ || ఆనస్తత్వార సరంధిత్వాత్ - శీతై నిత్యశీతై రపి - దుర్విజ్ఞే
యోభూతాన్యాత్తేత్యపి పాతః || ౨౨ || సర్వభూతాత్ భూతభిః - సర్వభూతానాం
తా శరీరక సర్వభూతేషు వ్యాప్తః - అత్పతాత్మభిః - శ్రవణమపాద్యసంస్కృ
తాత్మభిః - సర్వభూతానా ముద్భవాయ అహంకారస్య యస్మిన్ప్రేత్యన్వయః - స
ర్వభూత భవామేత్యపి పాతః - త్వయా య వహం పృష్టిః, లోకాయంశేసనిమి

యభిలభూతాన్తకుం, డెట్లనిన, నతనికి శైలంబులఘులు, మేదిని మేదో
మాంసంబులు, సముద్రంబులు రుధిరం, బాకాశంబువరంబు, వనమండు
నిశ్వాసం, బగ్ని తేజంబు, సరిత్తులు సిరలు, రవించందులు నయంబు,
లూర్ధ్వలోకింబు శిరంబు, పాతాశంబు పాదంబులు, దిశలు బాహువు,
భిల్లనం తాన్తకంజగువాండు విష్ణుండ, యత్రైరంగున విశ్వంబు విష్ణునివ

జః|| గగనస్య చిత్రైష్వప భూతలస్యానిలస్యచ| కాన్యత్రపరిమాణాని సంత
శయం చిద్ధిమేర్థతః|| ౨౪|| భృగుః|| అనన్తమే తదాకాశం నిద్ధవైవత
సేవితమ్| రమ్యం నానాశ్రయాకీర్ణంయ స్యాన్మైనాధిగమ్యతే|| ౨౫||
ఉద్భవం గతేరథస్తాచ్చ చంద్రాదిత్యోనదృశ్యతః| తత్రదేవాస్సవ్యయం
దీప్తాభానిరారాభాగ్నివచః|| ౨౬|| తెచాస్యన్తం నపశ్యన్తి నభసః
ప్రథితాజనః| మగఃమత్వాదనన్తత్వా దితవైవిద్ధిమానద|| ౨౭|| ఉపరి
ష్టోపరిష్టాత్తు ప్రజ్వలద్భిన్నస్వయంప్రభైః| నిరుద్ధమేతదాకాశమప్రేతశ్యం
సురైరపి|| ౨౮|| పృథివ్యంత్రే నమద్రాస్తు నమద్రానై తమఃస్పృతమ్|

మితి చక్రస్యాత్మరం, బ్రహ్మచేత ముక్తిరాద్యుక్తం సంవిష్టమస్త్రీకు
క్తుమ్- తిత్తిమకదితేసూతాత్మ్యోగ-నాద్యః- బ్రహ్మచేతస్సంకతావతైః- వి
మలస్య కుగిర్వాణాచః-నాస్యః-కార్యస్యపరిమిత్తైవ వ్యాప్తిత్వాత్- బ్రహ్మ
జామితుశ్చేదాచిత్తిః-తత్త్వచక్రస్యకుగిర్వాణాచిత్తిశ్చక్రే|| గగనస్థే|| ౨౪||
కార్యస్యానన్యంకారజానన్యాయేచపాతయన్తుత్వాశక్యాంబలూరణ||
నన్తమేతది|| త్రిశ్చియాశ్చక్రశ భువనా|| ౨౫|| గతేస్సుగర్భకర్తృతేరపి ఉ
ర్ధ్వం ఆహూర్చ్యచంద్రాదిత్యో నదృశ్యతే- జగత్తుచరియాయాస్త్రే యోర
నన్తాకాశ్యావ్యయాయా-యశ్చితోనదృశ్యతే శబ్దః-నిరుద్ధమగ|| ౨౬|| తే
పి సూర్యాదిగతే రుర్ధ్వస్థా అనన్తమేవాకాశమ్ చక్రస్యచరిచ్చిన్మమితి
మత్తజవాద్భి|| ౨౭|| ఏవంకర్తృదమ్కీర్త్యాశా, ఉపేద్భితి అమోక్షగ్లభాతః-
చక్రలద్భిన్మైరైరితేమః|| ౨౮|| రిర్భుమణితోపానన్యకాచిచ్ఛిన్మజ్జి||

త ఇతి, శాస్త్రోక్తమ్ తత్త్వమభవ ద్విశ్వమితి- గుడినాన్యాయేత్వేపి పారః ౨౩||
దిశ ఇతి శాస్త్రోక్తమ్- దిశాంచైత్యపితః- ఉపేదానీతి బహుశ్యం గగనవ
రిమాన దిశ్చరినాణాది రూపం- ఆధార ఇతిత్వత ఇతిచ పాతానేకాభా||
౨౪|| నానాశ్రియాకీర్ణా మనేకాశ్చర్యాప్తమ్|| ౨౫|| గతేస్సుగర్భకర్తృ మా
ర్గామార్గోమనూర్చ్య-తిత్తి రణచ) సారాధిమాధ్య-మధాభాశేత్యధాః-న
దృశ్యో ఇతి తత్రస్తై-ఉపిమామమ్- భాస్కరస్య ఆభవ ఆయాయం తథాభా
తాశ్చకే అగ్నివర్షశ్చ|| ౨౬|| ఇతిమేధాపాతే ఇత్యేవం రూపంచుతవశంబద్ధి
త్యధాః || ౨౭|| ఉచ్యతేచిత్తి- తలఉపరిష్టాచరిష్టాదపి- ఆమోక్షగ్లభాతః-
సురైర్యత్రచేత్యంశో నిరుద్ధమ్- ఆశ్రిమయమితిచ తలశ్చేయం శబ్దత్యధాః-

లనగలిగెననిన, విని, భరద్వాజుండాకాశాది భూతంబులేనింటి ప్రమా
ణంబులునడిగిర, భృగుంశవి యనంతంబులు, దేవతలకుం గొలంది వెట్ట
రాకుండు, నొక్క-చోట నిరూపించి యీభూతంబులతలనుండి యిట లే

విమలసోమేంద్రులం ప్రామాణ్యములపాపాన్ని రేపచ॥౨౯॥ రహితలనై
 నిలం బలానై పన్నగాధిపాః తదనైపునరాకాశ మాకాశానైపునజ
 లమ్॥౩౦॥ ఏవమంతఃపానశనః ప్రమాణ్యమనిలమ్యేవ అగ్నిమారుతతో
 యేభ్యోదుజ్జేయందైవతైరపి॥౩౧॥ అగ్నిమారుతతోయానాంవల్లః
 క్షీణితలస్యచ ఆకాశస్యవరం హ్యేతేభిద్యంతై తత్త్వదశనాత్॥౩౨॥
 వత్సరైవైవమునయ శ్చాస్త్రేముపవిధేషుచ త్రైలోక్యేపాకరేచైవ ప
 మాణంవిహితంయథా॥౩౩॥ అద్యశ్యామృత్యుగమ్యాయకః పమాణము
 చాపారేత్॥౩౪॥ సిద్ధానాంబేవతానాంపయదాపరిమితాగతిః॥తదాగౌ

౨౯॥౩౦॥ ఏవ మంతః పానశః పునరాకాశం పునరాకాశ మితిత్యం
 మాతమే వశితీతాత్మకస్య శరణః అంతః పర్యాయః-సమజలాకాశ మాలామూ
 షక్యతః- తోయైర్వృత్తిమయస్యైవ చతుర్థి॥౩౦॥ అగ్నితి వర్ణయావన్- తచ్చృ
 త్త్యపాత్యతలమమ్- యథాయావస్పర్శ రహితం సభోద్రవ్యందేశతః కాలికాపా
 న్నతవ్యవస్థావయాపి- తథావలంబితదాధావార ఆకాశాననితా అపితేజఃలతి
 అతత్త్వవర్తనాదేవ ఆకాశావృత్తివ్యవస్థానై- ద్విరీయవర్తనత్- ఏవమకాశా
 వయాపి పూర్వస్తూర్వస్తూర్వస్తూర్వస్తూర్వావస్థానావస్థానావస్థానావస్థానా
 త్యర్థః॥౩౧॥ అంతః పానశాద్భౌతిక పారాధికాః త్రైలోక్యాదైః శరణం
 యథావిహితం వ్యాకృతోటి యేవసంపన్నానాం మాయావం ఏవపాపయన్తి
 శక్తైః॥వత్సరైః॥౩౩॥ మాయావం అద్యశ్యామృతి వ్యవస్థైరవస్థైః- బ్రహ్మ
 మాణ్యం అద్యశ్యామృత అద్యశ్యామృతాకాశం దివియమానై కారణా
 వ్యవస్థానావస్థానైః॥౩౪॥ సిద్ధానామితి గర్భవనకర్త ఆకాశం పాపచర్మ

౨౦॥౩౧॥ ఏవమదాద్యైవమి, తాకాలోకవ్యవస్థానావస్థానావస్థానావస్థానావస్థానా
 మితి విమలసోమేంద్రులం ప్రామాణ్యములపాపాన్ని రేపచ॥౨౯॥ రహితలనై
 లానై పాతాలానై-పన్నగాధిప ఇతి పన్నగాధిపా ఇతివహః॥౩౦॥ ఏవమంతః
 పానశనంబిహిః ప్రమాణ్యమనిలమ్యే- అగ్నిమారుతతోయానాంవల్లః దుర్జేయ
 మ్- మఃభేదజ్ఞాతం శక్యమ్॥౩౧॥ వల్లః-త, కారా- ఆకాశస్యవ వల్లః-ఇతి
 న్నయః॥౩౨॥ అతత్త్వైవై పరమాత్మనా శుద్ధివ్యవస్థం విమలసోమేంద్రులం
 మాకాశమయోః పృథివివ్యవస్థానై-శుద్ధివ్యవస్థానై-చేద్యవ్యవస్థం బోధ
 యతుం త్రైలోక్య సాగరయోః శుద్ధివ్యవస్థానై-వత్సరైః॥౩౩॥ పరమాత్మ
 నాశుద్ధివ్యవస్థానై-అద్యశ్యామృతైః॥౩౪॥ మథశ్చయైః-శుద్ధి-
 దనరాదు, పంచభూతంబులు నిరవధికంబు, లదియెత్తెరంగనిన, విష్ణున
 కుగౌణంబై యనంతండును వామంబు గలదుగాదె, విష్ణుండు జగ
 త్కృతి, విష్ణుతమభూతంబైన మహాభూతపంచకం బప్రమేయంబుగా

అమనస్తస్య నా మానస్తైశ్చివశ్రుతమ్ | నామధేయానుకూపస్య మాధవ
వ్యసుహృత్త్వనః || ౩౫ || యదాతుదివ్యంయదూహంహియతేనధాతేనచ |
కోన్యస్తద్వేదితుంకక్షోయోనస్యాస్తద్విధోపరః || ౩౬ || తతఃపుష్కరతన్మృ
ష్టస్సర్వజ్ఞోమూర్తిమూపభుః | బ్రహ్మధర్మమయఃపూర్వంప్రజాపతిరను
త్తమః || ౩౭ || శరద్వాజః || పుష్కరాద్యదిసంభూతో జ్యేష్ఠంశవతిపుష్క
రమ్ | బ్రహ్మణంపూర్వజంప్రహరణవాన్ నందేహవత మే || ౩౮ || శృగుః ||
మానసస్వేహయా మూర్తిబ్రహ్మత్వం సముపాగతా | తస్మాన్ స వి

రియః స్వాత్మర్షిక్రూయవాణం సంమాత్మసూమానపాఖ్యస్యావర్త్యం గౌరమాప
రాంకంస్వాతీ - రచ్చసయత్తమ్ - అనంతంబ్రహ్మలివేదపీదా చక్రకర్తృత్వం సార్థశ్లో
కః || ౩౫ || దివ్యంవ్యోమకాశం, యదూహంపశ్యదూహం, తదివీచిత శుప్తిచక్రం
యదూర్జీయతే తద్గతేన - జాగ్రన్మగ్నయా ర్యణంర్షి ఆవాహనైరయన్మాప్తిక
ర్తయనైవ తత్తేలి న్యాయైశ్చ శర్వకాలివ్యసరః జగతస్సర్వరూపం వ్యధోపి బ్రహ్మ
ధాంకంకాపి కోన్యోవేదితుం శక్తః - సతర్షి - సహజరుతురీకాత్యాయస్యరసస్స
ర్వాశ్చర్మ్యేతి మర్మలిలిధాతః - తత్తశుప్తిబోధయేర్జగల్లయోదియా సమాదుఃప్తి
కామంతః - సయదావ్యపి తత్సంజాగ్రత్సర్వాదుభిస్సహప్యేత రక్షస్సర్వయా
వైస్సహప్యేతిశ్రోతం - సర్వశ్చర్మ్యైస్సహప్యేతి మనసానైవసర్వైవైస్సహప్యేతి -
అథయదాచక్రబద్ధతే పితృదాత్తనః - సర్వప్రాణాయామాయతం విచ్రమ్యతై ప్రా
ణాభ్యోదేవాదేవభ్యోహితాశ్చరి - తథాదనాసతోపబద్ధతేభావో నాభావోపబద్ధతే శత
విశిష్టగంధక్రదికాదగతౌ సత్త్వాదుర్జ్యేష్ఠాయనైవద్రష్ - || ౩౬ || అక్షరతః సూలనూ
త్తకాత్యరూపా - బ్రహ్మరతుర్ముఖః || ౩౭ || రతుర్ముఖస్యేత మహత్తత్త్వాత్తత్తాం మన్వా
సశ్చక్రతి || పుష్కరాంతి || ౩౮ || పంచారతి || మనసస్వేతి || యథావీణా విజ్ఞాన
రయోజాతావతి తరున్ధ సత్త్వఫలవిజ్ఞుత ర్మ్యసోత్పాదేనసమర్పా, ఫలంత్య నేకలి

మాసశ్చమహత్తన విశిరవాతః || ౩౫ || యదితి యజ్ఞయే - దివ్యంశుద్ధనర్మ్యక
యం యస్యరూపం సహాయతే నావీయతే సరంధాతే తద్బ్రహ్మవేదితుం శ
క్తఃకః, యదివిద్యోధోస్యసాస్యత్సహివిద్యాత్, యేనామకృతంబితి ధాః ||
౩౬ || విజం ప్రాశస్త్యం తరిసూప్త్య బ్రహ్మతం తస్యం - తూర్వాత్తాం - అక్షర
త బ్రహ్మస్యప్తి మనోదతి || తు ఇతి || సర్వశ్చ సృష్టశ్చ శరీరధాతః - యదావ్యసృష్ట
తయోగి సర్వవిజయజ్ఞః - అమలమః - త్రవాతీ - చక్రవాతిమకల్పవత్ప్రవాసూ

కతమగ్రనే, యనియెఱింగించె || ౩౭ || సీ || వినిభరద్వాజుండు, మునివా
ధపుష్కరంబునఁ బుత్రైఃనన్నట్టి పుష్కరంబు | బ్రహ్మకు నాదినాఁబట్ట
య్యె, నెట్లకో, నావుడు, విష్ణుమానసభవుండు | బ్రహ్మాయాదుఁడు, పు

(౧౦౬)

మోక్షధర్మ సవ్యాఖ్యానే

[శాన్తిపః]

ధానాధానం పృథివీపద్మముచ్యతే॥౩౯॥ కణికాతన్యపద్మన్యమేరుగణ
గనముద్భిరిః తన్యమధ్యస్థితోలోకాన్యకతేజగతఃప్రభుః॥౪౦॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాంతగత మోక్షధర్మసర్వణి

కృగుళకద్వాజనంవాదే ద్వావింశోధ్యాయః

ఆదితఃపశ్చాన్నవత్యధికశతత మోధ్యాః:-

భరద్వాజః॥ ప్రజావినిగ్రహ వివిధం కథం నన్యజితప్రభుః! మేను
రుమధ్యస్థితోబ్రహ్మ తమ్భూహి ద్వివత్తమ॥౧॥భృగుః! ప్రజావిన్యం
పూర్వం సమానసోమనసావృజత్! నగర్షణాధానం భూతానాం సప్త
త్వం ప్రథమతోజుమ్॥౨॥ యత్ ప్రాణాః సర్వభూతానాం విధా
నేయేనివప్రజాః! పరిశృక్తాశ్చనన్యత్ తేనదం సర్వనావృజమ్॥౩॥ప్ర
జగత్సంకరుదీకాది పృథికశక్తిమః వివిధసాఖ్యాధికాజ్ఞాతాపి సూక్ష్మవిరాజో
సూక్ష్మవిరాజస్తరం సృష్ట్యుత్పత్తిః-తతుర్భుఖాశ్చ తాన్మహాసృష్ట్యుత్పత్తిః-భిష్ట్యా-
ఆతస్మిన్వికసూర్తివిరాదాత్కర్మధూర్ జ్ఞాయాః-తదాపివిభిష్ట్యుత్పత్తిః-ప్రా
శ్చుష్కరసోబ్రహ్మకర, పృథ్విదవభుమిత్యర్థః॥౩౯॥గగనః-హారా-కా-భ్యం బ్ర
హ్మపద్మసృజకధ్వత సృష్టివికధ్వత్రతోమనుః-తస్యకధ్వత్రాధిష్ట్యుత్పత్తిః-వివిధాజ
నా-వితేనవవారంపుట్టః-కం వత్సవహరోస్తీప్రస్తర త్రాకాజ్ఞాతాపి సప్త ద్వా
సృష్టివికప్రతేజ సమాహితే ఇత్యాదికులేకర్మస్య సంకీర్తనః॥౪౦॥తనిలకశ్చీయేభా
న్తి తస్యతిమోక్షధర్మ సవమాధ్యాంతః:-

ప్రజావిసర్గము॥ ప్రజాజరాయణాజ్ఞాజన్యకతోద్భిజ్ఞాః- శాసాంవివిధంసర్గమం
మేరుకధ్వజవి తన్యపద్మకరతత్వముక్తమ్-ప్రజానాంవివిధసర్గయథామగం శ్చ సృష్టి
కాశ్చస్త్వాద్యక్షకకాత్ కృత్యతే తత్ప్రకరం తస్యసృష్ట్యుత్పత్తివిత్తామే ॥౧॥
తతుర్భుఖ్యం ప్రాప్తామానస వికమనసాత్పయన్ ప్రజావిసర్గ మస్మజః- సంగ
లాదేవాశ్చరీ తరస్మిముత్పత్తిస్థితికులేః సర్వకామస్సర్వ సుకృత ఇత్యాదికృతే
శ్చసంకల్పే నివసాన్మిత్యాద్యతేజ సంకల్పైక సాధకత్వాత్॥౨॥ గుప్త జలమ్-తనజలే
త్తమభ్యర్థకః ౩౭॥౪౩౮॥బృధిర మహాపుథిరీ॥౩౯॥కణికా-తన్య సృజకే-తే
పశ్చితిః॥౪౦॥ఇతివ్యాసహృదయేశాన్తిప్రమాక్షధర్మద్వావింశో ముద్రాధ్యాయః:-

ప్రజావిసర్గం ప్రజాసృష్టిమ్- వివిధం దేవమనుష్యసృష్ట్యాదయా పేజానేవిధమ్॥
౧॥ మహాసృష్ట్యుత్పత్తిబ్రహ్మ సృష్టంప్రథమతోజుమ్- ఏతనజలపూర్వా యా
సృష్ట్యుత్పత్తిబ్రహ్మద్వారకతేన వ్యస్థిసృష్టిత్వం సృష్టిక్రియ ॥౨॥ యదతి॥ తేన
మహారముదదానన యావముగం గల్పితంబయ్యో మున్నుపిదగం ననునిశ్చ
యంబులేకునికే పద్మజుండనవలసియుండెడు, సయ్యలఘు లేజుం బద్మమ
దిభూతధాత్రి, యపుష్కమునకు గగనమూర్ధితమగు మేరునగము రుచి
ర చారుకణికక, యుండుబడి, సకలజంతు సృజనధుగ్యతమహిమ, స

భీషకవృతామేహ మూర్తిమన్తశ్చ యేవరే సర్వంతద్వారుణం జ్ఞే
 యమావస్తప్తవిభురేయతః॥౧॥ భగద్వాజః॥ కథంసలిలముత్పన్నంకథంచై
 వాగ్నిమూరుతా॥ కథంచామేదనీ నృప్తాతత్ర మేసంశయోమహా॥
 ౫॥ భృగుః॥ బ్రహ్మలోకేపురాబ్రహ్మణ బ్రహ్మక్షేణాంసమాగమే లో
 కసమృత సందేహ సుముచ్చిన్నో మహాత్మనామ్॥౬॥ తేతిష్ఠక ధ్యా
 న బాలస్యమౌషాస మాస్థాయ నిశ్చలాః॥ త్యక్తాహారాః పవనపాది
 వ్యలవక్షాతంతద్విజాః॥ ౭॥ తేషాంధర్మమయీవాణీ సర్వేమాంశ్రోత్ర
 మాగతా॥ దివ్యాసకన్యతీతత్ర సంభూతానభగవంశ్చ॥౮॥ పురాస్తమి
 తమాకాశం నిశ్శబ్ద మచహోవసుమ్॥ నప్తవన్తాగ్రపవనం ప్రసుప్తమి

స॥ ౩॥ వారుణం వరుణవృతా నిబ్బన్ధితం - ఆచ్యమిత్యర్థః - మూర్తి ముష్య
 ఉత్పాదివిగ్రహకం - ఆచ్యశ్చేమేమి, ఆచితప్రస్థురే గతఇతి - ఆచితప్రస్థం మ
 నీకాశం శ్రుతివ్యాధిరూపంపాప్తాః - తద్యదకాంతక ఆనీక - తస్మిన్మహానశ్చేతా
 శ్చిత్తీభ్య భవతితి॥ ౪॥ ఏతవాక్తీతతి॥ కథయతి॥ భౌతికశ్రుష్టాకేవ చతుర్భు
 ష్చాదికారాన్ముతానాంచ పాగ్గోసశస్త్రత్పాత - తస్మాజ్జగత్ప్రత్యక్షాత్పాతరూ
 క్తే త్యాగేపాపిపాప్తాః॥ ౫॥ బ్రహ్మకల్పే బ్రహ్మలోకే కల్పావార్యధాః - లోకా
 నాం సంశతవృత్త్యంత్యే విషయైశ్చ చిదాః - కథాః - కాలస్యధావో నియతి
 యోగ్యవ్యాధానానియేనిః - పురుషధౌనివృత్తిమితి శ్చత్రైవానేక చక్షోతన్యాసా
 త్ - త్రైకాలఇతి జ్యోతిషికాః - స్వభావగతి జాన్తా గోచరయతి కాన్త - నియతి
 రేవిప్లవం కారణంకమేతి మిమాంసకాః - యద్యచ్ఛ్రేత్యాత్మకాః - యాతానీతితా
 రి - కాతయః - యోనిర్దగత్కారణం పురుషధౌత్యావనిషదాః॥ ౬॥ ఎవంసంతేవా స
 తిభ్యానయోగ ఏవకరణీకరణీయ ఇత్యాఖ్యాయితా ముఖేనాహ॥ తేతిష్ఠవృత్తి॥ ధ్యా
 నం ధ్యాంత్యస్తిస్థితి త్యస్తిత్వాశ్చుదయ - పుష్టిరీక మాలస్యలక్ష్మణీ కృత్యమా
 నంధ్యానలంకృత్యతి విరోధరూపయోగమాస్థితాస్సర్వః ఆరిష్టకా॥ ౭॥ యద్యపి శ్రు
 తౌతే ధ్యానయాగానుకతా ఆవశ్యశ్చే నాత్మకత్వం స్వగుణైర్విగూఢా మిత్యనుభవక
 మ్నా యదుర్ధ్వఖ్యుక్తమ్, తథాచీనుభవే భాగ్యవ్యక్తజ్ఞానంభవాత్ కృతిరీక ని
 క్షుణ్ణిగ్రం - త్రివిధమిత్యాశయేనాహ॥ తేషామితి॥ తత్రాన్యగదయపుష్టిరీకే నభ్యు
 లాతేహవా - తాభ్యాం నామూనికేష్టాతే బ్రహ్మణః॥ ౮॥ శీరస్యతిహవాహ॥ పుర
 తి॥ వారాకాశగురూక్త మత్పాన్యూలదేహసజ్జేవ వికలవాంఛః - త్రిధమం
 కజ్జల్యానులెన గమన్వాత్తు చతుర్విధవర్తమశ్చ మహాకావచ్యతి చచ్చమః

౩॥ కీంయశ్చేత్యతీహతః - అస్మిన్పురేపునరిత్యతీహతః॥ ౪॥ ౫॥ బ్రహ్మేపురేగృహ
 పాతః॥ ౬॥ ధ్యానమేకాగ్రచిత్తతామ్॥ ౭॥ బ్రహ్మమూర్త్యుపిపాతః - ఆచక్షురీత - దివ్యా
 సురస్యతీ - శరీరదేహాత్, పురాస్తమితి త్యాద్యఖ్యాంత్యేషశ్చనానాథక వేదనూపా
 నభక్తిలాతే ఆకాశప్రదేశాత్॥ ౮॥ పురాస్మిష్టావో - ఆకాశవర్త, మిత్యతీహ

(౧౦౨)

మోక్షధర్మే సన్యాభ్యాసే

[శాన్తిప

తస్మిన్ బలమున్నంత నభసీవాపరంతమః తస్మాత్సవరి
 లోత్పిడా దుదతిష్ఠతమారుతః॥౧౦॥ యథాభాజనమద్భిద్రం నిశ్శబ్దమి
 వలక్యతే తచ్చామృతసాపూర్యమాణం సశబ్దం కురుతేనిలః॥౧౧॥ త
 తస్మిన్ బలసంయుక్తే తమసోత్తేనిరస్తైః|భిత్త్యాణావజలం వాయురుత్పపా
 తసు ఘోషవాన్॥౧౨॥ నపషచరతే వాయు రణావోత్పిషసమ్భవః| ర
 సానాం స్థానమాసాద్య ప్రశాన్తిం నాధిగచ్ఛతి॥౧౩॥ తస్మిన్ వాయు
 మ్భుసంసుషేదీప్తతేజామహాబలః| పాదుర్భవత్యుద్భవ్యశిఖః కృత్వా
 వితిమిరం నభః॥౧౪॥ అగ్నిః పవనసంయుక్తః ఖాత్సముత్త్తి పతే జలమ్|
 సోగ్నిమారుతసంయోగాద్వనత్వముపపద్యతే॥౧౫॥ తేష్వాకాశాన్నిపతి
 తః స్నేహస్తిప్తతియోపరః| ససంఘాతత్వమాపనోఽ భూమిత్వముపగ
 చ్ఛతి॥౧౬॥ రసానాం సర్వగదానాం స్నేహోనాం పాణి నాంతథా|
 భూమిర్యోని రిహజ్ఞేయాయుస్యాం సర్వంప్రసూయతే॥౧౭॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి
 భృగుభరద్వాజసంవాదే బ్రహ్మవింశోధ్యాయః- ఆదిత
 ష్ఠావత్యధిక శతతమోధ్యాయః-

కృమి శాలిహాసంజహతి, అపశ్యాదాభ్యసీవర యాపేణిరసాదూదురూపేణ క
 థా... తతిః కించిత్తమసోశిగమెగుషిరదుశశ్రమాశంబశ్యతి-సం(తా)శ్ర...
 మరణాక్షయత్యావలంప్రతతి- తప్తజలంక్షణేన తమకాకాశం పూరయతి. ప్ర
 యథానుజేజలేనాపూర్యమాణోబద్ధో వాయుశ్చాభివ్యత్యతే తత్తైవతత్రిశబ్దవాయూ
 ఆుర్భవతః తరిశ్యతయాద్భవ వారాన్వరరేఖ్యోరికసంఘమాతేజ ఆర్భవ్యతే- త
 నరహదాకాశం నిస్సమిరకుర్వతా వాయునాశహం యుగమత్యశిలమకాశ
 శయిత్తి తతా జలతపనశలపర్కా దాత్మానునీతియతే-సోయంత్రాయాశంసంహ
 తః పృథివీనాదుధతి- ఏకంయారానిశ్రీష్ట్యాభౌతికాన్యపిశ్రుతతి-పునశ్చత పుర్వ మ
 శశంబ్యాత్య తేజలవిప్లాతేన యాపేణిరుద్ధ సర్వవృత్తిస్తిప్తతీతి యోగినా మనుశ
 జకమః తమచేతదు మేకదేశేనశ్రుతిరనువతతి- సహజమామార్కానిలాసలా నాం
 ఖగ్నో విశ్వర్సృజిత శశామః| ఏతానియాపాణి పురస్సరాణి బ్రహ్మభివ్యత్తి క

తః॥౧౮॥ అతరంతమగ్నత్యక్యయః- తమసీవాతరస్తమగ్నత్యపి పాతః॥౧౦॥౧౧॥
 యథాశితలేత్యపిపాతః- నశసోనే ఇత్యపిపాతః- అర్థవతిమిత్వపిపాతః- సము
 తతి ఘోషవాన్విపాతః॥౧౨॥ రసానాంస్థానంజలం- ఆకాశంస్థానమిత్వపిపా
 తః॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వణి మోక్షధర్మ పర్వయాదిత్యోధ్యాయః

భరద్వాజః|| యపితేధాతవః పశ్చాబ్రహ్మయాన సృజత్సరా| ఆప్య
తామైరిమేలోకా మహాభూతాభి సంజ్ఞితైః||౧|| యదాసృజన్సహస్రా
ణిభూతానాం సమహమతిః| పశ్చానామేవభూతస్వం కథంసముపపద్య
తే||౨|| భృగుః|| అమితానాం మహాశబ్దోయాన్తి భూతాని సమృపమే|
తతస్తేషాం మహాభూతశబ్దోయ ముపపద్యతే||౩|| చేష్టావాయుఃఖనూ
కాశమూష్మాగ్ని స్ఫులిలంద్రవః| పృథివీచాత్రసంఘాతశ్శరీరం పాఞ్చభౌ
తికమ్||౪|| ఇత్యైతేః పశ్చాభిభూతైర్మృతం స్థావరజన్తమమ్| శ్రోత్రం

రాజీయాః ఇతి - సవినాశంభూతోత్పత్తి క్రమాత్రపురాస్మి మతమాకామిత్యా
దిభావో కనవత్కన్తే వీరిపాదః - అతరయాజనాని కృతపాయా - ఏకం భూత
శశ్యేస్సృష్టిర్వాసస్యేవ - తత్సామాన్యవత్తదాదీనామపియంస్సృష్టిస్సృష్టేవైవాసస్యే
వేత్యధ్యాయ తాత్పర్యమ్ - అతవపద్వితీయ రోపకప్యా అశతస్సంహానికృతంసం
గచ్ఛతదితి||౧|| ఇతి సి-కణ్డీయే శాన్తి-కర్షణి మోక్షధమ - వకమాధ్యాయః -

నమశ్చతుర్ముఖే మనసా సృష్టేః పశ్చాదాతక ఆకాశవయః స్వాప్నాకా
కాదవదాన్తరాశ్చిత్తః కథంబాహ్యలోకా నామావరకా ఇత్యవేషకృతే - యా
స్సృష్టాన్తాస్సృజతే పితృలికధమిత్సగ్రిమేతసంబద్ధః - ఎతే, యమహాతసంబద్ధః,
యైశ్చలోకా ఆప్యతాదితియాజనా||౧|| తథా బ్రహ్మకాశ్రమేనాం జరా యజాదీ
నాంబ వ్రీత్యేకంభూతసాని ఉంబభూతానిశ్చ - స్వప్నేతత్కర్మనా - తతశ్చక
థం బ్రహ్మ సృష్టేనామేవ పశ్చానాంభూతానాం మహాభూతత్వంనాన్తదాది సృష్టా
నాం భూతానాం మహాభూతత్వమ్ - యతస్సృష్టేమం మహాభూతానికేమత్ - పౌరి
ధానికత్వేన యద్రభూతస్వమ్ - ఈశ్రమేనాం మహాభూతత్వమ్ - తథాచ పౌరిధా
నికవ్యావహారికయార్చాకారాధ్యయోః శ్రీవేద్యయోః శేవవిజ్ఞక్యదిత్యాదైశ్చ
రభిపాయః||౨|| అమితత్వమేవ మహర్ష్యాభో నత్వబాధ్యత్యమిత్యాహ|| అ
మితానామితి|| అమితేషు అమితత్వాదిత్యథా - యతస్సంభవంయాన్తి తతోహ
తోయాతా నిత్యథాః - తతశ్చానన్తత్వోన్మృత్యుయో రుభంత్యా ఏకే
షాన్మ వ్యావహారిక పౌరిధానికయే మహాభూత సంఘయో ర్భేదవికృ
తః||౩|| కార్యమత్యేవ్యాప్తిందర్శయన్మమిత్యమేవాహాశేప్తేరి|| ఖంకుషిం
అత్యశరీరం కర్మిణాలోకాది సంహతిః - శరీరసంహంసాస్యాది||౪|| శ్రోత్రంభు-

య్యజుఃకువెలుగు||౫|| వ|| అనిభృగుండు సెప్పినవిని, భరద్వాజుం
డు, భూతంబులైదగుట యేమిటననియడిగిన, నతండరికిట్లనియె||౬||
౫|| వాయువుచేష్టారూపము, మోయుటయ నభంబు, ద్రవముమునివ
రజల, మూష్మయితే మనలము, గాఢి న్యాయత్త ధరిత్ర, యిట్లులైదుదే
జుండు||౭|| వ|| ఈ యయిదింటనకాదే జంగమంబులు స్థావరంబు

స్పృశ్యమృతావంచ త్రిగుణంజ్యోతిరుచ్యతే॥౩౨॥ జ్యోతిః శత్యతిరూపాణి రూపంచబహుధాప్యతమ్। హ్రస్వోదీర్ఘాస్తధా స్థూలశ్చతురశ్రోణువర్తుతా॥౩౩॥ శుక్తిఃకృష్ణస్తధారక్తా నిలఃపీతోరుణస్తధా। ఏవం ద్వాదశవిస్తారోజ్యోతీరూపగుణఃప్యతః॥౩౪॥ శబ్దస్పృశ్యచక్షేయాద్విగుణోవాయురుచ్యతే। ఉష్ణశీతస్సుఖోదుఃఖః సిద్ధోవిశదపవచ॥౩౫॥ కఠినశ్చృగఃశ్లాఘ్యః పిచ్చిలో దారుణోమృదుః। ఏవం ద్వాదశవిస్తారోవాయవ్యోగుణఃచ్యతే॥౩౬॥ తత్రైకగుణకాశశబ్దబ్రహ్మత్యేవసప్యతః। తస్యశబ్దస్యవత్త్వామి వీస్తరం వివిధాత్మకమ్॥౩౭॥ వడ్డమువధ గాన్ధారామధ్యమఃపంచమస్తన్మృతః। అతఃపరస్తత్క్షేయోనిషాదోదైవత

లాఠిః- నీలగుణఃమయూరపిచ్ఛాదః- కరివాదయః శుక్రశేదాశపితక్షుమపి నిజాతుంశత్యాతిరూపచక్షుఃకరితాః- శతాహిలోష్టపామణి- యశ్చైతన్నానానాధ్యా- బాలస్తయోమృగాశ్చకఠినత్వేనిశ్చినాతి- ఎవంశబ్దత్రా- క్షేయం- జ్యోతిరాత్మజూరూపగుణః॥౩౪॥ ఉష్ణశీతౌచరచతుహినయోః- శుఖః-శతేషికాలభేదశః- స్థిరః-పుష్కాదః- విశదః-ఉక్త- మతస్మాదః- భగవదుపామణతూ- దః- రూక్షః-కర్ణకాదః- లఘుశ్చగురుత్వే తర్కమతేతరనానుమయే అపి పారానికమత్యేగ్ధాహ్నిహిత-శిథాహి- తక్షుశ్చపిచరీక్షకాఃపాణినాద్యో-త్వైవచరీకశచాకశలికానా-చాంతానాయతయోరపిప్రమాణంనిశ్చస్యన్తి- గురుతరశ్చి తరత్ర్యయే- నగురురప్యక్షిప్యతే- తేనద్వాదశవిధః- ఎవంకాశశబ్ద- బ్రహ్మచరణ- వ్యవహారాంతస్థితిద్విగుణః॥౩౬॥౩౭॥ వాక్యరేణ వ్యాకత్యేన స్థితోపపటహదిషు అభి

॥౩౨॥అనుభవతాపత్యపాదః॥౩౩॥ క్వరీ, కఠినశ్చృగః శ్లాఘ్యః పిచ్చిలోమృదదారుణబ్రహ్మధాన్యో-కౌ-అభి- చక్షుః- తిదా, ఏవంద్వాదశవిస్తార బ్రహ్మత్వరక్షతేపాదః॥౩౪॥ పాతానరీజ్యోతిరూపగుణస్యస్థితబ్రహ్మశబ్దరమ్, వాయుశ్చ- గుణస్పృశ్యస్పృశ్యబహుధాప్యతః। ఉష్ణశీత- సుఖాదుఃపన్నగోవిశదపవచ। తథాభరామృదురూక్షో- లఘుగురుత్వోపచ। శబ్దస్పృశ్యచక్షేయాద్విగుణో- వాయుగుణో- నిలఃపీతోరుణస్తధా- విధా- వాయవ్యోగుణఃచ్యతః। తత్రైకగుణ- మాకాశమత్యది॥౩౬॥తత్రైకగుణకాశశబ్ద- బ్రహ్మచరణ- వ్యవహారాంతస్థితిద్విగుణః॥౩౭॥ వడ్డ- యువధ గాన్ధారామధ్యమఃపంచమస్తన్మృతః। అతఃపరస్తత్క్షేయోనిషాదోదైవత- భావాపి నిషాదశా- ఎవంశబ్దవిధఃప్రకృ- గుణకాశశబ్దః। వాక్యరేణుశ- ర్యత్రస్థి-పి-పటహదిషు-మృదక్షతరీక్షానాంప్రయత్నో- రధశ్చరణఃకృద్భూ- యతేశబ్ద- బ్రహ్మచరీ- పాతానరమ్- ఎద్ద- చక్షుః- గాన్ధారా- మధ్యమ- గా- ధై- వతాః। ఏవంశబ్దవిధః- గుణకాశశబ్ద- బ్రహ్మచరణ- వ్యవహారాంతస్థితిద్విగుణః॥

ప్రథా॥౩౨॥ మృదక్ష్ణభేరిశబ్దానాంస్తనయతోరథస్యచారోదవాశనిర్వృత్తే
 మామ్యుద్యేగజనకోశుభః॥౩౯॥ ఇస్థానివృతయాచైవవిజ్ఞేయస్సుఖదుఃఖః॥
 యః శబ్దీహ్యుయితేశబ్దః పాశభిః ప్రాశజోపివా॥౪౦॥ ఏతేషామే
 వసన్యేషాం విషయేసంప్రకీర్తితః॥౪౦॥ ఏవంబహువిధోజ్ఞేయశ్చబ్దకా
 శసంభవః॥ ఆకాశజంశబ్దమాహు రేభిర్వాయుగుజ్జేనసహ॥౪౦॥
 అవ్యాహతైశ్చేతయతిసవేత్రివిషమస్థితా॥ ఇశ్యేతైఃకారణైర్నిత్యంధాతవ
 పైస్తుహేతుభిః॥౪౧॥ ఆహోగ్నిర్వాయుశ్చైవసంనిత్యంజాగ్రతిదేహిషు॥

మృదక్ష్ణ॥౩౨॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥ ఏవమితాదౌపాద్యైః పంచాదిభి
 దేవతాకల్యణైర్వాదిభిదేనవామగుణైఃఖరద్భుదృశ్యైః-అయమర్థః- ఏవమేవ)
 యత్పాశభిఃకాశోహోగ్నిశ్చైత్యం వాయుం ప్రేయః- సచయత్త తాతమ్య
 కమృదు కర్మణోదేశం పాప్యమృదం దుభ్య మంతారంకా ధ్యని
 యత్పాశ్య మృకయ దేశా జిహ్వమూః స్థానా పాప్య నిత్యావి
 యాకాశస్థానా మప్రత్యాదిభిర్వనిర్మల సురజ్జితా నాకాశాదీపధి వ్యజ్యవేగక
 త్యసామృతావ్యాప్త్యావ్యాప్తిర్నిర్మల జగత్సర్వ-రహితవికలి- తేనచసంస్కృ
 తేన తత్తత్సృజితంబ్రహ్మకవచః- సచసంస్కారముఖజన్య వాయుర్వాప్యా
 వాయునానుమానైః మారతోవా పాత్రమీయా నిహవికలా భిత్వాదివా ప్రే
 రిమాతాత్మైవ వాసింసుహదికత వాయునా బింసా)తః శుక్రరసేవద్యిర్యాకవతి-
 తమసారేణ శబ్దంధూరతా వ్యవసరి- సహితవిషవా నైవవా ద్యిర్యాకబ్ధి
 ప్రతిభిద్భూత జానుభవతి- ఏవం వాయుభిషా తారామ్యద్యైర్వాదిక
 బోధిపి మన్దాదిభదేనానుమానతే- తదిమయే, అవ్యాహతరతిగ్రతైర్వా
 యులైస్సర్వకేతయతి శబ్దంజానాతిసవేత్రికాశబ్ద విషమస్థితైర్భిత్వాదివా
 పాత్రవాదేన వాభిధవా- తంచపర్వియా మగుణైస్సహనిమంచేతియతే ఇతిఅవ్యా
 హ్యుత్సంబంధసియమ్- ఏవయథాగతైరిపాత సవివార్థః- ఏవమాగతిరెగాద
 తాతస్థుపా)మాదికః- తదేవంశబ్దాభివ్యక్తి ప్రజ్ఞప్త్యైర్నిశ్చలవాన్యథావాస్తవ్య
 విచీరిరక్తవాన్యథేన శబ్దసంకల్పి స్పద్యతే- తతావ్యుత్సంబంధవ్యాతే నిత్యజీవా
 దిబద్ధతావకన్తి- భేరికవాదయూగ్రః- సహవాయం పాతశ్చత్యభేదప్రత్యభి
 జ్ఞానాథకత్వయంతం విసాంధా)స్తేరి ఎవస్తి- తద్విద్వాంసవివాదయన్త- ధా
 తకస్త్వనాదీగోలకాః ధాతుభిర్నియైః ఆప్యాంరసే వృద్ధింపా)త్తుకవన్తి- శ్లోక
 క్షయసంభవత్వమ్ ॥౪౧॥ ఏవదేవానాంప్రతిభిః ఏతేనవాదయః శరీరస్య

౩౨॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥ తా)దేసూపా)దేసూపివేరిపాతాస్తరమ్॥౪౦॥ ఏవయథాకారశ్చైవ ఇన్ద్ర
 పాశః॥౪౦॥ ఏవయతేప్రతి, ఏవమస్థితైరిత పాతః- కారణై హేతుభిః- అవ్యాహ
 తేన తేనత్యయత్కవచః- తైస్స ధాతుభిర్వనిపాశః॥౪౧॥ మూమేతేశరీశస్య
 వ్యాప్తపా)దానినాస్థితాభిభృతా- తాపిహాతాస్తర ॥౪౩॥ ఇతివ్యాసమృదయే

శకకు చిహ్నకవ్యాఖ్యనాంకరణయః పునః

- [illegible]

శ్రీ శ్రీ శ్రీ ... 54. 16. mo. 70.

౩. ౦ పండితరాజు శతకములు-3 ను-తండ్రిగ శ్లోకములు 3౫ ను- అయిదు శతకములను సంపాదించి-
= అలా అనర్హ శ్లోకములందోయినగా శ్లోకనిష్ఠ
కర్త శ్రీవిఠ్ఠాధ పండితరాజు- శ్రీకృష్ణస్తుతా
మానజ చార్య య్యవారలుగారు రచించిన
వీనిలెనుగులా పుస్తకము దొరకిన కొన్ని
పేజీములును ముద్రింపఁబడినవి- ఇవిప్రస్తావనగా
గమములు- ... 10 mo. 88 pages.

అ. ౦ తర్కశులగృహము- ... 16 mo 23.

. ర. ం క్షేత్ర. ఏకదర్శనం గోపావ్యాఖ్యానము 16mo 58.

ఈ రెండు గ్రంథములు అన్ని ఋషివర్చికములు.

8. C న య బాధి - కది లెక్క సంకృత వ్యాఖ్య. గో
పర్వ చార్మలైరం అంశబద్ధినః 16 mo. 35

ఈ ముద్ర గ్రంథములలో నీ మూలమునకిది ప్ర
కరణం తెలియటకై భాగములనేర్పరచి పురికా
గమునక నాకరికమున సరిగ్గా వేరు చెడి యున్నది

ఇంగ్లీషుతో (గూడిన సంస్కృతము-

3. ॐ ಆಹ್ವಾನ ಸ್ವಾಗತಮ. Welcome English
 12 mo, 25 pages

[౪]

౧. శ్రీ వాల్మీకియము. మూలము ౧౦ నీతి తదగ్రము
మన గ్రంథాంతరములతో జీతమును పొందిన
ముగా గలమును రాజమహేంద్రవరముల నుచుండ
చెట్లలక్షణములను దానియను.

౨. ౦ బాగా నిలయు యిది దీక్షితుల అభిమానము 16 mo 16

౩. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౪. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౫. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౬. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

ద్రమిదముతో గూడిన తెలుగు.

౭. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౮. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

ద్రమిదము.

౯. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౧౦. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౧౧. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౧౨. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

౧౩. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

ద్రమిదముతో గూడిన తెలుగు.

౧౪. ౦ మన పాతకములకు బాధకములను పొందిన 16 mo 12

ద్రమిదముతో గూడిన తెలుగు.

ద్రమిదముతో గూడిన తెలుగు.

ఈపుస్తకమునకు చందాదారులు

కాగోరువారు.

౧౮౮౭సం॥డిసెంబర్ ౩౧తేదికిలోగానె

. ప్రితినికి రు ౪-౦-౦చొ॥

ముందుగా చెల్లించవలయును.

అట్లైతేని ఈవెలకుదొరకదు.

ఈమోక్షధర్మము ౧౮౮౭ అధ్యాయములు.

ఈసంవిదిలో నయినవి ౨౪ అధ్యాయములు.

11026